

844K1
ср 93

БІБЛІОТЕКА
СЛОВ'ЯНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Іван
ФРАНКО

FRANKO
Iwan

Иван
ФРАНКО

ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЯ

ZWIĘDŁE LIŚCIE

УВЯДШИЕ ЛИСТЬЯ

БІБЛІОТЕКА
СЛОВ'ЯНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Іван
ФРАНКО

ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЯ

Лірична драма

Iwan
FRANKO

ZWIĘDŁE LIŚCIE

Dramat liryczny

Иван
ФРАНКО

УВЯДШИЕ ЛИСТЬЯ

Лирическая драма

Книга містить поетичну збірку класика української літератури Івана Франка (1856—1916), яка належить до вершинних явищ світової лірики, мовою оригіналу та в перекладах польською і російською.

Książka ta zawiera zbiorek poetycki klasyka ukraińskiej literatury Iwana Franki (1856—1916), jest on szczytowym zjawiskiem w światowej liryce, zawiera utwory w oryginale i w tłumaczeniach na język polski i rosyjski.

Книга содержит поэтический сборник классика украинской литературы Ивана Франко (1856—1916), принадлежащий к вершинным явлениям мировой лирики, на языке оригинала и в переводах на польский и русский.

Переклад польською мовою
Кристини Ангельської

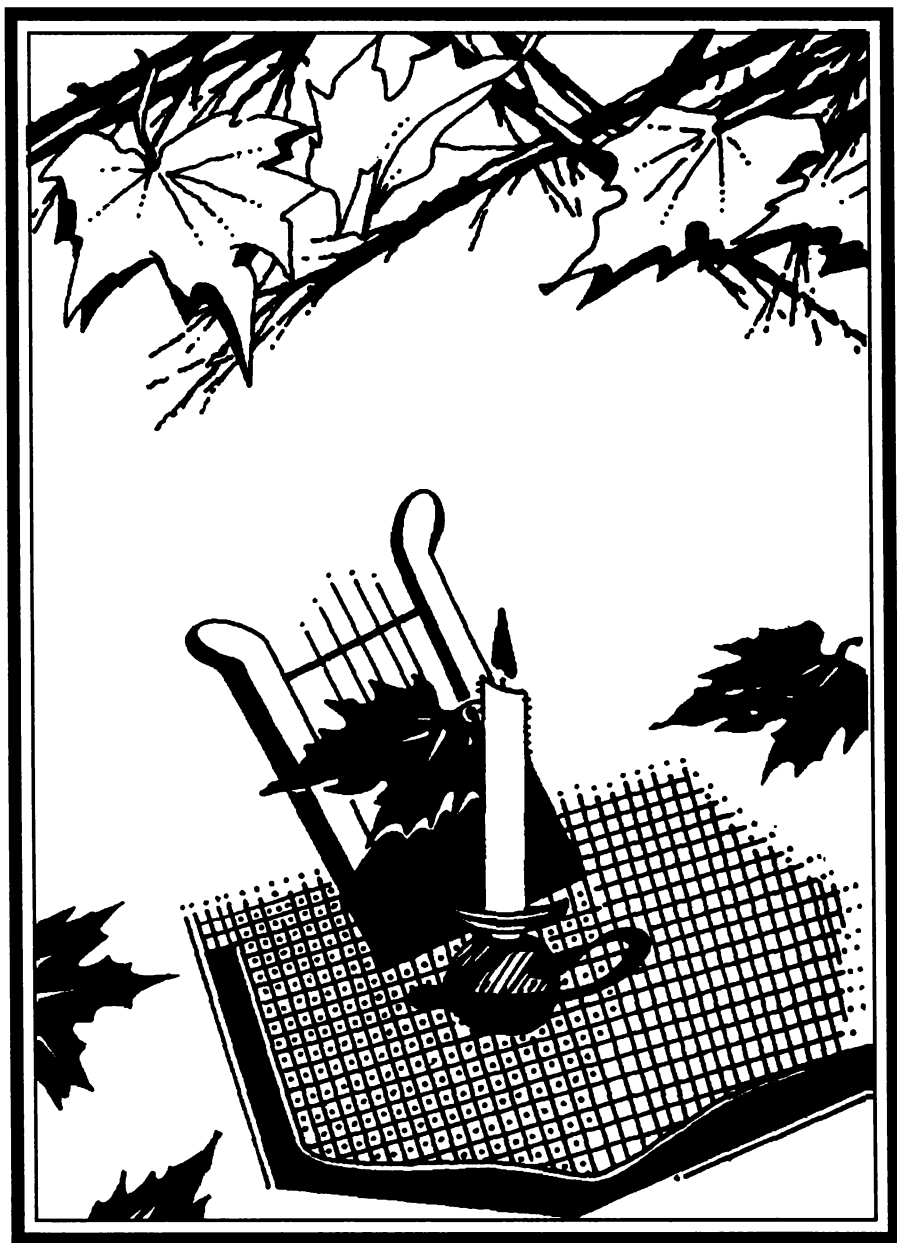
Переклад російською мовою
Анни Ахмятової

Упорядкування і вступна стаття доктора філологічних наук
Миколи Льницького

Художнє оформлення
Богдана Пікулицького

Тексти друкуються за виданнями: Франко Іван. Зібрання творів: у 50 т. — Т. 2. — К.: Наукова думка, 1976; Франко Іван. Сочинения: В 10 т. — Т. 7. — М.: ГИХЛ, 1958.

Випущено на замовлення Державного комітету телебачення
та радіомовлення України
за Програмою випуску соціально значущих видань

Уже понад сто років розвиваються “листочки зів’ялі” ліричної драми Івана Франка. Та час не ослабив читацького інтересу й уваги літературознавців до неї. Від самої появи в 1896 р. збірка “Зів’яле листя” зазнавала різних, часом протилежних інтерпретацій. Мінялися естетичні уподобання, літературні течії, і чи не кожна друга з них записувала збірку Івана Франка якщо не до своїх предтеч, то принаймні до явищ, співзвучних власним творчим засадам. В чому ж полягають притягальна сила і мистецька своєрідність збірки Івана Франка, що обертають колір пожовтілого листя у нев’янучі шати української поезії?

Критика не раз пробувала відповісти на це питання, але воно досі залишається відкритим, бо справжні твори мистецтва тому й живуть у поколіннях, що кожне з них прочитує їх по-новому.

Привід для полярних тлумачень “Зів’ялого листя” дав сам поет, назвавши у передньому слові до другого видання збірки (1910 р.) ці твори найсуб’єктивнішими з усіх, що з’явилися у нас від часу Шевченкових автобіографічних поезій, і найбільш об’єктивними в способі малювання складного людського чуття.

Ця антитеза у визначенні характеру творів спонукає читача і критика до з’ясування інших аспектів збірки, у яких, вживаючи вислів Франка, “екстремі ся стрічають”: чи в основі книжки лежить документальне начало, а чи вказівка на нього — суто мистецька умовність; чи можна ототожнювати або ж бодай співвідносити цю ліричну драму з драмою власного поетового серця; що несе в собі трагічна розв’язка внутрішнього сюжету збірки — безнадію, розпач, а чи, навпаки, його подолання, мистецький катарсис, визволення; нарешті, куди відносити “Зів’яле листя” — до явищ реалізму чи модернізму?

Сьогодні ці та інші проблеми можна ставити на ширшому теоретичному та фактологічному ґрунті, оскільки, з одного боку, над дослідником не тяжіють ідеологічні приписи з їх неодмінною вимогою оцінювати літературні явища з класових позицій, а з другого — стали відомими факти, які дають можливість глибше обґрунтовувати те чи інше твердження.

Почнемо з дилеми, “спровокованої” самим автором “Зів’ялого листя”. У передмові до першого видання збірки він писав, що вірші ці створені на основі щоденника небіжчика, який закохався в панночку, але, не добившись взаємності, наклав на себе руки. У “Передньому слові” до другого видання Франко версію про щоденник закоханого самогубця назвав літературною фікцією і закінчив це переднє слово відмовою давати ключ до пояснення віршів, бо “ї без автобіографічного ключа вони мають самостійне літературне значення”.

Дослідники повірили другій версії, і сьогодні існує навіть концепція фікції щоденника як літературного прийому, умовності, імітації, стилізації. Тамара Гундорова називає цей прийом своєрідним виявом “образності”, “літературної гри”, завдяки якому «твориться подвійне семіотичне коло: “поетичні тони” “небіжчика” стилізуються і перетворюються у риторичні фігури поезії Франка»¹. Дослідниця обґрунтовує свою

¹ Гундорова Т. Проявлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. — Львів, 1997. — С. 209.

тезу про умовність героя щоденника прагненням автора дистанціювати себе як особистість від цього героя “фігурою правдоподібності”. Вона будує систему аргументів, які мають не тільки підтвердити визнання самим Франком фікції реального закоханого самогубця у передньому слові до другого видання збірки, а й зробити це визнання ланкою в кільці доказів, які знімають протилежність першої і другої передмов: щоденник самогубця — це “матеріалізація” умовності, тому сприймаймо його не реально, а фігурально, а з другого боку, літературна фікція як прийом може мати характер персонажа, в даному разі — автора щоденника. Отже, звідси випливає, що “Зів’яле листя” — зразок лірики з героєм-маскою.

І тут у щільно припасовані ланки логічних побудов вривається майже сенсаційне повідомлення: знайдено автентичний щоденник самогубця на прізвище Супрун, написаний по-польськи прозою, з деякими віршованими вставками. Щоденник адресований Франкові знайомій — письменниці та вчительці Уляні Кравченко. Франко читав цей щоденник у 1883 р., залишив на ньому деякі помітки і навіть віршик польською мовою: “O miłości, łamiesz kości. Niech ci nikt nie zazdrości!” (при публікації українського перекладу щоденника І. Денисюк так передав ці рядки: “Серце страсті рветь на часті. Хто позаздрить цій напасти!”).

Цілком зрозумілий інтерес дослідників творчості І. Франка до виявленого документа, оскільки він може містити додаткові штрихи щодо генезису та мотивів “Зів’ялого листя”, а також щодо співвідношення свого і чужого у збірці. Дослідники назвали містифікацією другу передмову, заявивши, що вона спрямувала франкознавців на неправильний шлях, який веде до хибних висновків. Отож не дивно, що І. Денисюк та В. Корнійчук, які першими досліджували документ, стали шукати передусім відгомони щоденника у “Зів’ялому листі”. Вони виявили близькість між цим автентичним документом і віршами Франкової збірки на рівні загальної її концепції (проблема життя і смерті) та жанрово-композиційної структури (лірико-трагедійний щоденник), побачили перегук багатьох мотивів та образів. “За нашими спостереженнями, — зазначають дослідники, — із 61 твору збірки “Зів’яле листя” 34 поезії якоюсь мірою перегукуються з мотивами та образами Супруна. У багатьох моментах важко, однак, від’єднати авторський “чуття скарб багатий” від об’єктивного зображення “чужої” душі, яка, зрештою, стає такою зрозумілою для перейнятої “чужим і власним” болем душі поета. Сполука цих різнорідних елементів і творить самобутню, симфонічну мелодію “Зів’ялого листя”, її неповторну широчінь гами щиролюдських почувань”¹.

Постає питання, чи справді наявність реального щоденника робить другу передмову містифікацією, а всі розмови про “документалізацію” як риторичну фігуру, “літературну гру” втрачають будь-який сенс. І справа не тільки в олітературенні особистого досвіду як прийомі, справа в психологічній передумові використання такого прийому. Пригадаймо, що Іван Франко читав щоденник Супруна в 1883 р., і сприйняття його (як засвідчує цитований вище польський віршик) було приправлене дозою іронії. Поет тоді ще не був готовий до психологічного співпереживання з автором щоденника, до суголосності настроїв, його ще не привів до цього власний досвід.

Збірка “Зів’яле листя” вийшла в 1896 р., коли у душі поета було багато співзвучного з настроями героя щоденника, який він читав три-

¹ Денисюк І., Корнійчук В. Невідомі матеріали до історії ліричної драми І. Франка “Зів’яле листя” // Записки НТШ. Т. 221. Праці філологічної секції. — Львів, 1990. — С. 267.

надцять років тому і який відклався у ньому, за термінологією самого Франка в трактаті “Із секретів поетичної творчості”, в “нижній свідомості” і тепер знову вийшов на світло денне. Поет, можливо, інтуїтивно відчув у щоденнику спосіб передати власну душевну драму. Відбувся, сказати б, процес суб’єктивізації реального факту чужого досвіду, що можна вважати зворотною стороною об’єктивізації власних настроїв і переживань. Створюється, таким чином, замкнене коло суб’єктно-об’єктних співвідношень, на що у другій передмові вказав Франко.

Якщо Супрунів щоденник і послужив поштовхом для формування жанрово-композиційної структури “Зів’ялого листа”, то внутрішній світ ліричної драми, її емоційний та філософський діапазон, — франківські, вони впливають з обставин життя поета і проблем, які його хвилювали. Тому жодний дослідник “Зів’ялого листа” не обминув питання про те, яка міра автобіографічності знайшла свій вияв у цій збірці. Відправною точкою для з’ясування цього питання є зізнання поета у листі до А. Кримського від 26 серпня 1898 р.: «Значний вплив на моє життя, а значить, також на мою літературу мали зносини мої з жіноцтвом. Ще в гімназії я влюбився був у дочку одного руського попа, Ольгу Рошкевич [...] Наша любов тяглася 10 літ, батьки зразу були прихильні мені, надіючися, що я зроблю блискучу кар’єру, але по моїм процесі 1878—1879 р. заборонили мені бувати в своїм домі, а в 1880 р. присилували панну вийти за іншого [...] Пізніше я познайомився з двома руськими поетесами, Юлією Шнайдер і Клементією Попович, але жодна з них не мала на мене тривкого впливу. Більше враження зробила на мене знайомість з одною полькою, Йосифою Дзвонковською. Я хотів женитися з нею, та вона, чуючи в собі початки сухит, відправила мене і в кілька рік пізніше вмерла як нар[одна] вчителька [...] Фатальне для мене було те, що, вже листуючись з моєю теперішньою жінкою, я здалека пізнав одну панночку-польку і закохався в неї. Отся любов перемучила мене дальших десять літ; її впливом були мої писання “Маніпулянтка”, “Зів’яле листа”, дві п’єски в “Ізмарагді” і недрукована повість “Lelum-Polelum”¹. З огляду на дату написання листа, в ньому не зазначено ще одного твору, в якому любовна драма героя найбільш співзвучна із драмою ліричного героя “Зів’ялого листа”, — повісті “Перехресні стежки” (вона була написана пізніше).

Дослідники виводять генезис драматичної колізії “Зів’ялого листа” не від “третьої любові” поета, про яку йдеться у вірші “Тричі мені являлася любов”, тобто не від “однієї панночки-польки” (Целіни Журовської), знайомство з якою почалося 1886 року, а від “першої” — юнацького кохання до лонинської попівни Ольги Рошкевич. Адже п’ять віршів першого змутка “Зів’ялого листа” (“Не знаю, що мене до тебе тягне...”, “Не раз у сні являється мені...”, “Твої очі, як те море...”, “Безмежнеє поле в сніжному завою...” та “Не надійся нічого...”) були написані в 1882—1885 рр., тобто до знайомства Франка з Целіною Журовською. Таким чином, можна стверджувати, що образ героїні Франкової книги склався не на основі одної постаті, а в суті своїй є збірним, узагальненим образом, що збагачувався, кристалізувався, поки не постав перед читачем у тій формі, яку здобув у “Зів’ялому листі” — речі, котру автор назвав не просто збіркою поезій, а цілісним твором з чітким жанрово-родовим окресленням “лірична драма”. До того ж метафора “зів’яле листа” вперше з’явилася у Франка не в заголовку однойменної книжки, вона була вжита ним у передньому слові до другого (1893) видання збірки “З вершин і низин”: “Переглядаючи тепер ті віршовані листочки, між

¹ Франко І. Збір. творів: У 50 т. — К., 1986. — Т. 50. — С. 114—115.

котрими так багато перед часом зів'ялого листя, почуваю разом і сум і радість"¹. У тому виданні, до речі, був уміщений перший жмуток майбутнього "Зів'ялого листя" в послідовності, повністю збереженій згодом, коли лірична драма була сформована як окрема книжка (цей штрих цікавий у психологічному плані, як, можливо, підсвідома кристалізація її провідного мотиву). Колізію "Зів'ялого листя" точно сформулював свого часу львівський літературознавець Я. Ярема: "Проходячи різні перетворення в творчій лабораторії поета, вона (любовна драма героя. — М. І.) приймала за кожним разом інші форми своєї художньої реалізації"².

Серед творів — попередників "Зів'ялого листя" заслуговує на увагу повість "Лель і Полель". За життя письменника вона повністю не друкувалась, опублікована в перекладі М. Возняка у 30-му томі Зібрання творів І. Франка (1929, видавництво "Рух").

Героя повісті Начка (Гната) Калиновича споріднює з героєм "Зів'ялого листя" схожа доля — нещасливе кохання аж до трагічного акорду. Трагедія його зумовлена і зрадою принципів: прагнучи одружитися з полькою із аристократичного середовища Регіною, він почав друкувати статті, які суперечили власним демократичним переконанням. У "Зів'ялому листі" герой не стоїть перед тією моральною альтернативою, яку бачимо в повісті "Лель і Полель", спільне обмежується тут сферою любовного переживання, що веде його врешті до резигнації у суто філософському плані. Але закінчення повісті й ліричної драми близькі за своїм творчим вирішенням. Начко, зрозумівши, що немає виправдання його зрадницькому кроку, тягнеться до пістолета і пише прощальний лист братові-близнюкові Владкові (Владиславові): "Ти можеш ясно й світло дивитися на світ, бо ти не збочив зі свого простого та ясного шляху. Іди ж по ньому й далі". Цей лист-пересторога виразно перегукується із кінцевими словами Франкової передмови до першого видання "Зів'ялого листя": «Мені пригадався Гетевий Вертер і пригадалися ті слова, які Гете написав на екземплярі сеї своєї книги, посилаючи її одному своєму знайомому. З тими словами і я подаю отсі вірші молодому поколінню: "Sei ein Mann und folge mir nicht nach!"» ("Будь мужньою людиною і не йди моїм слідом!").

Ще більшою мірою споріднена лірична драма з написаною пізніше повістю "Перехресні стежки". Особливої уваги набирають тут автобіографічні подробиці, які переростають у художні образи, набувають естетичної функції. Передусім відбувається послідовне розгортання конфліктної ситуації, яка від реального факту як імпульсу по-різному "засвічується" в художніх текстах. Так, у повісті "Лель і Полель" причиною нещастя Начка була тітка Дреліхова. В "Зів'ялому листі" та ж ситуація стає основою розгортання ліричної драми. І знову вона виринає у "Перехресних стежках": "згідний погляд" тітки-опікунки, в якому було "щось таке погане й ненависне", від чого Регіна "мало не впала", був наказом, якому Регіна не могла протистояти. Письменник, можна сказати, відтворив ситуацію, яка сталася насправді. Целіна Журовська (Зигмунтовська) розповіла в 1940 р., що в другій половині 1880-х рр., коли вона працювала на пошті, її там побачив молодий русявий чоловік, який часто відправляв листи. Через якийсь час він став писати їй листи "до запитання", з'являтися біля її будинку. "Коли довідалася, що це був І. Франко, розповіла тітці, та рішуче веліла уникати його"³.

¹ Франко І. Зібр. творів: У 50 т. — К., 1976. — Т. 1. — С. 21.

² Ярема Я. До проблеми ідейного змісту "ліричної драми" І. Франка "Зів'ялого листя" // Іван Франко: Статті і матеріали. Зб. 1. — Львів, 1948. — С. 107.

³ Дей О. Іван Франко: Життя і діяльність. — К., 1981. — С. 171.

Подібність ситуації, яка в “Зів’ялому листі” і в “Перехресних стежках” визначила характер конфлікту, повела за собою лінію розвитку персонажів. У тексті обох творів можна виявити низку аналогій, які характеризують стан головного героя, розвиток настроїв і рефлексій. Наведемо приклади:

“Зів’яле листя” —

Я не тебе люблю, о ні,
Люблю я власну мрію,
Що там, у серденьку на дні,
Відмалечку лелію.

.....
Розпука! Те, що я вважав
Святим і близьким ідеалу, —
Отой бездушний міль узяв
І там гризе собі помалу.

“Перехресні стежки” —

“То була якась бліда, невдатна копія його ідеалу. [...] Чи ржа великого страждання сточила тебе?.. Віддай мені мій ідеал, що [...] яснів у моїм серці”.

“Зів’яле листя” —

Отсей маленький інструмент,
Холодний та блискучий...
Один кивок... один момент...
І крові ключ кипучий...

“Перехресні стежки” —

“Кілько разів тягнувся до револьвера, щоб одним вистрілом зробити кінець усьому тому”.

Такі аналогії — а їх можна було б продовжити — щось більше, ніж збіг часткових деталей. Останній уривок із “Зів’ялого листя” є завершальним трагічним акордом, а з “Перехресних стежок” — станом, переможеним волею до життя: “З часом гострий біль уступив із душі, він (Євген Рафалович) зжився з думкою, що вона (Регіна) пропала для нього... Євгеній, мов після острої, але цілющої купелі, вертав до своєї щоденної праці”. Цю спільність і відмінність помітив Я. Ярема: «Історія любовної драми Євгена у двох перших актах, аналогічна до двох перших жмутків “Зів’ялого листя”, входить у передісторію дії в повісті. Першому жмуткові відповідає у повісті час першого знайомства з Регіною, яке кінчається раптовою втратою [...] Другий акт драми своїм основним тоном відповідає другому жмуткові “Зів’ялого листя” [...] Починається третій акт, що своїм змістом цілком відмінний від третього жмутка “Зів’ялого листя” [...] З цього моменту починається для героя “Зів’ялого листя” похилий шлях униз, до катастрофи, а для Євгена — шлях угору, до перемоги над пристрастю і повороту до людей»¹. Отже, Регіна немовби перебирає на себе трагізм становища героя “Зів’ялого листя” і неминучий вирок його долі, щоб герой “Перехресних стежок” виконав своє життєве покликання, долаючи терни на шляху, як виконав його сам письменник.

Нарешті ще одним вузликом тісно пов’язані лірична драма, повість “Перехресні стежки” та біографія письменника — народною піснею. “Зів’яле листя” містить низку віршів, у яких переосмислені образи фольклору аж до прямих ремінісценцій; у спогадах-мареннях Регіни теж з’являються кілька пісенних образів. Але є випадок, коли одна пісня об’єднує

¹ Іван Франко: Статті і матеріали. 36. 1. — С. 116—117.

усіх трьох персонажів — і героїню “Перехресних стежок”, і ліричного героя “Зів’ялого листа”, і самого автора. Регіні згадується “похилене лице старої няньки [...] і бринить ледве чутно сумна-сумна пісенька:

*Ой вербо, вербо кучерява,
Ой а хто ж тебе скучерявив?
Скучерявила темна нічка,
Підмила корінь бистра річка.*

Першими двома рядками варіанта цієї пісні (“Ой ти, дубочку кучерявий...”) починається шостий вірш другого змутка “Зів’ялого листа”, пісні, записаної І. Франком (“Ой дубе, дубе кучерявий”) у Ґоломийській тюрмі і використаної в праці “Жіноча неволя в руських піснях народних”. О. Дей беззаставно стверджував, що «ця пісня в устах Регіни, як і її згадка про “тітку в труні” та “з труни висунену труп’ячу руку”, вказують на спорідненість образу Регіни з неназваною героїнею “Зів’ялого листа”¹.

Таким чином, у “Зів’ялому листі” і в “Перехресних стежках” найповніше відбилася душевна драма, пережита самим автором. Але якщо в “Перехресних стежках” (як і в повісті “Лель і Полель”) роздвоєння героя пролягає між коханням та громадянським покликанням, то в “Зів’ялому листі” мотив кохання переходить у філософський план, безпосереднє переживання скристалізовується в образ ідеї, що сягає основоположних питань буття. Для кожного, хто вчитується в ліричну драму Франка, загадкою постає її триактова композиція зі складною боротьбою в душі героя, хвилями емоційних вибухів і лагідними провітліннями. Дослідники розшифровують етапи цієї внутрішньої еволюції з різних точок зору. Т. Гундорова, приміром, співвідносить розвиток дії у ліричній драмі з природною циклічністю — від “молодого вогню” першого змутка, через “ридання голосні — пісні” — другого до трагічного фіналу в третьому². І хоч ця схема, яка сягає універсального образу світобудови, не цілком збігається з барвами весни, літа й осені, що радше змішані в кожному змутку, все ж у такому співвідношенні є внутрішня логіка, яка проектує у філософську площину безпосередні стани душі ліричного героя поета, градацію його почуття, що знаходить своє композиційно-структурне втілення, свою драматургію.

Триразове повторення втрати коханої кладе в основу побудови “Зів’ялого листа” Д. Павличко, зосереджуючи увагу на градації цього мотиву: безпосереднє переживання в першому акті, самоаналіз — у другому і катастрофа — в третьому³.

Ця емоційно-психологічна лінія розвитку почуття децю випрямляє складність гами переживань героя, бо навіть у першому циклі можна було б знайти свої піднесення і спади, боротьбу між зневірою і надією, доки остання не розвіюється зів’ялими листками. Друга і третя дії не мають таких перепадів, зате в них відбувається кристалізація мотивів, що стають домінуючими для цих дій. Оглядаючи загальну колізію драматичного дійства, можна чітко виділити радше дворазову втрату надії ліричного героя на щастя: у першій дії кохана погордувала ним і знайшла свого обранця, хоч, мабуть, не без сторонньої допомоги; у третій — кохана “вмерла” для нього, і він дійшов до стану цілковитої резигнації, відчуження від людей та колишніх ідеалів, до того больового порога, за яким уже відкривається “другий берег” буття.

¹ Дей О. Спілкування митців з народною піснюю. — К., 1981. — С. 59.

² Гундорова Т. Проявлення слова... — С. 229—230.

³ Павличко Д. З глибини душі // Франко І. Зів’яле листа. — К., 1985. — С. 13—16.

Перехід від драми в першій дії до трагедії в третій передає мотив смерті. В першій вмирає тітка, ймовірна розлучниця, що викликає реальні почуття:

*Так сталося! В труні металевій нині
Ота рука проклятая спочила,
Що ген-то в добрій чи лихій години
Нас розлучила.*

У третій дії смерть має інший, метафізичний характер:

*Вона умерла! Слухай! Бам! Бам-бам!
Се в моім серці дзвін посмертний дзвонить.
Вона умерла! Мов тяжезний трам,
Мене цілого щось додолу клонить.
Щось горло душить. Чи моім очам
Хтось видер світло? Хто се лють гонить
Думки з душі, що в собі біль заперла?
Сам біль? Вона умерла! Вмерла! Вмерла!*

Смерть перенесена тут у психологічну площину як розгорнута картина стану душі, що прямо прояснюється останнім рядком: “Вона умерла! — Ні, се я умер”.

Лінія розвитку ліричного сюжету дає можливість виділити три рівні “Зів’ялого листя”, які послідовно домінують у трьох змутках. Перший змуток охоплює сферу безпосередніх почувань, драму серця, тут проглядається прямий зв’язок почуттів з їх об’єктом. Переходи від надії до розпуки і навпаки, хистка рівновага між ними і хвилі заспокоєння — вся ця химерна і складна діалектика перебігу емоцій могла бути зумовлена й тим, що цикл складався поступово і, цілком ймовірно, без наміру на продовження, до того ж він відбивав захоплення й розчарування, причиною яких були різні особи.

Другий і третій змутки, без сумніву, більш цілісні, не мають настрєвих зламів першого, водночас вони є його безпосереднім розвитком. Другий найбільш зрівноважений. Це перехідний місток між напругою першого і третього актів, своєрідний перепочинок, інтермецо. Якщо в першому циклі домінує психологічне начало, емоційна реакція на перебіг подій, то в другому — начало естетичне. І відповідно до того, як у музичному творі інтермецо вимагає зміни інструментів, тут маємо зміну образності палітри. Другий змуток “Зів’ялого листя” сповнений народно-пісенними ремінісценціями та ритмомелодикою. Здається, що герой звіряє свою глибоку тугу з тою, якою народ здавна висівував свої сердечні болі, він приєднує свій спів до співу соплки (“поплив із народним до спілки мій спів”), знаходячи в цьому звільнення від страждання. І ці голоси справді злилися. Ряд віршів якраз другого змутка “Зів’ялого листя” покладені на музику композиторами або стихійно стали народними піснями.

Іноді Франко опиняється на небезпечній грані до стилізації, але ніколи не переступає її; народнопісенні образи, звороти — це мовби інкрустація в його оригінальному тексті чи поштовх для розгортання ліричного сюжету, в якому владно домінує сила поетичної індивідуальності.

Лабораторію творення цих віршів розкриває порівняння остаточного тексту з рукописами, в яких є варіанти строф, викреслені місця тощо. Як помітили дослідники (зокрема В. Щурат, О. Дей), у Франка вірш часто починав народжуватися із шукання ритмомелодики, а вона вела за собою й текст. Звідси — майже цитатні початки деяких віршів другого змутка: “Зелений явір, зелений явір...”, “Ой ти, дівчино, з горіха зерна...”, “Червона калино, чого в лузі гнешся?..”, “Ой ти, дубочку кучерявий...”, “Ой жалю мій, жалю...” та ін. Але таким фольклорним

був тільки заспів, далі уява поета поволі, іноді з труднощами, звільнялася від опіки пісні-поштоуху для створення власного вірша.

Так, третій вірш другого жмутка у первісному рукописному варіанті має такий вигляд:

*Зелений явір, зелений явір,
Ще зеленіша іва,
Ой межі стома дівчатоньками
Тільки ми одна мила.
Не та ми мила, не та ми мила,
Що сі хороше вбрала,
Но та ми мила, но та ми мила,
Що до серця пристала.
Моя миленька чорнобривенька...*

Далі в автографі зазначено: “Конець буде”¹. Але поет, відчувши небезпеку наслідування, залишив тільки першу строфу і збудував цілком оригінальні паралелізми. За таким принципом створені й інші вірші другого жмутка: фольклорний образ наче обростає в них побутовими реаліями, але з них викристалізовується, очищається, скажемо словами Франка, із “жужлів щоденицини” ідеал краси й досконалості.

Поступово перемагає і тверезий погляд на ситуацію: ліричний герой усвідомлює, що він любить не жінку, яка ним знехтувала, а “власну мрію”, ідеал, який сам собі витворив, та це, зрештою, не приносить йому заспокоєння, а посилює почуття болю й розпуки, уособлених в образах сироти та жебрака. З того співу у спілці з народним виділяється й міцніє голос сильної поетової індивідуальності — у ньому, цьому співі, фольклорний образ, паралель, ремінісценція виступають мовби місточком, гранню переходу від безпосереднього чуття в глибину душі, де розгортаються баталії внутрішнього протиборства різних її станів, де жодна сторона і не зазнає поразки, і не здобуває перемоги.

*Ні без тебе нема,
Ні близ тебе спокою, мій світе!
І земля не прийма,
Ох, і небо навіке закрите.*

Це вже “філософія серця”, філософія любові, яка сама виступає як самодостатня категорія, як персонаж (“Се любов моя плаче так гірко”).

Таке відокремлене і персоніфіковане почуття можна потрактувати і як одну з ланок відсторонення поета від свого ліричного героя, при якому і фольклорні образи (а в репертуарі Франка-фольклориста теж знаходимо персоніфікації абстрактних понять: жалів, що розтали росю, веселості, що зацвіла на полі, та ін.) сяють формами поетичної умовності. Мінорні тони прикінцевих віршів другого циклу ведуть до третього акту драми з його трагічною розв’язкою.

Третій жмуток, сповнений філософських рефлексій, найскладніший: ситуація ліричного героя є межовою і наближає його до самих основ буття, таємниці життя і смерті, проминального й вічного. Широкому підходу до розв’язання цих проблем у “Зів’ялому листі” нашим франкознавцям заважала офіційна установка радянського літературознавства, яка зобов’язувала у всьому керуватися соціальними мотивами, а при тлумаченні філософських мотивів художнього твору виходити із засад матеріалізму. Якщо художній твір не вкладався в ці вимоги, то він у кращому разі трактувався як суперечливий.

¹ Цит. за: Де й О. Пісня в житті Івана Франка // Народні пісні в записях Івана Франка. — Львів, 1966. — С. 38—39.

Цілком зрозуміло, що при підході до такого складного явища, як Франкове “Зів’яле листя”, амплітуда оцінок була дуже широкою: від песимізму й містики до ідей життєствердження й атеїзму. Втім, деякі літературознавці зуміли все-таки і в цих обставинах не лише зберегти науковий підхід, а й знайти формулу для вираження багатозначності поетичного образу, який накладається на понятійний еквівалент.

Так, Олександр Білецький бачив у “Зів’ялому листі” подолання песимізму шляхом глибокого і всебічного зображення його, щось на зразок “Вертера” Гете, в якому так багато особистого і який для самого автора був засобом звільнення від “вертеризму”, досягнення “того катарсису (душевного очищення), у якому стародавні греки вбачали мету і сенс своїх трагедій”¹. Отже, вчений пов’язував ліричну драму українського поета не тільки з “Вертером” Гете, а й із значно ширшою літературною традицією. Гетевський мотив переростає ситуацію, пов’язану з романом “Страждання молодого Вертера”. Він веде нас у глїб філософської проблематики “Зів’ялого листя”, де виявляються точки дотику з “Фаустом”: це готовність віддати чортові душу, горіти “сто тисяч літ” за один поцілунок коханої. У “Зів’ялому листі” розігрується нова версія стосунків Мефістофеля (чорта) і Фауста (ліричний герой поета). Трагедійний тон твору Гете дістає тут пародійні ноти. Новітній Мефістофель (“приємний пан в плащі і пелерині”) уже не бажає давати за душу новітнього Фауста ті блага (молодість, кохання), які давав його попередникові. Навіть більше: він відмовляється дати навіть ту дециму, яку той просить, — “один її цілунок”. Що ж змінилося від часу Гете до Франкового? Змінився не Мефістофель (він просто діє відповідно до нових обставин) — змінився Фауст. Змінився також характер їх стосунків: не Мефістофель виступає ініціатором укладення угоди з новітнім Фаустом, а навпаки. І пропозиція буде відкинута не тільки тому, що душа поетового героя уже в чортових руках, а й через те, що обраниця його — із чортячого кола, вона як нерозгаданий сфінкс (“у душу кігтями вп’ялилась, і смочче кров, і геть спокій жене”). Цією своєю рисою об’єкт кохання ліричного героя Франка докорінно відрізняється від об’єктів кохання у ліриці Данте, Петрарки, Шекспіра, Міцкевича, де вони піднесені на п’єдестал, втілюють ідеальне начало. У “Зів’ялому листі” між ідеальним і реальним проліг неперехідний розлом, прийшло усвідомлення ілюзорності ідеалу. Герой ліричної драми І. Франка передає стан кризи позитивістського світогляду кінця ХІХ століття, що особливо відбилася в культурі, породивши тип половинчатої, роздвоєної, страдницької натури, зруйнувавши усвідомлення зв’язку одиничного, індивідуального з ідеальним, універсальним, того усвідомлення, яке пронизувало культуру попередніх епох.

“Зів’яле листя” відбиває процес зміни віх від раціоналізму до інтуїтивізму, від універсалізму до індивідуалізму крізь призму трагедії закоханої душі.

У творах Франка — не тільки в ліричній драмі, але в ній особливо — відбилася перехідна ситуація, коли позитивізм у культурі ще не здав остаточно позицій, а “філософія життя” їх не перебрала.

Франкова художня інтуїція, здається, випереджала усвідомлення ним культурософської ситуації того часу.

Страждання сильної духом людини свідчить не про її слабкість, а про висоту духу, внутрішню свободу, яку вона сама собі обирає, бо “коли

¹ Білецький А. Иван Франко — поэт // Франко И. Стихотворения и поэмы. — Л., 1968. — С. 24—25.

знаєш, що чиниш, — закон твоїй — ти сам”. Ця свобода індивідуума згодом, через якесь десятиліття, дістане обґрунтування в працях українських критиків М. Шаповала, М. Євшана та інших.

З кризою позитивізму і пошуком нових точок опори пов’язаний ще один мотив “Зів’ялого листя” — мотив смерті і безсмертя, індивідуальної свідомості й душевного всесвіту. Не випадково у книзі Франка звучить поклоніння Будді й з’являється мотив нірвани — звільнення від страждань і осягнення найвищого рівня спокою.

У філософському плані ідею нірвани в “Зів’ялому листі” можна розуміти і як деперсоналізацію духовного начала, ідею злиття індивідуального буття з безсмертною душею Всесвіту, що, очевидно, імпонувало поетові в буддизмі. Це не можна трактувати як атеїзм, що не раз робили дослідники творчості І. Франка, спираючись, зокрема, на “Зів’яле листя” (таким постає ліричний герой збірки в іронічних коментарях чорта), бо “дрібненькі бомблики” (пухирці) нашої свідомості гинуть, як свідомість індивідуальна, “щоб закрутиться знов десь-інде” і перейти “із тиску сансари (кіляця перевтілень) в нірвани спокій”. Поняття нірвани виступає тут радше не в буддистському, а в шопенгауерському значенні цього поняття — як “згасання”, що є, за теорією цього філософа, не злиттям з божественною першоосновою — Брахмою, а порятунком у небутті від болю і страждань, які вважаються у нього (Шопенгауера) домінантою людського життя взагалі і постійно супроводжують нездійснене бажання. Це можна трактувати як антитезу воскресіння кожної людини у християнському вченні:

*Та з пристрастів пекла
Ти вивів людей,
Не тьмив їх туманом
Загробних ідей.*

Характерно, що І. Франко згодом повертався до цієї теми, переклавши притчі “Мара і Будда” та “Багач і мудрець” із буддійської книги “Сутта-ніпата”. А поема “Страшний суд”, що увійшла до збірки “Semper tūo” (1906), закінчується рядками:

*І полетяться щастя в душу,
Як безмірний блиск пожежі.
Я ростиму й сам в безмежність,
Все проникну, все прогляну,
Все скуштую — вище, глибше —
І розвіюся в нірвану,*

які є розвитком мотиву, окресленого в “Зів’ялому листі”.

Відгомін ідей буддизму в ліричній драмі не випадковий. Поворот у загальній філософсько-світоглядній атмосфері того часу від позитивізму з акцентом на причинно-наслідкових зв’язках до засад, в основі яких лежать ірраціональне начало, “потік життя”, феномени досвіду, спонукав філософів, починаючи від Шопенгауера, “перебрести” через ріку індійської філософської мудрості з її культом інтуїтивної свідомості, що виходить за межі інтелекта. Інтуїція як спосіб осягнення трансцендентного — одна з підвалин філософії А. Бергсона, що стала теоретичною основою нової літератури: як позитивізм поступався місцем “філософії життя”, так модернізм у різних його проявах, базований на знятті границь між суб’єктивним і об’єктивним, виступав антитезою реалізму.

Тут ми підходимо до питання, яке має вже давню історію: до якого стилю віднести “Зів’яле листя” — до модернізму чи реалізму? Уже після появи першого змудка у збірці “З вершин і низин” (Львів, 1893) поет і

літературний критик Василь Шурат, який стежив за розвитком західно-європейської поезії й багато перекладав з неї, у літературному портреті І. Франка з приводу циклу “Зів’яле листя” написав, що його “можна вважати об’явом декадентизму в українсько-руській літературі, розуміється, тоді, коли під декадентизмом будемо розуміти не ті оригінальні поетичні замаху, в котрих Макс Нордау бачить признаки умовних хворіб, але розумне і артистичним змістом ведене змагання до витвору свіжих оригінальних образів, зворотів мови й форм”¹. І. Франко, як відомо, не прийняв такого трактування; вкладаючи в поняття декадентизму не “артистичним змістом ведене змагання до свіжих оригінальних помислів”, а саме “признаки умислових хворіб”, він відповів категоричним запереченням:

*Я не люблю безпредметно тужити
Ні шуму в власних слухати вухах;
Поки живий, я хочу справді жити,
А боротьби життя мені не страх.
... Який я декадент? Я син народа,
Що вгору йде, хоч був запертий в льох.
Мій поклик: праця, щастя і свобода,
Я є мужик, пролог, не епілог.*

Певна річ, після такого заперечення, підкріпленого авторитетом Франка як критика, про декадентизм “Зів’ялого листя” переважно не говорили. Зауважимо також, що в той час поняття “декадентизм”, “модернізм”, “символізм” не мали чіткої термінологічної диференційованості, що спричинювало непорозуміння між дискутантами. Згодом у радянському літературознавстві всі “ізми” стали од лукавого, ознакою занепадництва й загнивання буржуазної культури, і стосовно збірки “Зів’яле листя” вживалися такі вислови, як “риси песимізму”, “песимістичне зерно”, а збірка загалом була віднесена до реалізму.

Тепер, коли естетичні орієнтири змінилися і нереалістичні напрями здобули у нас такі ж права громадянства, як і реалізм, питання про риси декадентизму в “Зів’ялому листі” знову стає на порядок дня. “Франко приніс в українську літературу декадентизм, риторично прищепив його як певний естетико-психологічний і художній комплекс”, — твердить Т. Гундорова. Аргументи? «Риторика твору спрямовується [...] не на об’єктивність, а на символізм зображуваної історії, що вводить у текст нові формули, риторичні ходи і навіть кліше. Текст автономізується і замикається. Дидактична наочність переростає в новий естетичний досвід, що його кодами стають питання свободи волі, мітологема долі, ірраціональність суб’єктивного вибору тощо, які може читач прикласти до власного “я”»².

Лірична драма “Зів’яле листя” міцно увійшла в духовну свідомість українського читача. Водночас ця книжка силою вислову болю закоханого серця, що будить найглибші чуття і найвищі пориви духу, споріднена із світовими шедеврами любовної лірики, і в тому, що вона так поволі приходить до читача неукраїнського, вина історичних обставин, а не поета.

Сьогодні пропонуємо читачам ліричну драму І. Франка, поряд з оригінальним текстом, у російському і польському перекладах, тобто тими мовами, якими поет володів і навіть писав власні твори. Російський переклад здійснила неперевершений майстер слова Анна Ахматова для десятитомного видання творів українського письменника. Про те, на-

¹ Шурат В. Літературні портрети. І. Др. Іван Франко // Зоря. — 1896. — Ч. 2. — С. 36.

² Гундорова Т. Проявлення слова... — С. 210.

скільки відповідально поетеса поставилася до цього завдання, свідчить той факт, що вона, українка за походженням, знаючи українську мову, все ж попросила підготувати для неї філологічний підрядник, щоб не опустити жодного смислового нюансу. Її переклад перевидавався і здобув високу оцінку фахівців. Польського перекладу книжки Івана Франка ми досі не мали, хоч окремі вірші перекладали з неї Сидір Твердохліб і Владзімеж Слободнік. Щоправда, є відомості, що повний переклад “Зів’ялого листа” здійснив Єжи Гординський, але опублікований він не був і, мабуть, пропав під час Другої світової війни. Для нашого видання переклад здійснила сучасна польська поетеса зі Львова Кристина Ангельська, яка вільно почуває себе в стихії як польської, так і української мови та літератури.

Переклади художніх творів, вступаючи у чужомовне літературне середовище, щось беруть із нього і щось додають йому, надто коли йдеться про такі вершинні явища літератури, яким є Франкове “Зів’яле листа”. Як поет ніс із собою у вічність свою тугу закоханої душі, так нащадки несуть із собою його слово, в якому біль обернувся в перлину, яка, засвічуючись у рідній митцеві літературі, здатна давати відблиск і в інших.

Микола ІЛЬНИЦЬКИЙ

Już ponad sto lat ulatują “zwiądłe liście” dramatu lirycznego Iwana Franki. Lecz czas nie zmniejszył zainteresowania czytelników i zaciekawienia literaturoznawców tym dziełem. Od chwili ukazania się w 1896 r. zbiorek “Zwiądłe liście” ulegał różnym, czasem sprzecznym interpretacjom. Zmieniały się estetyczne upodobania, kierunki literackie, a prawie co drugi zaliczał zbiorek jeżeli nie do swych prekursorów, to przynajmniej do zjawisk współlitolnych z własnymi twórczymi zasadami. Na czym polegała siła przyciągania i artystyczna swoistość zbiorku Iwana Franki, które zamieniają kolor pożółkłych liści na niewiędnące szaty ukraińskiej poezji?

Krytycy niejednokrotnie próbowali odpowiedzieć na to pytanie, ale nie ma na nie dotychczas odpowiedzi, ponieważ prawdziwe dzieła sztuki dlatego mają sens bytu w każdym pokoleniu, ponieważ każde z nich odczytuje je na nowo.

Przyczynę przeciwstawnych tłumaczeń “Zwiądłych liści” dał sam poeta, nazywając w “Przedmowie” do drugiego wydania zbiorku (1910 r.) utwory te najbardziej osobistymi ze wszystkich, które pojawiły się u nas od czasów autobiograficznych poezji Szewczenki i najbardziej obiektywnymi w sposobie odtworzenia skomplikowanych uczuć ludzkich.

Antyteza ta w określeniu charakteru utworów skłania czytelnika i krytyka do wyjaśnienia innych aspektów zbiorku, w których, używając wyrażeń Franki “styka się skrajności”: czy podstawą książki jest dokumentalizm, czy wskazanie nań — wyłącznie artystyczne uwarunkowanie; czy można utożsamiać lub nawet współzależniać ten liryczny dramat z dramatem własnego serca poety; co zawiera tragiczne rozwiązanie wewnętrznej fabuły zbiorku — beznadziejność, rozpacz lub, na odwrót — przezwyciężenie, artystyczny katharsis, wyzwolenie; wreszcie do jakiego kierunku należą “Zwiądłe liście” — do realizmu czy do modernizmu?

Obecnie te i inne problemy można rozpatrywać na bardziej obszernym teoretycznym i faktologicznym podłożu, o ile z jednej strony badacza nie obciążają przepisy ideologiczne z niezmiennym warunkiem oceniania zjawisk literackich z pozycji klasowych, a z drugiej — znane są fakty, które umożliwiają bardziej głębokie uzasadnienie tego lub innego twierdzenia.

Rozpoczniemy od dylematu “sprowokowanego” przez samego autora “Zwiądłych liści”. W “Przedmowie” do pierwszego wydania zbiorku napisał, że wiersze te powstały na podstawie dziennika nieboszczyka, który zakochał się w pannie, ale nie zdobywszy wzajemności odebrał sobie życie. W “Przedmowie” do drugiego wydania Franko nazwał wersję o dzienniku zakochanego samobójcy fikcją literacką i zakończył tę przedmowę odmową podania klucza do objaśnienia wierszy, ponieważ “i bez autobiograficznego klucza mają one samodzielne znaczenie literackie”.

Badacze uwierzyli w drugą wersję i dzisiaj istnieje nawet koncepcja fikcji dziennika jako metody literackiej, względności, imitacji, stylizacji. Tamara Gundorowa nazywa ten sposób swoistym przejawem “obrazowości”, “gry literackiej”, dzięki którym “tworzy się podwójne koło semiotyczne: “poetyckie tony” “nieboszczyka” wystylizowują się i przetwarzają się w retoryczne postaci poezji Franki¹. Badaczka udowadnia swą tezę o względności bohatera dziennika chęcią autora

¹ Гундорова Т. Проявлення слова: Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. — Львів, 1997. — С. 209.

zdstansować się jako osobowość od tego bohatera “postacią z cechami prawdopodobieństwa”. Stwarza ona system argumentów, które nie tylko mają potwierdzić uznanie przez Frankę fikcji realnie zakochanego samobójcy w “Przedmowie” do drugiego wydania zbiorku, ale i uznać to wyznanie jako ogniwo w kole dowodów, które usuwają sprzeczności pierwszej i drugiej przedmowy: dziennik samobójcy — to “materializacja” względności, więc odbieramy go nie realistycznie, a przerośnie, jednak z drugiej strony fikcja literacka jako metoda może posiadać charakter osoby, w danym wypadku — autora dziennika. A więc z tego wypływa wniosek, że “Zwiędłe liście” — przykład liryki z bohaterem-maską.

I tutaj, do szczególnie dopasowanych ogniw logicznych wywodów wdzierają się sensacyjna wiadomość: znaleziono autentyczny dziennik samobójcy o nazwisku Suprun, napisany prozą po polsku z kilkoma wierszowanymi wstawkami. Dziennik zaadresowany jest do znajomej Franki — pisarki i nauczycielki Uliany Krawczenko. Franko czytał ten dziennik w 1883 r., pozostawił na nim kilka notatek i nawet wierszyk w języku polskim: “O miłości, łamiesz kości. Niech ci nikt nie zazdrości!”.

Zrozumiałym jest zainteresowanie badaczy twórczości Franki ujawnionym dokumentem, ponieważ może on zawierać dodatkowe dane dotyczące genezy i motywów “Zwiędłych liści”, a także wyjaśniać współzależność swego i obcego w zbiorku. Badacze nazwali mistyfikacją drugą przedmowę oświadczając, że skierowała ona znawców Franki na fałszywą drogę, która prowadzi do błędnych wniosków. Tak więc nic dziwnego, że I. Denysiuk i W. Kornijczuk, którzy jako pierwsi badali dokument, przede wszystkim zaczęli poszukiwać odgłosu dziennika w “Zwiędłych liściach”. Ujawnili oni podobieństwo pomiędzy tym autentycznym dokumentem i wierszami zbiorku Franki na poziomie ogólnej koncepcji (problemy życia i śmierci) i gatunkowo-strukturalnej koncepcji (dziennik liryczno-tragiczny), zauważyli powoływanie się na wiele motywów i obrazów. “Zgodnie z naszymi spostrzeżeniami — podkreślają badacze — z 61 utworów zbiorku “Zwiędłe liście” 34 wiersze w pewnym stopniu odwołują się do motywów i obrazów Supruna. Jednak w wielu wypadkach trudno jest oddzielić autorski “uczucie skarbu bogaty” od obiektywnego wizerunku “obcej” duszy, która zresztą staje się tak rozumiała dla przejętej “cudzym i własnym” bólem duszy poety. Połączenie tych różnorodnych elementów tworzy swoistą symfoniczną melodię “Zwiędłych liści”, niepowtarzalną rozpiętość gamy szczerych uczuć ludzkich”¹.

Wynika pytanie, czy rzeczywiście istnienie realnego dziennika tworzy z drugiej przedmowy mistyfikację, a wszystkie rozmowy o “udokumentowaniu” — jako figurze retorycznej, “grze literackiej” tracą zupełnie sens. I chodzi nie tylko o metodę uliteraturowienia osobistego doświadczenia, rzecz polega na psychologicznym założeniu wykorzystania takiej metody. Przypomnijmy, że Iwan Franko czytał dziennik Supruna w 1883 roku i odczucia jego (jak świadczy wyżej wymieniony polski wierszyk) były prawie pewną dozą ironii. Poeta nie był jeszcze wtedy przygotowany do psychologicznego współprzeżywania wraz z autorem dziennika, do zbieżności nastrojów, własne doświadczenie nie doprowadziło go jeszcze do tego.

Zbiorek “Zwiędłe liście” ukazał się w 1896 r., kiedy w duszy poety istniało już wiele konsonansów z nastrojami bohatera dziennika, który przeczytał on 13 lat temu i który upamiętnił się w nim, zgodnie z określeniem Franki w traktacie “Z sekretów twórczości poetyckiej” w “dolnej świadomości” i teraz znów wypłynął

¹ Денисюк І., Корнійчук В. Невідомі матеріали до історії ліричної драми І. Франка “Зів’яле листя” // Записки НТШ. Т. 221. Праці філологічної секції. — Львів. — С. 267.

na światło dzienne. Być może poeta intuicyjnie odczuł w dzienniku sposób przekazania dramatu własnej duszy. Można by powiedzieć, że odbył się proces subiektywizacji realnego faktu cudzego doświadczenia, co można uważać za odwrotną stronę obiektywizacji własnych nastrojów i przeżyć. W taki sposób tworzy się zamknięte koło subiektywno-obiektywnych stosunków, na co zwrócił uwagę Franko w drugiej przedmowie.

Jeżeli dziennik Supruna stał się bodźcem do powstania stylowo-kompozycyjnej struktury "Zwiędłych liści", to świat wewnętrzny lirycznego dramatu, jego emocjonalny i filozoficzny zasięg — frankowski, wypływa on z okoliczności życia poety i problemów, które go poruszały. Dlatego też żaden z badaczy "Zwiędłych liści" nie omijał zagadnienia, w jakim stopniu wymiar autobiografizmu znalazł swoje odbicie w tym zbiorku. Punktem wyjściowym do zrozumienia tego zagadnienia jest wypowiedź poety w liście do A. Krymskiego z dnia 26 sierpnia 1898 r.: Znaczny wpływ na me życie miały stosunki z kobietami. Jeszcze będąc w gimnazjum zakochałem się w córce pewnego ruskiego duchownego Oldze Roszkiewicz [...]. Miłość nasza trwała 10 lat, rodzice z początku byli mi przychylni mając nadzieję, że zrobię błyskotliwą karierę, ale po moim procesie w 1878—1879 r. zabronili mi bywać w ich domu, a w 1880 r. zmusili pannę do małżeństwa z innym [...]. Później poznałem dwie ruskie poetki Julię Schneider i Klementynę Popowicz, ale żadna z nich nie okazała na mnie trwałego wpływu. Większe wrażenie sprawiła znajomość z pewną Polką, Józefą Dzwonkowską. Chciałem się z nią ożenić, ale ona, odczuwając początki suchot, rozstała się ze mną i kilka lat później umarła, będąc nauczycielką lud[ową]. [...] Fatalnym dla mnie było to, że prowadząc już korespondencję z moją obecną żoną, poznałem na odległość pewną polską pannę i zakochałem się w niej. Miłość ta dręczyła mnie przez następne 10 lat: pod jej wpływem napisałem "Manipulantkę", "Zwiędłe liście", dwa wiersze dla "Szmaragdu" i nie wydaną powieść "Lelum-Polelum"¹. Ze względu na datę pisania listu nie uwzględniono w nim jeszcze jednego utworu, w którym miłosny dramat bohatera najbardziej odpowiada dramatowi lirycznego bohatera "Zwiędłych liści" — powieści "Krzyżujące się ścieżki" (była ona napisana później).

Badacze wywodzą genezę dramatycznej kolizji "Zwiędłych liści" nie od "trzeciej miłości" poety, o której jest mowa w wierszu "Miłość trzykrotnie mi się objawiła", czyli od "pewnej polskiej panny" (Celiny Żurowskiej), znajomość z którą zawarł w 1886 r., a od "pierwszej" — młodzieńczej miłości do córki duchownego z Lolina Olgi Roszkiewicz. Przecież pięć wierszy pierwszej garstki "Zwiędłych liści" ("Nie rozumiem, co w tobie mnie pociąga...", "Czasami cichą nocą mi się śni...", "Kolor morza — oczy twoje...", "Bezbrzeżne pole w puchowej szacie śniegu..." oraz "Niczego się nie spodziewaj...") były napisane w latach 1882—1885, czyli przed znajomością z Celiną Żurowską. A więc można powiedzieć, że obraz bohaterki książki Franki powstał nie na podstawie jednej postaci, a właściwie jest zbiorowym, uogólnionym obrazem, który wzbogacał się, wykryształizowywał, dopóki nie pojawił się przed czytelnikiem w tej postaci, którą otrzymał w "Zwiędłych liściach" — które autor nazwał nie zwykłym zbiorkiem poezji, a jednolitym utworem o ściśle stylowo-rodzajowej nazwie "dramat liryczny". Poza tym metafora "Zwiędłe liście" po raz pierwszy pojawiła się u Franki nie w jednobrzmiącym tytule książki, użył jej w "Przedmowie" do drugiego (1893) wydania zbiorku "Ze szczytów i nizin": "Przełgądając obecnie te wierszowane kartki, wśród których jest tak dużo przed-

¹ Франко І. Збір. творів: У 50 т. — К, 1986. — Т. 50. — С. 114—115.

wcześnie zwiędłych liści, odczuwam jednocześnie smutek i radość”¹. W tym samym wydaniu, do rzeczy, była zamieszczona pierwsza garstka przyszłych “Zwiędłych liści” w kolejności, którą później całkowicie zachowano, kiedy dramat liryczny przyjął formę odrębnej książki (aspekt ten jest interesujący psychologicznie, jako prawdopodobnie podświadoma krystalizacja myśli przewodniej). Kolizję “Zwiędłych liści” dokładnie określił w swoim czasie lwowski literaturoznawca J. Jarema: “Doznając różnych przeobrażeń w twórczym laboratorium poety, on (dramat miłosny bohatera — M. I.) przyjmował za każdym razem inne formy swej artystycznej realizacji”².

Wśród utworów poprzedzających “Zwiędłe liście” na uwagę zasługuje powieść “Lelum-Polelum”. Za życia autora nie była ona drukowana w całości, opublikowano ją w tłumaczeniu M. Woźniaka w 30-tym tomie dzieł wybranych I. Franki (1929, wydawnictwo “Ruch”).

Bohatera powieści Naczka (Ignacego) Kalinowicza łączy z bohaterem “Zwiędłych liści” podobny los — nieszczęśliwa miłość włącznie z tragicznym akordem. Jego tragedia spowodowana jest również odstępstwem od zasad: pragnąc ożenić się z Polką pochodzącą ze środowiska arystokratycznego, zaczął drukować artykuły, które były sprzeczne z jego demokratycznymi przekonaniem. W “Zwiędłych liściach” bohater nie ma takiej moralnej alternatywy, którą widzimy w powieści “Lelum-Polelum”, wspólność ogranicza się sferą miłosnych przeżyć, co wreszcie doprowadza do rezygnacji w wyłącznie filozoficznym aspekcie. Ale zakończenie powieści i dramatu lirycznego są analogiczne w swym twórczym rozwiązaniu. Naczko, zrozumiałwszy, że jego zdradziecki krok jest niewybaczalny, bierze do ręki pistolet i pisze list pożegnalny do brata-bliźniaka Władka (Władysława): “Ty możesz jasno i otwarcie patrzeć na świat, bo nie zboczyłeś ze swej prostej i jasnej drogi. I nadal nią idź”. Ten list-przestroga wyraźnie znajdują oddźwięk w ostatnich słowach przedmowy Franki do pierwszego wydania “Zwiędłych liści”: “Przypomniałem sobie Wertera Goethego i wspominam słowa, które Goethe napisał na egzemplarzu tej książki, posyłając ją pewnemu znajomemu. Wraz z tymi słowami proponuję te wiersze młodemu pokoleniu: “Sei ein Mann und folge mir nicht nach!” (Bądź mężczyzną i nie naśladowaj mnie!)”.

W jeszcze większym stopniu jest spokrewniony dramat liryczny z napisaną później powieścią “Krzyżujące się ścieżki”. Szczególnego znaczenia nabierają tu szczegóły, które przerażają się w obrazy artystyczne, nabywając estetycznej funkcji. Przede wszystkim odbywa się konsekwentny rozwój sytuacji konfliktowej, która, jako fakt realny w postaci impulsu różnorako “wybłyскуje” w tekstach artystycznych. W powieści “Lelum-Polelum” przyczyną nieszczęścia Naczka była ciotka Drelichowa. W “Zwiędłych liściach” podobna sytuacja staje się zaczątkiem rozwoju dramatu lirycznego. I znowu wylania się ona w “Krzyżujących się ścieżkach”: “pogardliwe spojrzenie ciotki-opiekunki, w którym było coś złego i pełnego nienawiści”, z powodu czego Regina “o mało co nie upadła”, było rozkazem, któremu Regina nie mogła się oprzeć. Można powiedzieć, że pisarz odtworzył sytuację, która rzeczywiście się wydarzyła. Celina Żurowska (Zygmuntowska) w 1940 r. opowiadała, że w drugiej połowie lat 1880-tych, gdy pracowała na poczcie, zobaczył ją tam młody płowowłosy mężczyzna, który często wysyłał listy. Po jakimś czasie zaczął pisać do niej listy na “poste restante”, pojawiać się koło ich domu. “Gdy dowiedziała się,

¹ Франко І. Збір. творів: У 50 т. — К., 1986. — Т. 1. — С. 21.

² Ярема Я. До проблеми ідейного змісту “ліричної драми” І. Франка “Зів’яле листя”//Іван Франко: Статті і матеріали. 36. 1. — Львів, 1948. — С. 107.

że był to I. Franko, opowiedziała o tym ciotce, która zdecydowanie kazała jej go unikać”¹.

Podobieństwo sytuacji, która w “Zwiędłych liściach” i w “Krzyżujących się ścieżkach” określiła charakter konfliktu, pociągnęła za sobą linię ewolucji postaci. W tekście obu utworów można wykryć szereg podobieństw, które charakteryzują stan głównego bohatera, rozwój nastrojów i refleksji. Przytoczymy przykłady:

“Zwiędłe liście” —

*Nie ciebie kocham, chyba nie,
Kocham własne marzenie,
Które ukrywam na serca dnie
Od zarania istnienia.*

*O rozpaczy! To, co dla mnie
Było świętością, ideałem —
Tym mól bezduszny zawiadnął
I gryzie gdzieś tam pomatu*.*

“Krzyżujące się ścieżki” —

“Była to jakaś blada, nieudana kopia jego ideału. [...] Czy rdza ogromnego cierpienia ciebie przeżarła? Oddaj mi mój ideał, który [...] jaśniał w moim sercu”.

“Zwiędłe liście” —

*Taki mały instrumencik,
Chłodny oraz błyszczący...
Jeden ruch... Jeden momencik...
Potem krwi potok rwący...**

“Krzyżujące się ścieżki” —

“Kilkakrotnie brałem rewolwer do ręki, żeby jednym wystrzałem położyć koniec temu wszystkiemu”.

Takie analogie — a możnaby tak kontynuować — oznaczają coś więcej niż zbieżność fragmentarycznych szczegółów. Ostatni fragment “Zwiędłych liści” jest końcowym tragicznym akordem, a w “Krzyżujących się ścieżkach” — stanem, który przewyciężyła chęć do życia: “Z czasem ostry ból ustąpił z duszy, on (Eugeniusz Rafałowicz) pogodził się z myślą, że ona (Regina) jest dla niego straconą... Eugeniusz niby po zimnej, ale uzdrawiającej kąpieli powracał do swej codziennej pracy”. Tę wspólność i odmienność zauważył J. Jarema: “Historia dramatu miłosnego Eugeniusza w dwóch pierwszych aktach jest podobna do dwóch pierwszych garstek “Zwiędłych liści”, wchodzi w przedhistoryczny okres działania w powieści. Pierwszej garstce w powieści odpowiada okres pierwszej znajomości z Regimą, który kończy się nagłą jej utratą [...]. Zaczyna się akt trzeci, treść którego całkowicie różni się od trzeciej garstki “Zwiędłych liści” [...]. Od tej chwili dla bohatera “Zwiędłych liści” rozpoczyna się pochyła droga w dół, do katastrofy, a dla Eugeniusza — droga do góry, do zwycięstwa nad nałężnością i powrotu do ludzi”². W taki sposób Regina jakby bierze na siebie tragizm stanu bohatera “Zwiędłych liści” i nieunikniony wyrok jego losu, żeby bohater “Krzyżujących się ścieżek” spełnił swoje życiowe powołanie, przewyciężając na drodze ciernie, jak zrobił to sam pisarz.

* Tłumaczenie — K. Angielska.

¹ Де й О. Іван Франко: Життя і діяльність. — К., 1981. — С. 116—117.

² Іван Франко: Статті і матеріали. 36. 1. — Львів, 1948. — С. 107.

Wreszcie jeszcze jednym węzłkiem są ściśle powiązane dramat liryczny, powieść "Krzyżujące się ścieżki" oraz życiorys pisarza — pieśnią ludową. "Zwiędłe liście" zawierają szereg wierszy, w których nowatorsko są zinterpretowane obrazy folkloru włącznie z bezpośrednimi reminiscencjami; we wspomnieniach-marzeniach Reginy również pojawia się kilka obrazów-piosenek. Ale zdarza się, że jedna pieśń łączy wszystkie trzy osoby — i bohaterkę "Krzyżujących się ścieżek", i lirycznego bohatera "Zwiędłych liści", i samego autora. Regina przypomina sobie "pochyloną twarz starej niani [...] i dźwięczy ledwie dosłyszalna bardzo smutna piosenka:

Oj wierzbo, wierzbo kędzierzawa,
Żeś kędzierzawa kto to sprawił?
Ciemna nocka to zrobiła,
Rzeczka korzenie podmyła *.

Początkowymi linijkami wersji tej pieśni (Dębie z kędzierzawą koroną") rozpoczyna się szósty wiersz drugiej garstki "Zwiędłych liści", pieśni, którą zapisał I. Franko (Oj dębie, dębie kędzierzawy") w więzieniu w Kołomyży i wykorzystał w pracy "Niewola kobiet w ruskich pieśniach ludowych". O. Dej twierdził nie bez podstawy, że "pieśń ta w ustach Reginy jak również wzmianka o "ciotce w trumnie" i "wysunięnej z trumny ręce trupa" wskazują na pokrewieństwo obrazu Reginy z bezimenną bohaterką "Zwiędłych liści"".

W taki sposób w "Zwiędłych liściach" i w "Krzyżujących się ścieżkach" najgłębiej odzwierciedlił się dramat duchowy, przeżyty przez samego autora. Lecz jeżeli w "Krzyżujących się ścieżkach" (jak również w powieści "Lelum-Polelum") rozdwojenie bohatera przebiega pomiędzy miłością i powołaniem obywatelskim, to w "Zwiędłych liściach" motyw miłości przetwarza się na płaszczyźnie filozoficznej, bezpośrednie przeżycie krystalizuje się w obrazie idei, która sięga do podstawowych problemów egzystencji. Dla każdego, kto wczytuje się w liryczny dramat Franki zagadką jest jego trzyaktowa kompozycja, odzwierciedlająca skomplikowaną walkę w duszy bohatera, fale emocjonalnych uniesień i łagodnego uświadomienia. Badacze rozszyfrowują etapy tej wewnętrznej ewolucji w pozycji różnych punktów widzenia. Na przykład T. Gundorowa uzależnia rozwój akcji w dramacie lirycznym od cyklów przyrody — od "młodego ognia" pierwszej garstki, poprzez "głośnie szloch-pieśni" drugiej, do tragicznego finału trzeciej². I chociaż temu schematowi, który jest jakby uniwersalnym wizerunkiem budowy świata, niezupełnie odpowiadają kolory wiosny, lata i jesieni, które są raczej przemieszane w każdej garstce, jednak w takiej współzależności jest wewnętrzna logika, która projektuje na filozoficzną powierzchnię bezpośrednio stany duszy lirycznego bohatera, stopniowanie jego uczuć, co znachodzi swe kompozycyjno-strukturalne wcielenie, swą dramaturgię.

Trzykrotne powtórzenie o utracie ukochanej D. Pawłyczko przyjmuje za podstawę twórczą "Zwiędłych liści", skupiając uwagę na stopniowaniu tego motywu: bezpośrednie przeżycia w pierwszym akcie, samoanaliza — w drugim i katastrofa w trzecim³.

Ta emocjonalno-psychologiczna linia rozwoju uczucia częściowo niweluje złożoność gamy przeżyć bohatera, ponieważ nawet w pierwszym cyklu można by odnaleźć wzloty i upadki, walkę pomiędzy zwątpieniem i nadzieją, dopóki ta ostatnia nie rozwieje się jak zwiędłe listki. Akt drugi i trzeci nie mają takich przeskoków, ale w nich odbywa się krystalizacja motywów, które dominują w tych

* Tłumaczenie — K. Angielska.

¹ Де Й О. Спілкування митців з народною піснею. — К., 1981. — С. 59.

² Гундорова Т. Проявлення слова.... — С. 229—230.

³ Павличко Д. З глибини душі//Франко І. Зів'яле листя. — К., 1985. — С. 13—16.

aktach. Patrząc na ogólną koliczność działań w dramacie, można dokładnie wyodrębnić raczej dwukrotną utratę nadziei na szczęście przez lirycznego bohatera: w pierwszym akcie ukochana wzgardziła nim i znalazła swego wybranego, choć być może nie bez cudzej pomocy, w trzecim — ukochana dla niego „umarła” i doszedł on do stanu całkowitej rezygnacji, odsunięcia się od ludzi i dawnych ideałów, do tego progu bólu, za którym odsłania się „drugi brzeg” istnienia.

Przejdźcie od dramatu w akcie pierwszym do tragedii w trzecim odzwierciedla motyw śmierci. W pierwszym umiera ciotka, prawdopodobnie ta, która spowodowała rozłąkę, co wywołuje realne uczucia:

Nareszcie wieko trumny metalowej
Przekłętą postać tą na wieki skryło,
Która w chwili dobrej albo pechowej
Nas rozłączyła*.

W akcie trzecim śmierć ma inny, metafizyczny charakter:

Umarła! Słyszę dźwięk dziwny taki —
To w moim sercu dzwon pośmiertny dzwoni.
Umarła! Jakby ciężar jakiś
Całą moją postać ku ziemi kloni.
Zdławione gardło. Czy światło gasi
Ktoś w moich oczach? Kto pragnie wygonić
Myśli z duszy, co ból w sobie zawarła?
Tylko ból? Ona umarła! Umarła!*

Śmierć przeniesiono tu na płaszczyznę psychologiczną, jako rozwinięty wizerunek stanu duszy, co wyjaśnia bezpośrednio ostatnia linijka: „Ona umarła? — Nie, to ja umarłem!”.

Linia rozwoju lirycznej fabuły umożliwia wyodrębnienie trzech poziomów „Zwiędłych liści”, które kolejno dominują w trzech garstkach. Pierwsza garstka ogarnia sferę spontanicznych uczuć, dramat serca, wyczuwa się tu bezpośrednio powiązanie uczuć z ich przedmiotem. Przejścia od nadziei do rozpacz i odwrotnie, chwiejna równowaga pomiędzy nimi i fale uspokojenia — cała ta chimeryczna złożoność dialektyki przebiegu emocji mogła być uwarunkowana również tym, że cykl powstawał stopniowo i prawdopodobnie bez zamiaru kontynuacji, poza tym odzwierciedlał on zachwyty i rozczarowanie, przyczyną których były różne osoby.

Druga i trzecia garstka są bez wątpienia bardziej zwarte, nie mają załamania nastrojowych pierwszej, a jednocześnie są jej bezpośrednim rozwinięciem. Druga garstka jest najbardziej zrównoważona. Jest to mostek przejściowy pomiędzy napięciem pierwszego i trzeciego aktu, swoisty odpoczynek, intermezzo. O ile w pierwszym cyklu przeważa początek psychologiczny, emocjonalna reakcja na przebieg wydarzeń, to w drugim — początek estetyczny. I odpowiednio do tego, jak w utworze muzycznym intermezzo wymaga zmiany instrumentów, tu widzimy zmianę obrazowo-stylowej palety. Druga garstka „Zwiędłych liści” napełniona jest reminiscencjami z pieśni ludowych oraz melodyką pieśni i rytmu. Wydaje się, że bohater porównuje swą głęboką tęsknotę z tą pieśnią, w której lud od dawna wyśpiewywał bóle swego serca, przyłącza swój śpiew do śpiewu fujarki („popłynął razem z ludowym mój śpiew”), znajdując w tym ukojenie w cierpieniu. I głosy te rzeczywiście stopiły się. Do szeregu wierszy drugiej garstki kompozytorzy komponowali muzykę lub stały się one żywiołowo pieśniami ludowymi.

Czasem Franko znajduje się na niebezpiecznej krawędzi stylizacji, ale nigdy jej nie przekracza; obrazy jak w pieśniach ludowych, zwroty — są niby in-

* Tłumaczenie — K. Angielska.

struktacją w jego oryginalnych tekstach lub bodźcem do rozwijania lirycznej fabuły, w której władczo dominuje siła poetyckiej indywidualności.

Proces powstawania tych wierszy odsłania porównanie końcowego tekstu z rękopisami, w których znajdują się wersje strof, wykreslenia i t. d. Jak zauważyli badacze (w szczególności W. Szczurat, O. Dej), Franko często rozpoczynał wiersz od poszukiwania melodyki rytmu, a ona wiodła już za sobą tekst. Stąd początki — niby cytaty — niektórych wierszy drugiej garstki: „Jawór zielony, jawór zielony...”, „Jesteś jak smaczny orzech, dziewczyno...”, „Kalino czerwona, ku ziemi schylona...”, „Oj żalu, mój żalu...” i inne. Ale takim folklorystycznym był tylko przedśpiew, następnie wyobraźnia poety powoli, czasem z trudem, uwalniała się spod opieki pieśni-bodźca, żeby stworzyć własny wiersz.

Trzeci wiersz drugiej garstki w początkowej wersji rękopisu wygląda następująco:

Jawór zielony, jawór zielony,
Wierzba — bardziej zielona,
A pośród stu znanych mi dziewcząt
Najmilszą jest mi ona.

Nie ta jest miłą, nia ta jest miłą,
Co się ładnie ubrała,
Ale ta miła, ale ta miła,
Co me serce zabrała.

Moja kochana, brwi jak z hebanu...*

Następnie w rękopisie zaznaczono: „Dokończenie nastąpi”¹. Ale poeta, odczuwając niebezpieczeństwo naśladowania, pozostawił tylko pierwszą strofę i stworzył zupełnie oryginalne paralele. Zgodnie z tą zasadą powstały i inne wiersze drugiej garstki: folklorystyczny obraz niby obrasta w nich życiowymi realiami, ale z nich wykrystalizowuje się, oczyszcza się, powtórzmy tu słowa Franki — z „żużli codzienności” ideał piękna i doskonałości.

Stopniowo zwycięża trzeźwe spojrzenie na sytuację: bohater liryczny uświadamia sobie, że kocha on nie kobietę, która nim wzgardziła, a „własne marzenie”, ideał, który sam sobie stworzył, ale to nie przynosi mu ukojenia, a nasila uczucie bólu i rozpacz, uosobionych w postaciach sieroty i żebraka. Z tego wspólnego z ludowym śpiewem wyodrębnia się i nabiera mocy głos silnej indywidualności poety — a w nim, w tym śpiewie, folklorystyczny obraz, paralela, reminiscencja występują niby mostek, niby krawędź przejścia od bezpośredniego uczucia w głębi duszy, gdzie toczą się batalie wewnętrznych sprzeczności w różnych jego postaciach, gdzie żadna ze stron nie zaznaje porażki i nie zdobywa zwycięstwa:

I bez ciebie mi źle,
Z tobą również niepokój, zamęty,
Ziemia odpycha mnie,
Niebo też jest przede mną zamknięte.*

Jest to już „filozofia serca”, filozofia miłości, która występuje jako samodzielna kategoria, jako postać („To ma miłość tak gorzko płacze”).

Takie wyodrębnione i uosobione uczucie można traktować jako jedno z ogólniw odseparowania się poety od swego lirycznego bohatera, gdy nawet obrazy folklorystyczne (a w repertuarze Franki-kolorysty również znajdujemy uosobienie pojęć abstrakcyjnych: żalów, które roztopiły się jak rosa, wesołości, która zakwitła w polu i in.) błyszczą w postaci poetyckiej względności. Minorowe tony

* Tłumaczenie — K. Angielska.

¹ Сут. в-г: Де й О. Пісня в житті І. Франка//Народні пісні в записках Івана Франка. — Львів, 1966. — С. 38—39.

ostatnich wierszy drugiego cyklu wiodą do trzeciego aktu dramatu i jego tragicznego rozstrzygnięcia.

Trzecia garstka, napełniona filozoficznymi refleksjami, jest najbardziej złożona: sytuacja lirycznego bohatera jest krańcową i przybliża go do podstaw bytu, tajemnicy życia i śmierci, do przemijania i wieczności.

Bardziej szerokiemu podejściu do rozstrzygnięcia tych problemów w "Zwiędłych liściach" przeszkadzało znawcom Franki oficjalne stanowisko radzieckiego literaturoznawstwa, które zobowiązywało kierować się we wszystkim motywami socjalnymi, a przy tłumaczeniu filozoficznych motywów dzieła literackiego kierować się zasadami materializmu. Jeżeli dzieło literackie nie odpowiadało tym warunkom, w najlepszym wypadku traktowano je jako kontrowersyjne.

Jest oczywistym, że przy podejściu do tak skomplikowanego zjawiska, jakim są "Zwiędłe liście" Franki amplituda ocen będzie bardzo wysoka: od pesymizmu i mistycyzmu do idei utwierdzających życie i do ateizmu. Zresztą niektórzy literaturoznawcy potrafili jednak i w tych warunkach nie tylko zachować naukowe podejście, ale i znaleźć formułę do wyrażenia doniosłości poetyckiego obrazu, który nie nakłada się na ekwiwalent pojęć.

Tak więc Aleksander Bileckij widział w "Zwiędłych liściach" przezwyciężenie pesymizmu i wszechstronnego jego odzwierciedlenia, coś w rodzaju "Wertera" Goethego, w którym jest tyle przeżyć osobistych i który dla samego autora był środkiem uwolnienia się od "werteryzmu", osiągnięcia tego katharsisu (oczyszczenia duchowego), w którym starodawni Grecy widzieli cel i sens swoich tragedii¹.

W taki sposób uczony powiązywał dramat liryczny ukraińskiego poety nie tylko z "Werterem" Goethego, ale i ze znacznie obszerniejszą tradycją literacką. Motyw Goethego przerasta sytuację powiązaną z powieścią "Cierpienia młodego Wertera". Wprowadza nas do głębi filozoficznych problemów "Zwiędłych liści", w których pojawia się punkt styczności z "Faustem": jest to gotowość oddać duszę diabłu, palić się "sto tysięcy lat" za jeden pocałunek ukochanej. W "Zwiędłych liściach" rozgrywa się nowa wersja stosunków Mefistofelesa (diabła) i Fausta (liryczny bohater poety). Tragiczny ton dzieła Goethego nabiera tu odcieni parodii. Nowoczesny Mefistofeles ("przyjemny pan w płaszczu z peleryną") już nie chce dawać za duszę nowoczesnego Fausta te dobra (młodość, miłość), które dawał jego poprzednikowi. Nawet więcej: nie zgadza się dać nawet tej błagostki, o którą tamten prosi — "jeden jej pocałunek". Jakie więc zaszły zmiany od czasów Goethego do Franki? Zmienił się nie Mefistofeles (on po prostu działa zgodnie z nowymi okolicznościami) — zmienił się Faust. Zmienił się również charakter ich stosunków: nie Mefistofeles występuje jako inicjator zawarcia umowy z nowoczesnym Faustem, a odwrotnie. I propozycja będzie odrzucona nie tylko dlatego, że dusza poetyckiego bohatera znajduje się w rękach diabła, a również dlatego, że jego wybranka wywodzi się z kregów szatana, jest ona jakby nieodgadnionym Sfinksem ("wczepiła się pazurami w duszę i ssie krew, i odpędza spokój"). Tą swoją cechą obiekt miłości lirycznego bohatera Franki różni się diametralnie od obiektów miłości w liryce Dantego, Petrarki, Shakespeara, Mickiewicza, gdzie są one ustawione na piedestale, są wcieleniem idealnego początku. W "Zwiędłych liściach" pomiędzy ideałem a realnością istnieje przejściowy rozłam, nastąpiło zrozumienie iluzyjności ideału. Bohater dramatu lirycznego I. Franki odzwierciedla stan kryzysu pozytywistycznego światopoglądu przy końcu XIX wieku, który szczególnie zaważył na kulturze, zrodziwszy gatunek połowicznej, rozdwójonej, cierpiętniczej natury, zniszczywszy w ten sposób uświadomienie so-

¹ Белецкий А. Иван Франко — поэт//Франко И. Стихотворения и поэмы. — Л., 1968. — С. 24—25.

bie powiązania sporadycznego, indywidualnego z idealnym, uniwersalnym, tego uświadomienia, którym przeniknięta była kultura minionych epok.

“Zwiędłe liście” odzwierciedlają proces zmiany drogowskazów od racjonalizmu do intuitywizmu, od uniwersalizmu do indywidualizmu, poprzez pryzmat tragedii zakochanej duszy.

W dziełach Franki — nie tylko w dramacie lirycznym, ale szczególnie w nim — nastąpiła sytuacja przejściowa, kiedy pozytywizm w kulturze jeszcze ostatecznie się nie poddał, a “filozofia życia” jeszcze się nie przyjęła.

Wydaje się, że artystyczna intuicja Franki wyprzedziła jego świadomość odnośnie kulturosofistycznej sytuacji owych czasów.

Cierpienia człowieka o silnej duchowości nie świadczą o jego słabości, a o poziomie duchowym, wewnętrznej wolności, którą sam sobie wybiera, ponieważ “kiedy wiesz, co czynisz — prawem jesteś sam”. Taka wolność jednostki z czasem, po upływie dziesięciolecia, będzie uzasadniona w pracach ukraińskich krytyków M. Szapowałowa, M. Jewszana i innych.

Z kryzysem pozytywizmu i poszukiwaniem nowych punktów oparcia powiązany jest jeszcze jeden motyw “Zwiędłych liści” — motyw śmierci i nieśmiertelności, indywidualnej świadomości i duszy wszechświata. Nie przypadkowo w książce Franki brzmi pochwała Buddy i pojawia się motyw nirwany — uwolnienie od cierpień i osiągnięcie najwyższego poziomu spokoju.

W filozoficznym aspekcie ideę nirwany w “Zwiędłych liściach” można interpretować też jako depersonalizację duchowego zaczątku, ideę połączenia indywidualnego bytu z nieśmiertelną duszą wszechświata, co oczywiście imponowało poecie w buddyźmie. Nie można tego traktować jako ateizm, co robili niejednokrotnie badacze twórczości I. Franki, powołując się szczególnie na “Zwiędłe liście” (takim jest liryczny bohater zbioru w ironicznych komentarzach diabła), ponieważ “drobniutkie bąbelki” (pęcherzyki) naszej świadomości giną jako świadomość indywidualna, “żeby zawirować znów gdzie indziej” i przejść “od naskiku sansary (kregi przeistoczenia) do spokojnej nirwany”. Pojęcie nirwany występuje tutaj raczej nie w buddyjskim, a schopenhauerowskim znaczeniu tego pojęcia — jako “ugasanie”, co jest, zgodnie z teorią tego filozofa nie stopieniem się z boskim początkiem — Brahma, a ratunkiem w niebycie przed bólem i cierpieniami, które on (Schopenhauer) uważa za dominujące w życiu ludzi wogóle i którym stale towarzyszą nieureczywistnione pragnienia. Można to potraktować jako antytezę zmartwychwstania każdego człowieka w nauce chrześcijańskiej:

Z piekła namiętności
Ludzi ocalałeś,
Wizjami zza świata
Ich nie ogłupiałeś*.

Charakterystycznym dla I. Franki jest to, że z czasem powracał do tego tematu, przetłumaczywszy przypowieści “Upiór i Budda” oraz “Bogacz i mędrzec” z buddyjskiej książki “Sutta-nipata”. A poemat “Sąd ostateczny”, który włączono do zbioru “Semper tiro” (1906), kończy się strofami:

Przepelni mą duszę szczęście,
Jak pożaru blask szalony.
Sam przeniknę w nieskończoność,
Wszędzie dotrę, wszędzie spojrzę,
Wypróbuję — wyżej, niżej —
I w nirwanę się pogrążę*.

Które są rozwinięciem motywu opisanego w “Zwiędłych liściach”.

* Tłumaczenie — K. Angielska.

Odgłos idei buddyzmu w dramacie lirycznym nie jest przypadkowym. Zwrot w ogólnej filozoficznej atmosferze światopoglądów owych czasów od pozytywizmu z akcentem na przyczynowo-dziedziczne przywiązania do zasad u podstawy których leży irracjonalny początek, "potok życia", fenomeny doświadczenia, pobudził filozofów, poczynając od Schopenhauera, "przebrnąć" przez rzekę hinduskiej filozoficznej mądrości wraz z jej kultem intuicyjnej świadomości, która przekracza granice intelektu. Intuicja jako sposób osiągnięcia transcendentalności — jeden z fundamentów filozofii A. Bergsona, która stała się teoretyczną podstawą nowej literatury: o ile pozytywizm ustępował przed "filozofią życia", o tyle modernizm w różnych przejawach, opierający się na zniwelowanie granic pomiędzy subiektywnym a obiektywnym, występował jako antyteza realizmu.

Tutaj zbliżamy się do zagadnienia, które należy już do historii: do jakiego stylu zakwalifikować "Zwiędłe liście" — do modernizmu czy realizmu? Już po ukazaniu się pierwszej garstki w zbiorze "Ze szczytów i zizin" (Lwów, 1893) poeta i krytyk literacki Wasyl Szczurat, który obserwował rozwój poezji zachodnioeuropejskiej i wiele z niej tłumaczył, w portrecie literackim I. Franki napisał odnośnie cyklu "Zwiędłe liście", że można go odbierać jako przejaw dekadentyzmu w ukraińsko-ruskiej literaturze, ale tylko wtedy, gdy pod pojęciem dekadentyzmu będziemy rozumieli nie te oryginalne poetyckie porywy, w których Maks Nordan widzi oznaki chorób umysłowych, ale mądre i prowadzone z artystycznym wyczuciem współzawodnictwo, aby tworzyć świeże oryginalne obrazy, zwroty językowe i formy¹. I. Franko, jak wiadomo, nie zgodził się z takim traktowaniem tematu, wkładając w pojęcie dekadentyzmu nie "prowadzone z artystycznym wyczuciem współzawodnictwo, aby tworzyć świeże, oryginalne pomysły", ale właśnie "oznaki chorób umysłowych", odpowiedział katégorycznym zaprzeczeniem:

*Nie lubię tęsknić, gdy powód jest marny,
Gdy w uszach szumią niepotrzebne słowa;
Dopókim żywy, pragnę żyć naprawdę
I nie obawiam się walki życiowej.*

*...Ja — dekadentem? Jam synem narodu,
Co pnie się w górę, choć w lochu przebywał,
Me hasło: praca, szczęście i swoboda,
Jam chłop i prolog, ale nie epilog*.*

Oczywiście, po takim zaprzeczeniu, wspartym autorytetem I. Franki jako krytyka, przeważnie nie mówiono o dekadentyzmie "Zwiędłych liści". Zwróćmy uwagę na to, że w owych czasach pojęcie "dekadentyzm", "modernizm", "symbolizm" nie miały dokładnego zróżnicowania terminologicznego, co przyczyniało się do nieporozumień pomiędzy dyskutującymi. Z czasem w radzieckim literaturoznawstwie wszystkie "izmy" stały się symbolem upadku i rozkładu burżuazyjnej kultury i odnośnie "Zwiędłych liści" używano takich wypowiedzi jak "cechy pesymizmu", "pesymistyczne ziarno", a zbiorek odniesiono do realizmu.

Obecnie, gdy zmieniły się estetyczne orientacje i nierealistyczne kierunki nabyły u nas takich samych praw obywatelstwa jak realizm, zagadnienie odnośnie cech dekadentyzmu w "Zwiędłych liściach" znów pojawia się na porządku dziennym. "Franko wniósł do literatury ukraińskiej dekadentyzm, retorycznie przeszczepił go jako pewien estetyczny, psychologiczny i artystyczny całokształt" — twierdzi T. Gundorowa. Argumenty? "Retoryka utworu skierowana jest [...] nie w stronę

* Tłumaczenie — K. Angielska.

¹ Щурат В. Літературні портрети. І. Франко//Зоря. — 1896. — Ч. 2. — С. 36.

obiektywizmu, a symbolizmu przedstawianej historii, co wprowadza do tekstu nowe formuły, podejścia retoryczne i nawet klisze. Tekst staje się autonomiczny i zwarty. Dydaktyczna oczywistość przerasta w nowe estetyczne doświadczenie, którego wyrazicielami stają się zagadnienia swobody woli, określoność losu, irracjonalizm subiektywnego wyboru i t. p., które czytelnik może dołączyć do własnego "ja"¹.

Dramat liryczny "Zwiędłe liście" silnie zakorzenił się w duchowej świadomości ukraińskiego czytelnika. Jednocześnie książka ta, dzięki sile wyrażenia bólu zakochanego serca, budzącej najgłębsze uczucia i najszlachetniejsze porywy duszy, jest spokrewniona ze światowymi arcydziełami liryki miłosnej, a przyczyną tego, że tak powoli dociera ona do nieukraińskiego czytelnika są historyczne uwarunkowania, ale nie jest to winą poety.

Obecnie proponujemy czytelnikom dramat liryczny I. Franki, w którym obok oryginalnego tekstu są zamieszczone tłumaczenia na język rosyjski i polski, czyli na języki, którymi władał poeta i nawet pisał własne utwory. Rosyjskie tłumaczenie wykonała niedościgniona mistrzyni słowa Anna Achmatowa do 10-tomowego wydania dzieł ukraińskiego pisarza. O tym, z jaką odpowiedzialnością poetka odnosiła się do tej pracy świadczy fakt, że będąc z pochodzenia Ukrainką, znając język ukraiński, prosiła jednak, by przygotować dla niej dosłowne tłumaczenie tekstu, żeby nie opuścić żadnego istotnego odcienia. Jej tłumaczenie było niejednokrotnie wznawiane i cieszyło się wysoką oceną fachowców.

Dotychczas nie mieliśmy polskiego tłumaczenia książki I. Franki, chociaż poszczególne wiersze z niej tłumaczyli Sydir Twerdochlib i Włodzimierz Słobodnik. Co prawda, docierają do nas wieści, że pełne tłumaczenie "Zwiędłych liści" wykonał Jerzy Gordyński, ale nie było one opublikowane i prawdopodobnie zaginęło podczas drugiej wojny światowej.

Autorką niniejszego tłumaczenia "Zwiędłych liści" jest współczesna polska poetka ze Lwowa Krystyna Angielska, która czuje się pewnie w żywiole jak polskiego tak i ukraińskiego języka oraz literatury.

Tłumaczenia utworów literackich, wkraczając w obcojęzyczne środowisko coś z niego biorą i czegoś mu dodają, zwłaszcza jeżeli chodzi o takie szczytowe zjawiska literatury, jakim są "Zwiędłe liście" I. Franki. Podobnie jak poeta uniósł do wieczności tęsknotę zakochanej duszy, również potomni niosą w sobie jego słowo, w którym ból przekształcił się w perłę, która załśniwszy w rodzimej literaturze twórcy, może dodawać blasku również innym literaturom.

Mykoła ILNYCKYJ

¹ Гундорова Т. Проявлення слова... — С. 210.

БОЛЬ, ОБРАЩЕННАЯ В СЛОВО

Уже более сотни лет развеиваются “листочки увядшие” лирической драмы Ивана Франко. Однако со временем не ослабли читательский интерес и внимание литературоведов к ней. С самого появления в 1896 г. сборник “Увявшие листья” интерпретировали по-разному, иногда с противоположных позиций. Менялись эстетические вкусы, литературные течения, и чуть ли не каждое второе из них причисляло сборник Ивана Франко если не к своим предтечам, то по меньшей мере к явлениям, которые созвучны его собственным творческим принципам. В чем же состоит притягательная сила и художественное своеобразие сборника Ивана Франко, обращаящие цвет пожелтевших листьев в неувядающее убранство украинской поэзии?

Критика не раз пыталась ответить на этот вопрос, однако он и ныне остается открытым, ибо истинные произведения искусства потому и живут в поколениях, что каждое из них прочитывает их по-новому.

Повод для полярных толкований “Увявших листьев” дал сам поэт, назвав в предисловии ко второму изданию сборника (1910 г.) эти произведения наиболее субъективными среди всех появившихся у нас со времени автобиографических поэзий Шевченко и наиболее объективными по способу изображения сложного человеческого чувства.

Эта антитеза в определении характера произведений побуждает читателя и критика к выяснению других аспектов сборника, в которых, говоря словами Франко, “экстремы встречаются”: лежит ли в основе книжки документальное начало, или же указание на него — чисто художественная условность; можно ли отождествлять или хотя бы соотносить эту лирическую драму с драмой собственного сердца поэта; что несет в себе трагическая развязка внутреннего сюжета сборника — безнадежность, отчаяние или же, наоборот, его преодоление, художественный катарсис, освобождение; наконец, куда отнести “Увявшие листья” — к явлениям реализма или модернизма.

Сегодня эти и другие проблемы можно ставить на более широкой теоретической и фактологической почве, поскольку, с одной стороны, над исследователем не довлеют идеологические предписания с их непременным требованием оценивать литературные явления с классовых позиций, а с другой — стали известными факты, дающие возможность глубже обосновать то или иное положение.

Начнем с дилеммы, “спровоцированной” самим автором “Увявших листьев”. В предисловии к первому изданию сборника он писал, что стихотворения эти созданы на основании дневника покойного, который влюбился в панночку, но, не добившись взаимности, покончил с собой. В предисловии ко второму изданию Франко версию о дневнике влюбленного самоубийцы назвал литературной фикцией и закончил это предисловие отказом давать ключ к объяснению стихотворений, потому что “и без автобиографического ключа они имеют самостоятельное литературное значение”.

Исследователи поверили второй версии, и сегодня существует даже концепция фикции дневника в качестве литературного приема, условности, имитации, стилизации. Тамара Гундорова называет этот прием своеобразным проявлением “образности”, “литературной игры”, благодаря которому «создается двойной семиотический круг: “поэтические

тона” “покойного” стилизуются и превращаются в риторические фигуры поэзии Франко»¹. Исследовательница обосновывает свой тезис об условности героя дневника стремлением автора дистанцировать себя как личность от этого героя “фигурой правдоподобия”. Она строит систему аргументов, которые должны не только подтвердить признание самим Франко фикции реального влюбленного самоубийцы в предисловии ко второму изданию сборника, но и сделать это признание звеном в кольце доказательств, снимающих противоположность первого и второго предисловий: дневник самоубийцы — это “материализация” условности, поэтому давайте воспринимать его не реально, а фигурально, а с другой стороны, литературная фикция как прием может иметь характер персонажа, в данном случае — автора дневника. Таким образом, отсюда следует, что “Увявшие листья” — пример лирики с героем-маской.

И тут в плотно подогнанные звенья логических построений врывается почти сенсационное сообщение: найден аутентичный дневник самоубийцы по фамилии Супрун, написанный по-польски прозой, с некоторыми стихотворными вставками. Дневник адресован знакомой Франко — писательнице и учительнице Ульяне Кравченко. Франко читал этот дневник в 1883 г., оставил на нем некоторые пометки и даже стишок на польском языке: “O miłości, łamiesz kości. Niech ci nikt nie zazdrości!” (“О, любовь, ты костоломка. Никто да не завидует”).

Вполне понятен интерес исследователей творчества Франко к обнаруженному документу, поскольку он может содержать дополнительные штрихи относительно генезиса и мотивов “Увявших листьев”, а также соотношения своего и чужого в сборнике. Исследователи назвали мистификацией второе предисловие, заявив, что оно направило франковедов на неверный путь, ведущий к ошибочным выводам. Поэтому не удивительно, что И. Денисюк и В. Корнийчук, которые первыми исследовали документ, начали искать прежде всего отголоски дневника в “Увявших листьях”. Они обнаружили сходство между этим аутентичным документом и стихотворениями сборника Франко на уровне общей его концепции (проблема жизни и смерти) и жанрово-композиционной структуры (лирико-трагедийный дневник), увидели, что многие мотивы и образы созвучны. “По нашим наблюдениям, — указывают исследователи, — из 61 произведения сборника “Увявшие листья” 34 стихотворения в какой-то степени перекликаются с мотивами и образами Супруна. Во многих моментах трудно, однако, отделить авторское “чувств богатое сокровище” от объективного изображения “чужой” души, которая, впрочем, становится такой понятной для преисполненной “чужой и собственной” болью души поэта. Соединение этих разнородных элементов и образует самобытную, симфоническую мелодию “Увявших листьев”, ее неповторимую широту гаммы искренних человеческих чувств”².

Возникает вопрос, действительно ли наличие дневника делает второе предисловие мистификацией, а все разговоры о “документализации” как риторической фигуре, “литературной игре” теряют всякий смысл. И дело не только в олитературивании личного опыта как приеме, дело в психологической предпосылке использования такого приема. Вспомним, что Иван Франко читал дневник Супруна в 1883 году, и восприятие его

¹ Гундорова Т. Проявления слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. — Львів, 1997. — С. 209.

² Денисюк І., Корнійчук В. Невідомі матеріали до історії ліричної драми І. Франка “Зів’яле листя” // Записки НТШ. Т. 221. Праці філологічної секції. — Львів, 1990. — С. 267.

(как свидетельствует цитированный выше польский стишок) было направлено дозой иронии. Поэт тогда еще не был готов к психологическому опереживанию с автором дневника, к созвучности настроений, его еще не привел к этому собственный опыт.

Сборник “Увядшие листья” вышел в 1896 г., когда в душе поэта было много созвучного с настроениями героя дневника, который он читал тринадцать лет тому назад и который отложился в нем, по терминологии самого Франко в трактате “Из секретов поэтического творчества”, в “нижнем сознании” и теперь опять вышел на дневной свет. Поэт, возможно, интуитивно почувствовал в дневнике способ передать собственную душевную драму. Произошел, так сказать, процесс субъективизации реального факта чужого опыта, что можно считать обратной стороной объективизации собственных настроений и переживаний. Создается, таким образом, замкнутый круг субъектно-объектных соотношений, на что во втором предисловии указал Франко.

Если дневник Супруна и послужил толчком для формирования жанрово-композиционной структуры “Увядших листьев”, то внутренний мир лирической драмы, ее эмоциональный и философский диапазон, — франковские, они вытекают из обстоятельств жизни поэта и проблем, которые его волновали. Поэтому ни один исследователь не обошел вопрос о том, какая мера автобиографичности нашла свое проявление в этом сборнике. Отправной точкой для выяснения этого вопроса является признание поэта в письме к А. Крымскому от 26 августа 1898 г.: «Значительное влияние на мою жизнь, а следовательно, также на мою литературу имели отношения мои с женщинами. Еще в гимназии я влюбился в дочь одного украинского попа, Ольгу Рошкевич [...] Наша любовь длилась 10 лет, родители вначале были благосклонны ко мне, надеясь, что я сделаю блестящую карьеру, но после моего процесса 1878—1879 г. запретили мне бывать в своем доме, а в 1880 г. принудили панну выйти за другого [...]. Позднее я познакомился с двумя украинскими поэтессами, Юлией Шнайдер и Клементией Попович, однако ни одна из них не имела на меня продолжительного влияния. Больше впечатление произвело на меня знакомство с одной полькой, Иосифой Дзвонковской. Я хотел жениться на ней, но она, чувствуя в себе начало чахотки, отказала мне и несколько лет спустя умерла, будучи народной учительницей [...] Фатальным для меня было то, что, уже переписываясь с моей теперешней женой, я издала познакомился с одной панночкой-полькой и влюбился в нее. Вот эта любовь перемучила меня последующие десять лет; под ее влиянием были написаны “Манипулянтка”, “Увядшие листья”, две пьески в “Измарагде” и не печатавшаяся повесть “Lelut-Polelut”¹. Учитывая дату написания письма, в нем не указано еще одно произведение, в котором любовная драма героя наиболее созвучна с драмой лирического героя “Увядших листьев” — повесть “Перепутья” (она была написана позднее).

Исследователи выводят генезис драматической коллизии “Увядших листьев” не от “третьей любви” поэта, о которой идет речь в стихотворении “Любовь три раза мне была дана...”, то есть не от “одной панночки польки” (Целины Журовской), знакомство с которой началось в 1886 году, а от “первой” — юношеской любви к лонинской поповне Ольге Рошкевич. Ведь пять стихотворений первой горсти “Увядших листьев” (“Ну, что меня влечет к тебе до боли?..”, “Нередко мне является во сне...”, “Эти очи словно море...”, “Бескрайнее поле, где снег — пеленою...” и “Не надейся ни на что...”) были написаны в 1882—1885 годах,

¹ Франко І. Зібр. творів: У 50 т. — К., 1986. — Т. 50. — С. 114—115.

то есть до знакомства Франко с Целиной Журовской. Таким образом, можно утверждать, что образ героини его книги сложился не на основании одной личности, а по существу является собирательным, обобщенным образом, который обогащался, выкристаллизовывался, пока не появился перед читателем в той форме, которую получил в “Увядших листьях” — вещи, названной автором не просто сборником стихов, а целостным произведением с четким жанрово-родовым определением “лирическая драма”. К тому же метафора “увядшие листья” впервые появилась у Франко не в заглавии одноименной книжки, ее встречаем в предисловии ко второму (1893) изданию сборника “Вершины и низины”: “Перечитывая теперь эти стихотворные листки, среди которых так много без времени увядших листьев, ощущая вместе и печаль и радость”¹. Кстати, в том издании была помещена первая горсть будущих “Увядших листьев” в последовательности, полностью сохраненной позднее, когда лирическая драма была сформирована как отдельная книжка (этот штрих интересен в психологическом плане, как, возможно, подсознательная кристаллизация ее ведущего мотива). Коллизию “Увядших листьев” точно сформулировал в свое время львовский литературовед Я. Ярема: “Проходя различные превращения в творческой лаборатории поэта, она (любовная драма героя. — М. И.) принимала каждый раз другие формы своей художественной реализации”².

Среди произведений, предшествовавших “Увядшим листьям”, заслуживает внимания повесть “Лель и Полель”. При жизни писателя она не печаталась полностью, опубликована в переводе М. Возняка в 30-м томе Собрания сочинений И. Франко (1929, издательство “Рух”).

Героя повести Начка (Гната) Калиновича роднит с героем “Увядших листьев” похожая судьба — несчастливая любовь вплоть до трагического аккорда. Трагедия его обусловлена и изменой принципам: стремясь жениться на польке из аристократической среды Регине, он стал печатать статьи, которые противоречили его собственным демократическим убеждениям. В “Увядших листьях” герой не стоит перед той моральной альтернативой, которую видим в повести “Лель и Полель”, общее ограничивается тут сферой любовного переживания, что приводит его наконец к резигнации в чисто философском плане. Однако финалы повести и лирической драмы близки по своему творческому решению. Начко, поняв, что его предательскому шагу нет оправдания, тянется к пистолету и пишет прощальное письмо брату-близнецу Владку (Владиславу): “Ты можешь ясно и светло смотреть на мир, ибо ты не свернул со своего простого и ясного пути. Иди же по нему и дальше”. Это письмо-предостережение явственно перекликается с заключительными словами предисловия Франко к первому изданию “Увядших листьев”: «Мне вспомнился гетевский Вертер и вспомнились слова, которые Гете написал на экземпляре этой своей книги, посылая ее одному знакомому. С такими словами и я вручаю эти стихотворения нашему молодому поколению: “Sei ein Mann und folge mir nicht nach!”» (“Будь мужественным и не следуй за мной!”).

В еще большей степени сродна лирическая драма с написанной позднее повестью “Перепутья”. Особенно весомыми становятся автобиографические подробности, которые перерастают в художественные образы, приобретают эстетические функции. Прежде всего происходит последовательное развертывание конфликтной ситуации, которая от реаль-

¹ Франко І. Збір. творів: У 50 т. — К., 1976. — Т. 1. — С. 21.

² Ярема Я. До проблематики ідейного змісту “ліричної драми” І. Франка “Зів’яле листя” // Іван Франко: Статті і матеріали. Зб. 1. — Львів, 1948. — С. 107.

ного факта как импульса по-разному “засвечивается” в художественных текстах. Так, в повести “Лель и Полель” причиной несчастья Начка была тетка Дрелихова. В “Увядших листьях” та же ситуация становится основанием для развертывания лирической драмы. И снова она возникает в “Перепутьях”: “пренебрежительный взгляд” тетки-опекуни, в котором было “что-то такое нехорошее и ненавистное”, от чего Регина “едва не упала”, являлся приказом, которому она не могла противостоять. Писатель, можно сказать, воспроизвел ситуацию, которая случилась в действительности. Целина Журовская (Зигмунтовская) рассказала в 1940 г., что во второй половине 1880-х годов, когда она работала на почте, ее там увидел молодой русский мужчина, часто отправлявший письма. Через некоторое время он стал писать ей письма “до востребования”, появляться у ее дома. “Когда узнала, что это был И. Франко, рассказала тетке, та решительно велела избегать его”¹.

Сходство ситуации, которая в “Увядших листьях” и в “Перепутьях” определила характер конфликта, повело за собой линию развития персонажей. В тексте обоих произведений можно обнаружить ряд аналогий, характеризующих состояние главного героя, развитие настроений и рефлексий. Приведем примеры:

“Увядшие листья” —

Я не тебя люблю, о нет,
Мечту свою люблю я:
Люблю глубокий в сердце бред,
Что сызмала таю я.
.....
Отчаянье! Что я считал
Святым и даже близким к Богу, —
Себе червяк бездушный взял
И пожирает понемногу*.

“Перепутья” —

“То была какая-то бледная, неудачная копия его идеала. [...] Иль ржавчина великого страдания изъела тебя?.. Отдай мне мой идеал, который [...] сиял в моем сердце”.

“Увядшие листья” —

Такой удобный инструмент,
Холодный и блестящий...
Один нажим... один момент...
И крови ключ кипящий...

“Перепутья” —

“Несколько раз тянулся к револьверу, чтобы одним выстрелом положить конец всему этому”.

Такие аналогии — а их можно было бы продолжить — нечто большее, чем совпадение частных деталей. Последний отрывок из “Увядших листьев” является завершающим трагическим аккордом, а из “Перепутья” — состоянием, преодоленным волей к жизни: “Со временем острая боль отступила из души, он (Евгений Рафалович) сжился с мыслью, что она (Регина) пропала для него... Евгений, словно после острого, но целебного купания, возвращался к своему ежедневному труду”. Эту общность и различие заметил Я. Ярема: «История любовной драмы Евгения в первых двух актах, аналогичная первым двум горстям “Увядших листьев”, входит в предисторию действия в повести. Первой горсти соот-

¹ Де й О. Иван Франко: Життя і діяльність. — К., 1981. — С. 171.

* Здесь и далее цитаты из “Увядших листьев” даются в переводе А. Ахматовой.

ветствует в повести время первого знакомства с Региной, заканчивающегося внезапной потерей [...] Второй акт драмы своим основным тоном соответствует второй горсти “Увядших листьев” [...] Начинается третий акт, который по своему содержанию совершенно отличается от третьей горсти “Увядших листьев” [...] С этого момента начинается для героя “Увядших листьев” наклонный путь вниз, к катастрофе, а для Евгения — путь вверх, к победе над страстью и возврату к людям»¹. Таким образом, Регина словно принимает на себя трагизм положения героя “Увядших листьев” и неизбежный приговор его судьбы, чтобы герой “Перепутый” выполнил свое жизненное призвание, одолевая тернии на пути, как выполнил его сам писатель.

Наконец еще одним узелком тесно связаны лирическая драма, повесть “Перепутья” и биография писателя — народной песней. “Увядшие листья” содержат ряд стихотворений, в которых переосмыслены образы фольклора вплоть до прямых реминисценций; в воспоминаниях-мечтах Регины тоже возникают несколько песенных образов. Но есть случай, когда одна песня объединяет все три персонажа — и героиню “Перепутый”, и лирического героя “Увядших листьев”, и самого автора. Регине вспоминается “склоненное лицо старой няни [...] и звучит еле слышно грустная-грустная песенка:

*Ой ты верба, верба кудрявая,
Кто и когда тебя закудрявил?
Лист закудрявила темная ночка,
Корень подмыла быстрая речка.*

Первыми двумя строчками варианта этой песни (“Ах ты дубок, дубочек кудрявый...”) начинается шестое стихотворение второй горсти “Увядших листьев”, песни, записанной И. Франко (“Ой ты дуб мой, дуб кудрявый”) в Коломыйской тюрьме и использованной в работе “Женская неволя в украинских песнях народных”. А Дей небезосновательно утверждал, что «эта песня в устах Регины, как и ее воспоминание о “тетке в гробу” и “из гроба высунутой руке трупа”, указывают на родство образа Регины и неназванной героини “Увядших листьев”»².

Таким образом, в “Увядших листьях” и в “Перепутьях” наиболее полно отразилась драма, пережитая самим автором. Но если в “Перепутьях” (как и в повести “Лель и Полель”) раздвоение героя пролегает между любовью и гражданским призванием, то в “Увядших листьях” мотив любви переходит в философский план, непосредственное переживание кристаллизуется в образ идеи, которая восходит к основополагающим вопросам бытия. Перед каждым, кто вчитывается в лирическую драму Франко, загадкой встает ее трехактовая композиция со сложной борьбой в душе героя, волнами эмоциональных всплесков и мягкими просветлениями. Исследователи расшифровывают этапы этой внутренней эволюции с различных точек зрения. Т. Гундорова, например, соотносит развитие действия в лирической драме с природной цикличностью — от “молодого огня” первой горсти, через песни, что “слезам сродни”, — второй до трагического финала в третьей³. И хотя эта схема, восходящая к универсальному образу мироздания, не совсем совпадает с красками весны, лета и осени, которые скорее перемешаны в каждой горсти, все же в такой соотнесенности есть внутренняя логика, проецирующая в философскую плоскость непосредственные состояния души лирическо-

¹ Иван Франко: Статті і матеріали. 36. 1. — С. 116—117.

² Дей О. Спілкування митців з народною піснею. — К., 1981. — С. 59.

³ Гундорова Т. Проявлення слова... — С. 229—230.

го героя поэта, градиацию его чувства, что находит свое композиционно-структурное воплощение, свою драматургию.

Трехкратное повторение потери любимой кладет в основание построения “Увядших листьев” Д. Павлычко, сосредоточивая внимание на градиации этого мотива: непосредственное переживание в первом акте, самоанализ — во втором и катастрофа — в третьем¹.

Эта эмоционально-психологическая линия развития чувства несколько выпрямляет сложность гаммы переживаний героя, так как даже в первом цикле можно было бы найти свои подъемы и спады, борьбу между отчаянием и надеждой, пока последняя не развеивается увядшими листьями. Второе и третье действия не имеют таких перепадов, зато в них происходит кристаллизация мотивов, которые становятся доминантными для этих действий. Обозревая общую коллизию драматического действия, можно четко выделить скорее двухкратную потерю надежды лирического героя на счастье: в первом действии любимая пренебрегла им и нашла своего избранника, хотя, наверно, не без посторонней помощи; в третьем — любимая “умерла” для него, и он дошел до состояния абсолютной резигнации, отчуждения от людей и прежних идеалов, до того болевого порога, за которым уже открывается “другой берег” бытия.

Переход от драмы в первом действии к трагедии в третьем передает мотив смерти. В первом умирает тетка, вероятная разлучница, что вызывает реальные чувства:

*Под крышкой металлического гроба
Проклятая навеки опочила,
Та, чья когда-то глупость или злоба
Нас разлучила.*

В третьем действии смерть имеет другой, метафизический характер:

*Да, умерла она. Бам-бам! Бам-бам!
Посмертный колокол в душе трезвонит.
Меня сгибает что-то пополам
И тяжестью к земле холодной клонит.
За горло кто-то душит, и очам
Не видно света. Кто так злобно гонит
Все то, что боль под сердцем заперла?
Сама ли боль? Погибла! Умерла!*

Смерть перенесена здесь в психологическую плоскость как развернутая картина состояния души, что прямо проясняется последней строчкой: “Она ли умерла! Нет, умер я”.

Линия развития лирического сюжета дает возможность выделить три уровня “Увядших листьев”, которые последовательно доминируют в трех горстях. Первая горсть охватывает сферу непосредственных чувств, драму сердца, здесь просматривается прямая связь между чувствами и их объектом. Переходы от надежды к отчаянию и наоборот, зыбкое равновесие между ними и минуты успокоения, вся эта причудливая и сложная диалектика протекания эмоций могла быть обусловлена и тем, что цикл складывался постепенно и, вполне вероятно, без намерения продолжать его, к тому же он отражал увлечения и разочарования, причиной которых были разные личности.

Вторая и третья горсти, несомненно, более цельны, не имеют изломов настроений, свойственных первой, в то же время они являются ее непосредственным развитием. Вторая наиболее уравновешенна. Это переходный мостик между напряжением первого и третьего актов, свое-

¹ Павлычко Д. З глибини душі // Франко І. Зів'яле листя. — К., 1985. — С. 13—16.

образная передышка, интермеццо. Если в первом цикле доминирует психологическое начало, эмоциональная реакция на течение событий, то во втором — начало эстетическое. И подобно тому, как в музыкальном произведении интермеццо требует смены инструментов, здесь видим смену образно-стилевой палитры. Вторая горсть “Увядших листьев” наполнена народно-песенными реминисценциями и ритмомелодикой. Кажется, что герой сверяет свою глубокую тоску с той песней, в которой народ издавна выпевал свою сердечную боль, он присоединяет свой голос к голосу свирели (“вторя народному ладу, понесся по лугу и саду мой зов”), находя в этом избавление от страдания. И эти голоса поистине слились. Ряд стихотворений именно второй горсти “Увядших листьев” положены на музыку композиторами или стихийно стали народными песнями:

Иногда Франко оказывается на опасной грани к стилизации, однако никогда не переступает ее; народно-песенные образы, обороты — это словно инкрустация в его оригинальном тексте или же толчок для развертывания сюжета, в котором властно доминирует сила поэтической индивидуальности.

Процесс создания этих стихотворений раскрывает сравнение окончательного текста с рукописями, в которых есть варианты строк, зачеркнутые места и др. Как заметили исследователи (в частности В. Шурат, А. Дей), у Франко стихотворение зачастую начинало рождаться из поисков ритмомелодики, а она вела за собой и текст. Отсюда — почти цитатные зачины некоторых стихотворений второй горсти: “Явор зеленый, явор зеленый...”, “Стройная девушка, меньше орешка...”, “Красная калина, что ты долу гнешься?..”, “Ах ты дубок, дубочек кудрявый...”, “О, печаль моя, горе...” и др. Однако таким фольклорным был только запев, дальше воображение поэта постепенно, иногда с трудом, освобождалось от опеки песни-толчка для созидания собственного стиха.

Так, третье стихотворение второй горсти в первичном рукописном варианте имело такой вид:

Зеленый явор, зеленый явор,
Но ива зеленее,
Ой среди сотни девчат красивых
Только одна мила мне.

Не тем мила мне, не тем мила мне,
Что хорошо оделась,
Но тем мила мне, но тем мила мне,
Что к ней душа открылась.

У моей милой черные брови...

Дальше в автографе указано: “Конец будет”¹. Но поэт, почувствовав опасность подражания, оставил только первую строфу и построил совершенно оригинальные параллелизмы. По такому принципу созданы и другие стихотворения второй горсти: фольклорный образ словно обрастает в них бытовыми реалиями, но из них выкристаллизовывается, очищается, скажем словами Франко, от “шлака обыденности” идеал красоты и совершенства.

Постепенно одерживает верх и трезвый взгляд на ситуацию: лирический герой осознает, что он любит не женщину, которая пренебрегла им, а “мечту свою”, идеал, который он сам себе сотворил, однако это, впрочем, не приносит ему успокоения, а усиливает чувства боли и отчаяния, воплощенные в образах сироты и нищего. Из песни, вторящей

¹ Цит. за: Де й О. Пісня в житті Івана Франка // Народні пісні в записях Івана Франка. — Львів, 1966. — С. 38—39.

народному ладу, выделяется и крепнет голос сильной индивидуальности поэта — в ней, в этой песне, фольклорный образ, параллель, реминисценция выступают как бы мостиком, гранью перехода от непосредственного чувства в глубину души, где развертываются баталии внутреннего противоборства различных ее состояний, где ни одна из сторон и не терпит поражения, и не одерживает победы.

*Я утратил покой
И с тобой и в разлуке с тобою!
Я не принят землей
И отвергнут небес синевою.*

Это уже “философия сердца”, философия любви, которая сама выступает как самодовлеющая категория, как персонаж (“Это вопли любви неумной”).

Такое обособленное и персонифицированное чувство можно охарактеризовать и как одно из звеньев отстранения поэта от своего лирического героя, при котором и фольклорные образы (а в репертуаре Франко-фольклориста тоже находим персонификации абстрактных понятий: печалей, растаявших росой, веселья, расцветшего в поле и др.) сияют формами поэтической условности. Минорные тона заключительных стихотворений второго цикла ведут к третьему акту драмы с его трагической развязкой.

Третья горсть, наполненная философскими рефлексиями, самая сложная: ситуация лирического героя является пограничной и приближает его к самым основам бытия, к тайне жизни и смерти, преходящего и вечного. Широкому подходу к решению этих проблем в “Увядших листьях” нашим франковедом мешала официальная установка советского литературоведения, которая обязывала во всем руководствоваться социальными мотивами, а при истолковании философских мотивов художественного произведения исходить из принципов материализма. Если художественное произведение не укладывалось в эти требования, то оно в лучшем случае характеризовалось как противоречивое.

Вполне понятно, что при подходе к такому сложному явлению, как “Увядшие листья” Франко, амплитуда оценок была очень широкой: от пессимизма и мистики до идей жизнеутверждения и атеизма. Впрочем, некоторые литературоведы сумели все-таки и в этих обстоятельствах не только сохранить научный подход, но и найти формулу для выражения многозначительности поэтического образа, накладывающегося на понятийный эквивалент.

Так, Александр Белецкий видел в “Увядших листьях” преодоление пессимизма путем глубокого и всестороннего изображения его, что-то вроде “Вертера” Гете, в котором так много личного и который для самого автора был средством избавления от “вертеризма”, достижения “того катарсиса (душевного очищения), в котором древние греки усматривали цель и смысл своих трагедий”¹. Следовательно, ученый связывал лирическую драму украинского поэта не только с “Вертером” Гете, но и с более широкой литературной традицией. Гетевский мотив перерастает ситуацию, связанную с романом “Страдания молодого Вертера”. Он ведет нас в глубь философской проблематики “Увядших листьев”, где обнаруживаются точки соприкосновения с “Фаустом”: это готовность отдать черту душу, гореть “сто тысяч лет” за один поцелуй любимой. В “Увядших листьях” разыгрывается новая версия отношений

¹ Белецкий А. Иван Франко — поэт // Франко И. Стихотворения и поэмы. — Л., 1968. — С. 24—25.

Мефистофеля (черта) и Фауста (лирический герой поэмы). Трагедийный тон произведения Гете получает здесь пародийные ноты. Новый Мефистофель (“пристойный пан, в широкой пелерине”) уже не желает давать за душу нового Фауста те блага (молодость, любовь), которые давал его предшественнику. Более того, он отказывается дать даже ту малость, которую тот просит, — “одно ее объять”. Что же изменилось со времен Гете? Изменился не Мефистофель (он просто действует в соответствии с новыми обстоятельствами) — изменился Фауст. Изменился также характер их отношений: не Мефистофель выступает инициатором заключения соглашения с новым Фаустом, а наоборот. И предложение будет отвергнуто не только потому, что избранница его — из чертовского круга, она как неразгаданный сфинкс (“ в мою цепилась грудь и, разодрав, за сердце ухватила и лижет кровь, сменив покой на жуть”). Этой своей чертой объект любви лирического героя Франко коренным образом отличается от объектов любви в лирике Данте, Петрарки, Шекспира, Мицкевича, где они подняты на пьедестал, воплощают идеальное начало. В “Увядших листьях” между идеальным и реальным пролегал непреодолимый разлом, пришло осознание иллюзорности идеала. Герой лирической драмы И. Франко передает состояние кризиса позитивистского мировоззрения конца XIX века, который особенно отразился в культуре, породив тип половинчатой, раздвоенной, страдальческой натуры, разрушив осознание связи единичного, индивидуального с идеальным, универсальным, того осознания, которое пронизывало культуру предыдущих эпох.

“Увядшие листья” отражают процесс смены веков от рационализма к интуитивизму, от универсализма к индивидуализму сквозь призму влюбленной души.

В произведениях Франко — не только в лирической драме, но в ней особенно — отразилась переходная ситуация, когда позитивизм в культуре еще не сдал окончательно позиций, а “философия жизни” их не заняла.

Художественная интуиция Франко, кажется, опережала осознание им культурософской ситуации того времени.

Страдание сильного духом человека свидетельствует не о ее слабости, а о высоте духа, внутренней свободе, которую он сам себе избирает, ибо “если знал ты, что делал, — то закон твой ты сам”. Эта свобода индивидуума позже, примерно через десятилетие, получит обоснование в трудах украинских критиков М. Шаповала, М. Евшана и других.

С кризисом позитивизма и поиском новых точек опоры связан еще один мотив “Увядших листьев” — мотив смерти и бессмертия, индивидуального сознания и вселенной души. Не случайно в книге Франко звучит поклон Будде и появляется мотив нирваны — освобождения от страданий и достижения наивысшего уровня покоя.

В философском плане идею нирваны в “Увядших листьях” можно понимать и как деперсонализацию духовного начала, идею слияния индивидуального бытия с бессмертной душой Вселенной, что, очевидно, импонирует поэту в буддизме. Это не следует трактовать как атеизм, что не раз делали исследователи творчества И. Франко, опираясь в частности на “Увядшие листья” (таким предстает лирический герой в иронических комментариях черта), поскольку “пузырьки ничтожные” нашего сознания гибнут как сознание индивидуальное, “чтоб закружиться снова, в новом месте” и перейти “от пытки сансары в нирваны покой”. Понятие нирваны выступает здесь скорее не в буддистском, а в шопенгауэрском значении этого понятия — как “угасание”, что является,

согласно теории этого философа, не слиянием с божественной первоосновой — Брахмой, а спасением в небытии от боли и страданий, которые считаются у него (Шопенгауэра) доминантой человеческой жизни вообще и постоянно сопровождают несбывшееся желание. Это можно трактовать как антитезу воскресения каждого человека в христианском учении:

*От страха пред адом
Увел ты людей,
Без мути туманной
Загробных идей.*

Характерно, что И. Франко позднее возвращался к этой теме, переводя притчи “Привидение и Будда” и “Богач и мудрец” из буддистской книги “Сутта-нипата”. А поэма “Страшный суд”, вошедшая в сборник “Semper tiro” (1906), заканчивается строчками:

*И прольется в душу счастье,
Как безмерный блеск пожара.
И врасу я в безграничность,
Испытаю все, и стану
Подниматься — выше, глубже —
И развеюсь весь в нирвану*,*

которые являются развитием мотива, очерченного в “Увядших листьях”.

Отголосок идей буддизма в лирической драме не случаен. Поворот в общей философско-мировоззренческой атмосфере того времени от позитивизма с акцентом на причинно-следственных связях к принципам, в основе которых лежат иррациональное начало, “поток жизни”, феномены опыта, понуждал философов, начиная с Шопенгауэра, “перебрести” через реку индийской философской мудрости с ее культом интуитивного сознания, выходящего за пределы интеллекта. Интуиция как способ постижения трансцендентного — одно из оснований философии А. Бергсона, ставшей теоретическим фундаментом новой литературы: как позитивизм уступал место “философии жизни”, так модернизм в различных его направлениях, базирующийся на снятии границ между субъективным и объективным, выступал антитезой реализма.

Тут мы подходим к вопросу, который имеет уже давнюю историю: к какому стилю отнести “Увядшие листья” — к модернизму или реализму? Уже после появления первой горсти в сборнике “Вершины и низины” (Львов, 1893) поэт и литературный критик Василий Щурат, который следил за развитием западноевропейской поэзии и много переводил из нее, в литературном портрете И. Франко по поводу цикла “Увядшие листья” написал, что его “можно считать проявлением декадентизма в украинской литературе, разумеется, при том, что под декадентизмом будем понимать не те оригинальные поэтические замашки, в которых Макс Нордау видит признаки умственных болезней, но разумное и артистическим чувством руководимое стремление к созданию свежих оригинальных образов, поворотов языка и форм”¹. И. Франко, как известно, не принял такой трактовки; вкладывая в понятие декадентизма не “артистическим чувством руководимое стремление к свежим оригинальным помыслам”, а именно “признаки умственных болезней”, он ответил категорическим возражением:

* Перевод М. Голодного.

¹ Щ у р а т В. Літературні портрети. І. Др. Іван Франко // Зоря. — 1896. — Ч. 2. — С. 36.

*Я не терплю печалиться без цели,
Бесплодно слушать, как звенит в ушах;
Пока я жив, я жить хочу на деле,
Борьба за жизнь меня не вгонит в страх.*

*... Какой я декадент? Я сын народа,
Который к солнцу рвется из берлог.
Мой лозунг: труд, и счастье, и свобода,
Я сам — мужик, пролог, не эпилог*.*

Конечно, после такого возражения, подкрепленного авторитетом Франко как критика, о декадентизме “Увядших листьев” преимущественно не говорили. Заметим также, что в то время понятия “декадентизм”, “модернизм”, “символизм” не имели четкой терминологической дифференциации, что приводило к недоразумениям между дискутантами. Впоследствии в советском литературоведении все “измы” стали от лукавого, признаком упадочничества и загнивания буржуазной культуры, и по отношению к “Увядшим листьям” употреблялись такие выражения, как “черты пессимизма”, “пессимистическое зерно”, а сборник в целом был отнесен к реализму.

Теперь, когда эстетические ориентиры изменились и нереалистические направления получили у нас такие же права гражданства, как и реализм, вопрос о чертах декадентизма в “Увядших листьях” снова стал на повестку дня. “Франко принес в украинскую литературу декадентизм, риторически привил его как определенный эстетико-психологический и художественный комплекс”, — утверждает Т. Гундорова. Аргументы? “Риторика произведения направляется [...] не на объективность, а на символизм изображаемой истории, что вводит в текст новые формулы, риторические ходы и даже клише. Текст автономизируется и замыкается. Дидактическая наглядность перерастает в новый эстетический опыт, кодами которого становятся вопросы свободы воли, мифологема судьбы, иррациональность субъективного выбора и др., которые читатель может приложить к собственному “я”¹.

Лирическая драма “Увядшие листья” прочно вошла в духовное сознание украинского читателя. В то же время эта книжка силой выражения боли влюбленного сердца, пробуждающей самые глубокие чувства и наивысшие порывы духа, родственна мировым шедеврам любовной лирики, и в том, что она так медленно приходит к читателю неукраинскому, вина исторических обстоятельств, а не поэта.

Сегодня предлагаем читателям лирическую драму И. Франко, наряду с оригинальным текстом, в русском и польском переводах, то есть на тех языках, которыми поэт владел и даже писал собственные произведения. Русский перевод осуществила непревзойденный мастер слова Анна Ахматова для десятитомного издания произведений украинского писателя. О том, насколько ответственно отнеслась поэтесса к этому заданию, свидетельствует тот факт, что она, украинка по происхождению, зная украинский язык, все же попросила подготовить для нее филологический подстрочник, чтобы не упустить ни одного смыслового нюанса. Ее перевод переиздавался и получил высокую оценку специалистов. Польского перевода книжки Франко мы до сих пор не имели, хотя отдельные стихотворения переводили из нее Сидор Твердохлеб и Владзимеж Слободник. Правда, есть сведения, что полный перевод “Увядших листьев” осуществил Ежи Гординский, однако

* Перевод Б. Турганова.

¹ Гундорова Т. Проявления слова... — С. 210.

опубликован он не был и, вероятно, пропал во время Второй мировой войны. Для нашего издания перевод сделала современная польская поэтесса из Львова Кристина Ангельская, которая свободно чувствует себя в стихии как польского, так и украинского языка и литературы.

Переводы художественных произведений, вступая в иноязычную литературную среду, что-то берут из нее и что-то добавляют к ней, особенно когда речь идет о таких вершинных явлениях литературы, каким являются “Увядшие листья” Франко. Так же, как поэт нес с собой в вечность свою печаль влюбленной души, так потомки несут с собой его слово, в котором боль обратилась в жемчужину, которая, засвечиваясь в родной литературе художника, способна давать ответ и в других.

Микола ИЛЬНИЦКИЙ

ПЕРЕДМОВА

Герой отсих віршів, той, що в них виявляє своє “я”, небіжчик. Був се чоловік слабої волі та буйної фантазії, з глибоким чуттям, та мало спосібний до практичного життя.

Доля звичайно кепкує над такими людьми. Здається, що сил, спосібності, охоти до праці у них багато, а проте вони ніколи нічого путнього не зроблять, ні на що велике не зважуться, нічого в житті не доб’ються. Самі їх пориви не видні для постороннього ока, хоч безмірно болючі для них самих. Отим-то, вичерпавши сили в таких поривах, вони звичайно застрягають десь у якомсь темнім куті суспільного життя і токанять день поза день, заважають собі й другим. Герой отсих віршів скінчив трохи щасливіше: раз у своїм житті здобувся на рішучий крок і пустив собі кульку в лоб.

Причина сеї несподіваної рішучості не була звісна, бо наш бідний приятель не мав звичаю нікому говорити про свою особу, про свої

PRZEDMOWA

Bohatera tych wierszy, tego, który ujawnia w nich swoje “ja” nie ma już wśród nas. Był to człowiek słabowolny, obdarzony bujną fantazją, głęboką uczuciowością, niezdolny do praktycznego życia.

Zwykle los kpi z takich ludzi. Wydaje się, że mają dużo siły, zdolności, chęci do pracy, a jednak nigdy nie potrafią stworzyć czegoś wartościowego, nie odważą się na coś wielkiego, niczego w życiu nie osiągną. Ich własne dążenia, tak dla nich bolesne, są niedostrzegalne dla obcego spojrzenia. Wyczerpawszy swe siły na takie porywy zwykle grzęzną gdzieś w jakimś ciemnym kącie życia społecznego, przeżywają dzień po dniu, przeszkadzając sobie i innym. Bohater tych wierszy zakończył życie bardziej udanie: raz w życiu zdobył się na stanowczy krok i zastrzelił się.

Nikt nie znał przyczyny tej niespodziewanej stanowczości, ponieważ nasz niešťczęśny przyjaciel nie zwykł nikomu mówić o sobie, o swych planach, nadzie-

ПРЕДИСЛОВИЕ

Герой этих стихотворений, тот, кто в них выявляет свое “я”, — умер. Был это человек слабой воли, но буйной фантазии, глубоко чувствующий, но мало приспособленный к практической жизни.

Судьба обычно смеется над такими людьми. Казалось бы, сил, способностей, желания трудиться у них много, однако они никогда ничего путного не создадут, ни на что большое не отважатся, ничего в жизни не добьются. Сами их порывы не видны постороннему глазу, хотя крайне болезненны для них самих. Вот потому-то, исчерпав силы в таких порывах, они обычно застревают в каком-нибудь глухом углу общественной жизни и копят небо день за днем, мешают себе и другим. Герой этих стихотворений кончил счастливее: раз за всю свою жизнь отважился на решительный шаг и пустил себе пулю в лоб.

Причина этой неожиданной решимости никому не была известна, ибо у моего бедного приятеля не было в обычае говорить с кем бы то

плани, надії або терпіння. Тільки в кілька місяців по його смерті випадком дістався мені в руки його дневник — пом'ятий та поплямлений зшиток, писаний прихапцем, ночами. Я неохітно взявся читати його і довго мучився, поки дочитав до кінця. Дневник писаний був безладно; були се переважно ліричні оклики, зітхання, прокляття та бичування себе самого, а оповідання про факти дуже мало. Я врозумів лиш стільки, що небіжчик влюбився був у якусь панночку, дістав від неї коша (видно, розумна панночка була, знала, який муж їй непотрібний), а потім мучився своєю любов'ю довгі літа, поки його улюблена не вийшла заміж. Тоді він покінчив з собою.

Виміркувавши отсю фактичну основу дневника, я почав уважніше прочитувати поодинокі його частини. Багато там було недотепної мазанини, багато немудрого філософування та незрозумілих докорів, — та серед тої половини попадалися місця, повні сили і виразу безпосереднього чуття, місця такі, в котрих мій покійний приятель, хоч загалом не сильний у прозі, видобував із своєї душі правдиво поетичні

jach lub cierpieniach. Dopiero po upływie kilku miesięcy od jego śmierci przypadkowo trafił do moich rąk jego dzienniczek — wymięty i poplamiony zeszyt pisany byle jak, nocami. Niechętnie wziąłem się do czytania i długo męczyłem się, zanim doczytałem do końca. Dzienniczek był pisany bezładnie, były to przeważnie liryczne wołania, westchnienia, przekleństwa i biczowanie siebie, lecz bardzo mało faktycznych danych. Zrozumiałem z tego zaledwie tyle, że nieboszczyk zakochał się w jakiejś pannie, dostał od niej kosza (widocznie panna była mądrą, wiedziała, że taki mąż nie jest jej potrzebny), a potem zdręczał się tą miłością przez długie lata, dopóki jego ukochana nie wyszła za mąż. Wtedy odebrał sobie życie.

Zastanowiwszy się nad prawdziwym sensem dzienniczka, zacząłem z większą uwagą przeczytywać niektóre jego rozdziały. Było tam dużo niedołęznej bazgraniny, dużo niemądrego filozofowania i niezrozumiałych wyrzutów — jednak pośród tych plew trafiały się fragmenty, pełne siły i odzwierciedlające bezpośredniość uczuć, takie fragmenty, w których mój zmarły przyjaciel, chociaż ogólnie niezbyt mocny w

ни было о своей особе, о своих планах, надеждах или страданиях. Лишь спустя несколько месяцев после его смерти случайно попал мне в руки его дневник — измятая, измаранная тетрадь, в которой он писал наспех, по ночам. Без особой охоты приступил я к чтению и долго мучился, пока дочитал до конца. Дневник велся беспорядочно; были это преимущественно лирические возгласы, вздохи, проклятия и самобичевание, а о фактах рассказывалось очень мало. Я понял только, что покойник влюбился в какую-то панночку, получил у нее отставку (видно, умная панночка была, знала, какой муж ей не нужен), а потом терзался этой любовью долгие годы, пока его возлюбленная не вышла замуж. Тогда он покончил с собой.

Уразумев эту фактическую основу дневника, я начал внимательно вчитываться в отдельные его части. Много там было нескладной мазни, много немудрого философствования и непонятных упреков, — но среди этой половинки попадались места, полные силы и непосредственного чувства, места такие, в которых мой покойный приятель, вообще

тони. Отсі місця робили на мене сильне враження. Вдумуючися в ситуацію, в духовий настрій автора дневника, я пробував передати ті місця віршованою мовою і пускаю їх отсе в світ.

Пощо? Чи варто було трудитися, щоб пустити в світ пару жмуків зів'ялого листа, вкинути в круговорот нашого сучасного життя кілька крапель, затроєних песимізмом, а радше безнадійністю, розпукою та безрадістю? У нас і без того сього добра так багато! Та хто його знає, — думалось мені, — може, се горе таке, як віспа, котру лічиться вщиплюванням віспи? Може, образ мук і горя хорої душі вздоровить деяку хору душу в нашій суспільності? Мені пригадався Гетевий Вертер і пригадалися ті слова, які Гете написав на екземплярі сеї своєї книги, посилаючи її одному своєму знайомому. З тими словами і я подаю отсі вірші нашому молодому поколінню: *Sei ein Mann und folge mir nicht nach!*¹

¹ Будь мужньою людиною і не йди моїм слідом! (Нім.). — Ред.

prozie, wydobywał ze swej duszy dźwięki naprawdę poetyckie. Fragmenty te zrobiły na mnie silne wrażenie. Przemyślawszy sytuację, duchowy nastrój autora dzienniczka, spróbowałem przekazać te fragmenty językiem wierszowanym i tak oto wprowadzam je w świat.

Po co? Czy warto było trudzić się, żeby świat ujrzał kilka garstek zwiędłych liści, żeby wrzucić do obiegu naszego współczesnego życia kilka kropel zatrutych pesymizmem, a raczej beznadziejnością, rozpaczą oraz bezradnością? Mamy i tak tego добра zbyt wiele! Lecz kto wie — pomyślałem — może ta rozpacz jest jak ospa, którą leczy się szczepieniem ospy? Może obraz męki і nieszczęść chorej duszy wyleczy jakąś chorą duszę w naszym społeczeństwie? Przypomniałem sobie Wertera Goethego і те слова, które Goethe napisał na egzemplarzu tej książki, posyłając ją pewnemu знаjomemu. Proponuję те wiersze naszemu młodemu поколінню cytując owe слова: *Sei ein Mann und folge mir nicht nach!*¹

¹ Бądź mężczyzną і nie naśląduj mnie! (Niem.).

не сильный в прозе, извлекал из своей души подлинно поэтические тона. Эти места производили на меня сильное впечатление. Вдумываясь в ситуацию, в душевное настроение автора дневника, я пробовал передать эти места стихотворной речью и выпускаю их теперь в свет.

Зачем? Стоило ли трудиться, чтобы выпустить в свет несколько горстей увядших листьев, добавить в круговорот нашей современной жизни несколько капель, отравленных пессимизмом, или скорее безнадеежностью, отчаянием и беспомощностью? У нас и без того подобного добра так много! Но кто знает, — думалось мне, — быть может, это горе подобно оспе, которую лечат прививкой оспы? Быть может, образ страданий и горя больной души оздоровит какую-нибудь больную душу в нашем обществе? Мне вспомнился гетевский Вертер, и вспомнились слова, которые Гете написал на экземпляре этой своей книги, посылая ее одному знакомому. С такими словами и я вручаю эти стихотворения нашему молодому поколінню: “*Sei ein Mann und folge mir nicht nach!*”¹.

¹ Будь мужественным и не следуй за мной! (Нем.).

ПЕРЕДНЕ СЛОВО ДО ДРУГОГО ВИДАННЯ

Чотирнадцять літ після появи “Зів’ялого листа” запотребилося друге видання сеї збірки ліричних пісень, найсуб’єктивніших із усіх, які появилися у нас від часу автобіографічних поезій Шевченка, та при тім найбільш об’єктивних у способі малювання складного людського чуття. Не можу сказати, щоб тодішня літературна критика гаразд зрозуміла інтенції та характер моєї збірки. Найпросторіше писання про неї Василя Щурата в “Зорі” силкувалося осудити її як прояв зовсім зайвого у нас песимізму. Не тільки сам я, але — се стало мені відомо зараз тоді — також значна часть публіки зовсім інакше зрозуміла ті поезії, і я надіюся, що й теперішнє покоління знайде в них не одно таке, що відгукнеться в його душі зовсім не песимістичними тонами.

PRZEDMOWA DO DRUGIEGO WYDANIA

Po czternastu latach od ukazania się “Zwiędłych liści” okazało się koniecznym drugie wydanie tego zbiorku lirycznych pieśni, najbardziej osobistych ze wszystkich, które ukazały się u nas od czasów autobiograficznej poezji Szewczenki, poza tym najbardziej obiektywnych w sposobie odtworzenia skomplikowanych ludzkich uczuć. Jestem pewien, że ówczesna krytyka literacka niezbyt dobrze zrozumiała intencje i charakter mego zbiorku. Najprostsza wypowiedź o nim, dokonana przez Wasyla Szczurata w “Zorzy” próbuje osądzić ten zbiorek jako przejaw zupełnie zbędnego u nas pesymizmu. Nie tylko ja, ale — jak dowiedziałem się o tym od razu wtedy — również szerokie koła publiczności zupełnie inaczej rozumiały tę poezję i mam nadzieję, że również współczesne pokolenie odnajdzie w niej coś takiego, co zabrzmie w jego duszy niezupełnie pesymistycznymi dźwiękami.

ПРЕДИСЛОВИЕ КО ВТОРОМУ ИЗДАНИЮ

Четырнадцать лет спустя после появления “Увядших листьев” понадобилось второе издание этого сборника лирических песен, самых субъективных из всех, которые появились у нас со времени автобиографических поэзий Шевченко, и притом наиболее объективных в манере обрисовки сложного человеческого чувства. Нельзя сказать, чтобы тогдашняя литературная критика хорошо поняла намерения и характер моего сборника. Самая обширная статья о нем Василя Щурата в “Зорі” пыталась осудить его как проявление вовсе излишнего у нас пессимизма. Не только сам я, но — это стало мне известно тогда же — также значительная часть публики совсем иначе восприняла эти стихотворения, и я надеюсь, что и теперешнее поколение найдет в них немало такого, что отзовется в его душе отнюдь не пессимистическими тонами.

Пускаючи до друку се друге видання, я, де можна, поробив язи-
кові поправки, хоч се не скрізь було можливе. Не потребу, здається,
додавати, що прозова передмова до першого видання, яка й тут дру-
кується без зміни, також не більше як літературна фікція. Давати ключ
до пояснення поодиноких із тих віршів не бачу потреби; мені здається,
що й без автобіографічного ключа вони мають самостійне літературне
значення.

Львів, дня 10 падолиста 1910

Oddając do druku drugie wydanie, wprowadziłem w miarę możności korekty
językowe, chociaż nie zawsze było to możliwym. Nie muszę chyba dodawać, że
przedmowa do pierwszego wydania, którą tutaj drukujemy bez zmian jest tylko
fikcją literacką. Nie widzę potrzeby, by podawać klucz do wyjaśnienia niektórych
wierszy; wydaje mi się, że i bez autobiograficznego klucza mają one swe niezależne
znaczenie literackie.

Lwów, 10 listopada 1910

Пуская в печать это второе издание, я местами сделал языковые
поправки, хотя это не везде оказалось возможным. Нет нужды, ка-
жется, добавлять, что написанное прозой предисловие к первому из-
данию, которое и здесь печатается без изменений, также не более как
литературная фикция. Давать ключ к объяснению отдельных стихо-
творений не вижу надобности; мне кажется, что и без автобиографи-
ческого ключа они имеют самостоятельное литературное значение.

Львов, дня 10 ноября 1910

ПЕРШИЙ
ЖМУТОК

(1886—1893)

PIERWSZA
GARSTKA

(1886—1893)

ПЕРВАЯ
ГОРСТЬ

(1886—1893)

I

По довгим важким отупінню
Знов тріскає хвиля пісень,
Неначе з-під попелу разом
Язиками блимне огонь.

Що щастям, спокоем здавалось,
Те попелу тепла верства;
Під нею жаги і любові
Не згасла ще іскра жива.

Не згасла ще, тліла, ятрилась
Помимо сліз моїх роси;
Та вітер повіяв і попіл розвіяв —
Тепер ти огонь той згаси!

I

W ślad za ciężkim otępieniem
Fala poezji wytryska,
Jak gdyby pośród popiołów
Błysnęły iskry ogniska.

Co było szczęściem, spokojem,
Jest ciepłą warstwą popiołu.
Pod nią miłości i żądze —
Nie zgasły iskry żywiołów.

Nie zgasły, tłą się i żarzą
Pomimo łez i cierpienia,
Nagle wiatr swawolny rozwiął te popioły,
Teraz ty gaś te płomienie!

I

На смену тоске отупенья
Вновь песен плеснула волна,
Как будто из пепла восстала
Блестящих огней пелена.

Что раньше казалось покоем,
То пепел минувшего был;
Под ним животворная искра
Любви сохранила свой пыл.

Она еще тлела, искрилась,
Под пеплом томилась в тиши;
Но ветер повеял и пепел развеял —
Попробуй теперь потуши!

Ні, годі! Не буду гасити!
Най бухає грішний огонь!
І серце най рветься, та вільно най ллється
Бурливая хвиля пісень!

II

Не знаю, що мене до тебе тягне,
Чим вчарувала ти мене, що все,
Коли погляну на твоє лице,
Чогось мов щастя й волі серце прагне

І в груді щось метушиться, немов
Давно забута згадка піль зелених,
Весни і цвітів, — молода любов
З обійм виходить гробових, студених.

Ach, nie! Nie będę je gasić!
Niech grzeszny się ogień rozpala!
Niech serce me ginie i lekko niech płynie
Mych pieśni burzliwa fala,

II

Nie rozumiem, co w tobie mnie pociąga,
Czym mnie oczarowałaś kto odgadnie?
Szczęścia i wolności serce pragnie
Kiedy na twoją miłą twarz spoglądam.

W piersiach moich nagle coś zadźwięczy —
Dawne wspomnienia o polach w zieleni,
Do wiosny, kwiatów uczucie młodzieńcze
Już się wyłania z podziemnych cieni.

Так нет же! Тушить я не буду!
Пусть плещет огней пелена!
И сердце пусть бьется, и вольно пусть
льется
Бурливая песен волна!

II

Ну, что меня влечет к тебе до боли?
Ну, чем меня околдовала ты?
Но только мне мелькнут твои черты,
Как сердце жаждет счастья, жаждет воли.

В груди неутоленность. Далека
Весна с цветами на полях зеленых,
И юная любовная тоска
Ко мне выходит из гробов студених.

Себе я чую сильним і свободним,
Мов той, що вирвався з тюрми на світ;
Таким веселим, ширим і лагідним,
Яким я був за давніх, давніх літ.

І, попри тебе йдучи, я дрижу,
Як перед злою не дрижав судьбою;
В твоє лице тривожно так гляджу, —
Здаєсь, ось-ось би впав перед тобою.

Якби ти слово прорекла мені,
Я б був щасливий, наче цар могучий,
Та в серці щось порвалось би на дні,
З очей би сліз потік полився рвучий.

Не знаємось, ні брат я твій, ні сват,
І приязнь мусила б нам надокучить,

Czuję się teraz tak silnym i wolnym
Jak ten, co z więziennej wyszedł celi,
Takim wesołym, szczerym i swawolnym
Jakim bywałem przed laty wielu.

Nie zadrzałem tak przed losem srogim
Jak drzę, idąc obok ciebie przez chwilę,
Trwożliwie patrzę na twoją twarz drogą
I pragnąłbym do twoich stóp się schylić.

Gdybyś się tylko odezwała do mnie,
Byłbym szczęśliwy niby król wspaniały,
Serce by się wzruszyło ogromnie,
Z oczu potoki łez by się polały.

Nie znamy się, nie jestem twoim bratem,
Przyjaźń z pewnością nam by się znudziła,

Себя я вижу сильным и свободным,
Как будто из тюрьмы я вышел в сад;
Таким веселым, ясным, благородным,
Каким бывал я много лет назад.

Идя с тобою рядом, я дрожу,
Как перед злою не дрожал судьбою;
В твоє лице с тревогою гляжу,
На землю пасть готов перед тобою.

Когда б ты слово прошептала мне,
Счастливей стал бы я, чем царь могучий,
И сердце дрогнуло бы в глубине,
И из очей поток бы хлынул жгучий.

Но мы едва знакомы, и как знать:
Не утомит ли дружба нас с тобою?

В житті, мабуть, ніщо нас не сполучить,
Роздільно нам прийдеться і вмирать.

Припадком лиш не раз тебе видаю,
На мене ж, певно, й не зирнула ти;
Та прецінь аж у гріб мені — се знаю —
Лице твоє прийдеться донести.

III

Не боюсь я ні Бога, ні біса,
Маю серця гіпотеку чисту;
Не боюся я й вовка із ліса,
Хоч не маю стрілецького хисту.

Не боюсь я царів-держилюдів,
Хоч у них є солдати й гармати;

W życiu też nic by nas nie połączyło,
Z osobna pożegnamy się z tym światem.

Tylko przypadkiem spotykałem ciebie,
A ty zapewne na mnie nie spojrziałaś,
Lecz pewny jestem, że doniosę do wiernie
Aż do mogiły obraz twojej twarzy.

III

Ni Boga, ni czarta się nie lękam,
Czystą hipotekę ma serce moje;
Choć brak mi do strzelania talentu —
Wilka z lasu wcale się nie boję.

Carowie we mnie strachu nie budzą,
Chociaż mają wojsko i armaty;

И, может быть, нам суждено судьбою
И порознь жить и порознь умирать.

Тебя я только изредка встречаю,
У нас с тобой различные пути;
Но до могилы — я наверно знаю —
Мне образ твой придется донести.

III

Не боюсь я ни Бога, ни беса,
Я свободной душою владею;
Не боюсь я и волка из леса,
Хоть стрелять из ружья не умею.

Не боюсь венценосных тиранов,
Их несчетных полков и орудий;

Не боюсь я людських пересудів,
Що потраплять і душу порвати.

Навіть гнів твій, дівчино-зірничко,
Не лякав мене ні крихітки:
Я люблю те рум'яне личко
І розіскрені очі-красітки.

Лиш коли на те личко чудове
Ляже хмарою жалісна туга,
І болюще дрижання нервове
Ті усточка зціплить, як шаруга,

І докір десь у горлі пропаде,
І в знесиллі опустяться руки,
І благає підмоги, поради
Прошибаючий погляд розпуки,

Nie boję się też osądów ludzi,
Które duszę tak ranić potrafią.

Nie przestraszył mnie, nie zaskoczył
Nawet gniew twój, dziewczę-jutrzenko,
Lubię twe roziskrzzone oczy
I twarzyczkę rumianą i piękną.

Ale kiedy to piękne oblicze
Przysłonią cienie smutnej tęsknoty,
Kiedy rysy twe pełne słodyczy
Nagle drżenia nerwowe oplotą,

Kiedy wyrzuty na ustach zamrą,
Ręce się opuszczą w zniechęceniu,
Gdy błagają o pomoc i radę
Twe pełne rozpaczy spojrzenia,

Сплетен я не боюсь и капканов,
Что мне ставят коварные люди.

Даже гнев твой, девица-зарница,
Не страшней перечисленных прочих:
Мне приятны румяные лица
И блестящие, гневные очи.

Но когда на лицо твое чудное
Грусть наляжет жестоко и грубо,
И дрожание нервное, трудное
Вдруг сомкнет побелевшие губы,

И укоры умолкнут в гортани,
И опустятся руки в тревоге,
И в глазах твоих, полных отчаянья,
Будет только мольба о подмоге, —

Отоді моє серце стискає,
Мов кліщами, холодна тривога:
Біль німий мене більше лякає,
Ніж всі громи й злих сил перемога.

IV

За що, красавице, я так тебе люблю,
Що серце треплється в грудях несамовито,
Коли проходиш ти повз мене гордовито?
За що я тужу так, і мучусь, і терплю?

Чи за той гордий хід, за ту красу твою,
За те таємне щось, що тліє полускрито
В очах твоїх і шепче: “Тут сповито
Живую душу в пелену тісну”?

Wtedy zimna trwoga mnie nęka,
Serce jakby kleszczami zdławiła:
Niemy ból zawsze bardziej mnie lęka
Niż pioruny i wszystkie złe siły.

IV

Za co tak kocham ciebie, moja piękna?
Serce tak silnie bije w piersiach,
Kiedy tak dumnie idziesz i nawet nie patrzysz.
Dlaczego męczę się, cierpię i tęsknię?

Czy za krok dumny i piękność osławioną,
Za coś, co jest tak nieuchwytnie, tajemnicze,
Co w oczach błyszczy i szepcze zwodniczo:
“Tu dusza owinięta jest w osłony?”

Страх тогда мое сердце сжимает,
Как клещами, холодный, унылый:
Боль без слов меня больше пугает,
Чем все громы и злобные силы.

IV

За что, красавица, я так тебя люблю,
Что сердце в ребра бьет — мне самому на диво,
Когда поодаль ты проходишь горделиво?
За что горюю так, и мучусь, и терплю?

За твой ли гордый вид, иль за красу твою,
Иль тайное, в очах таинное стыдливо
И шепчущее мне: души живой, правдивой
И в тесной пелене блистанье я ловлю.

Часом причується, що та душа живая
Квилить, пручається, — тоді глибокий сум
Без твого відома лице твоє вкриває.

Тоді б я душу дав за тебе. Та в ту ж мить
З очей твоїх мигне злий насміх, гордість, глум,
І відвертаюсь я, і біль в душі щемить.

V

Раз зійшлися ми случайно,
Говорили кілька хвиль —
Говорили так звичайно,
Мов краяни, що нечаяно
Здиблуться з-за трьохсот миль.

Czasami nawet zdaje się, że dusza tkliwa
Kwili, szamocze się i bez przyczyny
Smutek bezwiednie twoje oblicze okrywa.

Wtedy za ciebie dałbym życie. I w tej chwili
W twych oczach błysnie drwina, дума, kpina,
Szybko odwracam się — a w duszy bólu tyle!

V

Spotkaliśmy się przypadkiem,
Rozmowa trwała chwilę,
Płynęła ona tak wartko,
Jak wśród ludzi, których raptem
Spotkanie to zaskoczyło.

Порою чудится, что та душа живая
Стремится вырваться, — глубокая печаль
Нечаянно тогда лицо твоє скрывает.

Мне для тебя в тот миг всего себя не жаль.
Но вдруг в твоих глазах насмешка, гордость,
глум, —
Я молча отхожу, и мой мутится ум.

V

Повстречались мы с тобою,
Только несколько минут
Говорили, рядом стоя,
Словно вдруг случайно двое
Земляков сошлись тут.

Я питав про щось такеє,
Що й не варт було питать,
Говорив щось про ідеї —
Та зовсім не те, не теє,
Що хотілося сказать.

Звільна, стиха ти, о пані,
І розсудно річ вела;
Ми розстались, мов незнані,
А мені ти на прощанні
І руки не подала.

Ти кивнула головою,
В сінях скрилася як стій;
Я ж мов одурілий стою
І безсилий за тобою
Шлю в погоню погляд свій.

O coś takiego pytałem,
Co błahym było. Słowem
Mówiłem o ideale,
Ale to nie było wcale
Tym, co powiedzieć pragnąłem.

Ты спокійною булаś, пані,
Rozsądnie rozmawiałaś.
Suchym było to rozstanie,
A ty mi na pożegnanie
Nawet ręki nie podałaś.

Skinęłaś mi tylko głową,
Zniknąwszy w bramy cieniu.
Ja jak ogłupiały stoje,
Choć zamknęły się podwoje —
Za tobą biegną spojrzenia.

Что-то я спросил такое,
Мне ненужное вполне,
Про идеи, но пустое, —
И не то, совсем другое,
Что сказать хотелось мне.

Рассудительно ты, пани,
И свободно речь вела,
Мы расстались как в тумане,
Только ты мне на прощанье
И руки не подала.

Ты кивнула, кончив дело,
И пошла к себе домой;
Я стоял остолбенелый,
И бессильный и несмелый
Взгляд мой крался за тобой.

Чує серце, що в тій хвилі
Весь мій рай був тут — отсе!
Два-три слова, щирі, милі
І гарячі, були б в силі
Задержать його на все.

Чує серце, що програна
Ставка вже не верне знов...
Щось щемить в душі, мов рана:
Се блідая, горем п'яна,
Безнадійная любов.

VI

Так, ти одна моя правдивая любов,
Та, що не суджено в житті їй вдовольнитися;

Serce odczuło w tej chwili,
Że cały mój raj był tu.
Kilka słów serdechnych, miłych
I szczerych by to sprawiły,
Że zatrzymać bym go mógł.

Serce wie — stawka przegrana,
Nie powróci, co już było...
Dusza ma krwawi jak rana —
To z rozpaczy łka pijana
Nieszczęśliwa moja miłość.

VI

Tylko ty jesteś mą miłością prawdziwą,
Taką, która w życiu nie spełnia się, fatalną.

Я ведь знал — в минуте этой
Рай скрывался мой тогда!
Два-три слова, но согреты
Обаянием привета,
Все решили б навсегда.

Проиграл! Своей рукою!..
Не поставит ставку вновь...
Что в душе щемит такое?
Это пьяная тоскою,
Безнадежная любовь.

VI

Ты, только ты — моя единая любовь,
Но не дано тобой мне в жизни насладиться;

Ти найтайніший той порив, що бурить кров,
Підносить груди, та ба — ніколи не сповниться.

Ти той найкращий спів, що в час вітхнення сниться,
Та ще ніколи слів для себе не знайшов;
Ти славний подвиг той, що я б на нього йшов,
Коб віра сильная й могучая десниця.

Як згублену любов, несповнене бажання,
Невиспіваний спів, геройське поривання,
Як все найвище, чим душу я кормлю,

Як той огонь, що враз і гріє й пожирає,
Як смерть, що забива й від мук ослобоняє, —
Отак, красавице, і я тебе люблю.

Jesteś rozpalającym krew skrytym porywem,
Który napętnia pierś, ale jest nierealny.

Jak najpiękniejszy śpiew, co śni się w czas wytchnienia,
Ale nigdy słów dla siebie nie znajduje.
Jesteś tym wspaniałym czynem do spełnienia,
Gdyby nie silna wola, której mi brakuje.

Jak zagubiona miłość, niespełnione życzenie,
Poryw bohaterski, niewyśpiewane pienia,
Jak wszystko wzniosłe — dla duszy w potrzebie,

Jak ogień, co zarazem ogrzewa i spala,
Jak śmierć, która zabija i męki oddala —
Tak właśnie, moja piękna, kocham ciebie.

Ты темный тот порыв, что отравляет кровь,
Вздыхает грудь мою — и не осуществится.

Ты тот напев, что мне в час вдохновенья снится.
Но для него, увы, не нахожу я слов;
Ты славный подвиг мой, и я к нему готов,
Когда бы веру мне да мощную десницу!

Как сгубленную страсть, угасшие желанья,
Не спетый мной напев, геройские дерзанья,
Как все высокое, что я в душе таю,

Как пламя, что меня и греет и сжигает,
Как смерть, что, погубив, от мук освобождает, —
Вот так, красавица, и я тебя люблю.

VII

Твої очі, як те море
Супокійне, світляне:
Серця мого давнє горе,
Мов пилінка, в них тоне.

Твої очі, мов криниця
Чиста на перловім дні,
А надія, мов зірниця,
З них проблискує мені.

VII

Kolor morza — oczy twoje
Spokojne, rozjaśnione.
Serca mego niepokoję
Jak pyłek w nich utoną.

Oczy twe — jak źródło czyste
Odblaskiem pereł jaśnieje.
A w nich jak gwiazda srebrzysta
Zabłyśnięła mi nadzieja.

VII

Эти очи словно море,
Волн сиянье голубых,
И мое бывшее горе,
Как пылинка, тонет в них.

Эти очи как криница —
Перламутр блестит на дне,
А надежда, как зарница,
Сквозь ресницы блещет мне.

VIII

“НЕ НАДІЙСЯ НІЧОГО!”

Як ти могла сказати се так рівно,
Спокійно, твердо? Як не задрижав
Твій голос в горлі, серце в твоїй груді
Биттям тривожним не зглушило ті
Слова страшні: “Не надійся нічого!”

Не надійся нічого! Чи ти знаєш,
Що ті слова — найтяжча провина,
Убийство серця, духу і думок
Живих і ненароджених? Чи в тебе
При тих словах не ворухнулась совість?

Не надійся нічого! Земле-мамо!
Ти, світе ясний! Темното нічна!

VIII

“NICZEGO SIĘ NIE SPODZIEWAJ!”

Jak mogłaś to powiedzieć tak spokojnie,
Tak twardo i rozsądnie? Jak nie zadrzał
Twój głos, jak mogło w piersi serce milczeć
I nie zagłuszyć swym trwożliw ym biciem
Słów strasznych: “Niczego się nie spodziewaj!”.

Niczego się nie spodziewaj! Czy rozumiesz,
Że słowa takie są najcięższą winą,
Unieciestwienie serca, myśli, ducha
Żywych oraz jeszcze nienarodzonych?
Czy słowa te nie wstrząsnęły sumieniem?

Niczego się nie spodziewaj! Matko-ziemio!
Jasności świata i nocy ciemności!

VIII

“НЕ НАДЕЙСЯ НИ НА ЧТО!”

Как ты могла сказать мне так спокойно,
Так твердо, ровно? Как не задрожал
Твой голос, сердце как не заглушило
Тревожными ударами своими
Слов страшных: “Не надейся ни на что!”

Как? Не надейся? Разве ты не знаешь,
Что те слова — тягчайшая вина:
Убийство сердца, духа, помышлений
Живых и не рожденных? Неужели
В тебе тогда не содрогнулась совесть?

Как? Нет надежды мне? О мать-земля!
Ты, ясный свет! Ты, темнота ночная!

Зірки і люди! Чим ви всі тепер?
Чим я тепер? О, чом не пил буздушний!
Чом не той камінь, не вода, не лід?

Тоді б не чув я пекла в своїй груді,
І в мізку моїм не вертів би нор
Черв'як неситий, кров моя кипуча
В гарячці лютій не дзвонила б вічно
Тих слів страшних: "Не надійся нічого!"

Та ні, не вірю! Злуда, злуда все!
Живущої води в напій мені
Ти долила, а жартом лиш сказала,
Що се отрута. Бо за що ж би ти
Могла вбивать у мене душу й тіло?

Ludzie i gwiazdy! Czym teraz jesteście?
Czym jestem? Czemu nie prochem bezdusznym?
Dlaczego nie kamieniem, wodą, lodem?

Wtedy nie czułbym piekła w piersi mojej,
A w moim mózgu nie drażyłby nory
Nienasycony robak — krew kipiąca,
Która by w gorączce nie szumiała wiecznie
Słowami: "Niczego się nie spodziewaj!"

Nie wierzę w to! Wszystko jest tylko złudą!
Życiodajnej wody mi dolałaś
Oraz żartując chyba powiedziałaś,
Że to trucizna. Bo po cóż właściwie
Miałabyś zabijać duszę mą i ciało?

Светила, люди! Все зачем теперь?
О, почему же я не прах бездушный?
О, почему не лед и не вода?

Тогда бы не был ад в моей груді,
В моем мозгу не просверлил бы нор
Червяк несытый, и живая кровь
В горячке лютой вечно бы не пела
Слов страшных: "Не надейся ни на что!"

Нет, нет, не верю! Все, о, все — обман!
Воды животворящей в мой напиток
Ты долила и в шутку мне сказала,
Что это яд. За что же станешь ты
И душу убивать мою и тело?

Ні, ні, не вірю! В хвилию ту, коли
Уста твої мене вбивати мали, —
Лице твоє бліде, тривожні очі,
Вся стать твоя тремтяча, мов мімоза,
Все мовило мені: “Не вір! Не вір!”

Ти добра, щира! О, не ошукаєш
Мойого серця гордості лускою!
Я зрозумів тебе! Ти добра, щира!
Лиш бурі світу, розчаровань муки
Заволокли тебе отим туманом.

І в серці своїм знов я чую силу
Розсіяти туман той, теплотою
Чуття і жаром думки поєднати
Тебе з життям — і в відповідь тобі
Я кличу: “Надійсь і кріпись в борбі!”

О не, не wierzę! Bo w tej chwili kiedy
Twe usta zabić mnie gotowe były —
Twoja twarz blada i oczy strwożone,
Cała twa postać drżąca jak mimoza,
Wszystko to przemawiało: “Nie wierz! Nie wierz!”

Szczerą i dobrą jesteś! Nie oszukasz
Serca mojego suchą łuską dumy!
Zrozumiałem, że jesteś dobrą, szczerą!
Tylko rozczarowań byłych męki
I burze śwata we mgłę cię oblekły.

Znowu w mym sercu czuję dziwną siłę
Zdolną rozwiać tę mgłę ciepłem uczucia,
Żarem mych myśli pojednać cię z życiem.
Wołam w odpowiedzi na twe słowa:
“Nadzieję miej, do walki bądź gotowa!”

Нет, нет, не верю! В тот же миг, когда
Твои уста меня убить грозили, —
Твой бледный лик, встревоженные очи,
Вся стать, трепещущая, как mimoza,
Все говорило мне: “Не верь, не верь!”

Ты, добрая моя, — ты не обманешь
Меня теперь личиной горделивой!
Тебя я понял! Ты добра, мила!
Лишь бури света, горечь неудачи
Заволокли тебя таким туманом.

И в сердце вновь я ощущаю силу
Рассеять тот туман горячим чувством,
И жаром мысли вновь соединить
Тебя и жизнь, — и я в ответ тебе
Кричу: “Надейся и крѣпись в борьбе!”

IX

Я не надіюсь нічого
І нічого не бажаю —
Що ж, коли живу і мучусь,
Не вмираю!

Що ж, коли гляджу на тебе
І не можу не глядіти,
І люблю тебе! Куди ж те
Серце діти?

Усміх твій, неначе сонце
Листя покривля зелене,
А з'їдає штучну краску —
Смійся з мене!

IX

Niczego nie oczekuję,
Nie pragnę i nie wybieram —
Kiedy męcę się i żyję
Nie umieram!

Kiedy tak patrzę na ciebie
I nie mogę się napatrzeć —
Kocham ciebie. Z sercem mym
Nie mogę walczyć.

Uśmiech twój — niby blask słońca
Umacnia zielone liście,
Lecz niszczy sztuczne kolory —
Śmieję się srebrzyście!

IX

Ни на что я не надеюсь,
Ничего я не желаю —
Что же я живу и мучусь,
А не умираю!

Если на тебя гляжу я —
Глаз никак я не закрою,
И люблю тебя, не зная,
Где я сердце скрою.

Смейся надо мной: как солнце,
Смех твой листья оживляет,
А искусственный румянец
Прогоняет.

Я не надіюсь нічого,
Але як бажання сперти?
Не бажать життя живому,
Тільки смерти?

Жиймо! Кожде своїм шляхом
Йдім, куди судьба провадить!
Здиблемось колись — то добре,
А як ні — кому се вадить?

X

Безмежнеє поле в сніжному завою,
Ох, дай мені обширу й волі!
Я сам серед тебе, лиш кінь підо мною
І в серці нестерпнії боли.

Niczego nie oczekuję,
Ale jak się pozbyć chęci?
Nie pragnąć dla ludzi życia
Tylko śmierci?

Żyjmy więc! Niech każdy idzie
Drogą, którą los prowadzi!
Jeśli się spotkamy — dobrze,
Jeśli nie — komu to wadzi?

X

Bezbrzeżne pole w puchowej szacie śniegu
Swobodę i przestrzeń mi podaj!
Nikogo tu nie ma oprócz konia mego,
A w sercu ból ciężki jak kłoda.

Ни на что я не надеюсь,
Но кипят мечты земные:
Жаждем жизни, а не смерти
Мы, живые.

Мы идем поодиночке,
Кто куда судьбой назначен.
Повстречаемся — прекрасно.
Если ж нет — так кто заплачет?

X

Бескрайное поле, где снег — пеленою,
О, дай мне простора и волі!
Один я средь снега, лишь конь подо мною
А сердце трепещет от боли.

Неси ж мене, коню, по чистому полю,
Як вихор, що тутка гуляє,
А чень, утечу я від лютого болю,
Що серце моє розриває.

XI

Як на вулиці зустрінеш,
То мене обходиш ти.
Добре робиш! Спільним шляхом
Не судилось нам іти.

Йди направо, я наліво
Шлях верстатиму в тумані,
І не здиблемось ніколи,
Як дві краплі в океані.

Nieśże mnie, rumaku, po bezdrożach pola
Jak wicher, co wieje tam nieraz.
Być może ucieknę od tego co boli,
Co serce zmęczone rozdziera.

XI

Gdy mnie na ulicy spotkasz
Przechodzisz na drugą stronę.
Masz rację! Bo wspólną drogą
Iść nam razem nie sądzono.

Idź na prawo, ja — na lewo,
We mgle nastąpi rozstanie,
I nigdy się nie spotkamy
Jak dwie krople w oceanie.

Неси ж меня, конь мой, по чистому полю
Как ветер, что тут же гуляет.
Быть может, уйду я от гибельной боли,
Что сердце мое разрывает.

XI

Ты на улице при встрече
Хочешь в сторону свернуть.
Ты права! Ведь нам с тобою
Не сужден единый путь.

Ты направо, я налево,
Путь проходим мы в тумане,
И не встретимся мы в жизни,
Как две капли в океане.

Як в дорозі здиблю горе,
Що тобі несе удар,
Сам його до себе справлю
І прийму його тягар.

А як щастя часом схоче
В мою хату загостить,
Я його до тебе справлю,
Най голубочком летить.

Що мені без тебе щастя?
Звук порожній і мана!
Що мені без тебе горе?
Щезла і йому ціна.

Наче крапля в океані,
Розпливусь я, потону;

Gdy w drodze spotkam nieszczęście,
Co jak cios spaść na cię może,
Skieruję je w moją stronę,
Na swe barki ciężar włożę.

A gdy szczęście do mej chaty
Czasem wpadnie jak do sieci,
Szybko pošlę je do ciebie,
Niechaj jak gołąbek leci.

Co warte bez ciebie szczęście?
Ułuda i puste dźwięki!
I czym może być nieszczęście?
Mydlaną bańką co pęknie.

Rozpłynę się i utonę
Niby kropla w oceanie.

А в дороге, встретив горе,
Что тебе несет удар,
На себя его направлю
И приму мученье в дар.

Если ж вдруг случайно счастье
В мой заглянет уголок,
Я к тебе его отправлю,
Пусть летит как голубок.

Без тебя мне даже счастье —
Только призрак, звук пустой!
Горе для меня — не горе,
Если нет тебя со мной.

Словно капля в океане,
Растекусь и утону;

Ти гуляй на сонці, пані,
Я ж спадатиму ік дну.

XII

Не минай з погордою
І не смійсь, дитя!
Може, в тім осміянім
Суть твого життя.

Може, в тім зневаженім
Твого щастя карб,
Може, в тім погордженім
Є любові скарб.

Ja na dno będę opadał,
Niech ci słońce świeci, pani.

XII

Nie przechodź pogardliwie
I nie śmieję się, dziecię!
Być może w tym wyśmianym
Sens życia jest przecież.

Być może w znieważonym
Znak twej szczęśliwości,
Być może w pogardzonym
Są skarby miłości.

Ты играй на солнце, пани,
Я — один пойду ко дну.

XII

Зря смеешься, девочка,
В гордости своей!
Может быть, в осмеянном
Смысл судьбы твоей.

Может быть, в униженном
Счастья клад сокрыт,
Может быть, в отвергнутом
Свет любви горит.

Може, сміх твій нинішній,
Срібний та дзвінкий,
Стане в твоїй пам'яті
За докір гіркий.

XIII

Я нелюд! Часто, щоб зглушити
У серці люту муку,
Я чистий образ твій убить
Здіймав проступну руку.

Я з вулиці болото брав,
Каміння кременисте
І кидав ним у образ твій,
В лице твоє пречисте.

Może twój śmiech dzisiejszy
Jak dzwonek srebrzysty
Pozostanie w pamięci
Wyrzutem wieczystym.

XIII

Jestem brutalem! By zagłuszyć
Serca okrutne męki,
By usunąć obraz twój
Uniosłem w złości rękę.

Zbierałem błoto z ulicy,
Brałem kamienie ostre,
Rzucałem w jasne oblicze,
W twoją powabną postać.

И как знать — не вспомнишь ли
После, как укор,
И свой смех серебряный
И жестокий взор?

XIII

Преступник я! Чтоб заглушить
Неслышанную муку
И чистый образ твой убить,
Я злобно поднял руку.

Хватал я уличную грязь,
Каменья площадные,
Чтоб кинуть в чистый образ твой,
В глаза твои святые.

Я мов безумний лютував,
Мов п'яний у нетямі.
Хоч чув, що власне серце рвав
Злочинними руками.

Та як минув скажений дур,
Я чувсь брудний, недужий,
А образ твій яснів з душі,
Мов сонце верх калюжі.

XIV

Неперехідним муром поміж нами
Та доля стала! Мов два судна, море
Розносить нас між двома берегами,
Моя ти ясна, непривітна зоре!

Szalałem jak opętany,
Jak kompletnie pijany,
Czując, że serce rozdzieram
Przestępczymi rękami.

Kiedy wreszcie szął mnie znużył
Czułem, że brudny i chory,
Niby blask słońca w kałuży
Zajaśniałaś w duszy mojej.

XIV

Jak mur nie do przejścia między nami
Staął zły los. Niby dwa okręty
Morze unosi nas między brzegami,
O moja jasna gwiazdo niepojęta!

Я как безумный бунтовал,
Задавлен злыми снами,
Хоть знал, — свое я сердце рву
Злодейскими руками.

Но после был я, ангел мой,
Всех и грязней и хуже,
А образ твой сиял в душе,
Как солнце в ряби лужи.

XIV

Судьба — стена меж нами! Как волнами
Разносит океанские суда,
Так мечемся и мы меж берегами,
Мой ясный свет, жестокая звезда!

Ще здалека слідить тебе мій зір,
Твій свіжий слід я рад би цілувати
І душу тим повітрям напувати,
Що з твоїх уст переплива в простір.

Та щезла ти! Мов в лісі без дороги
Лишився я. Куди тепер? За чим?
Підтяті думи, не провадять ноги,
А в серці холод... Дим довкола, дим!..

XV

Не раз у сні являється мені,
О люба, образ твій, такий чудовий,
Яким яснів в молодощів весні,
В найкращі хвили свіжої любови.

Z daleka oczy me cię wypatrują,
Twe ślady chcę pocałunkami okrywać,
Upajać duszę tym powietrzem, które
W przestrzeń bezkresną z twoich ust wypływa.

Lecz ty zniknęłaś. Jak w lesie bez drogi
Zagubiłem się. Dokąd iść z bólem mym?
Zwarzone myśli, nieruchome nogi,
Chłód w sercu... A wokoło tylko dym.

XV

Czasami cichą nocą mi się śni
Twoja cudowna postać, ukochana,
Taka urocza jak w młodości dni,
Kiedy pałałaś miłością wiośnianą.

Еще вдали тебя мой ловит взор,
Твой свежий след я мысленно лобзаю
И воздухом тем душу очищаю,
Что с уст твоих перелетел в простор.

Но ты исчезла! Нет в лесу дороги,
Куда идти мне с ужасом моим?
Померкли мысли и не держат ноги,
А в сердце холод... Дым повсюду, дым!..

XV

Нередко мне является во сне
Твой образ, милая, такой желанный,
Каким сиял он только в той весне,
В тот лучший миг любви обетованной.

Він надо мною хилиться, страшні
Полошить мари... З трепетом, без мови
Я в тії очі знов гляджу сумні, —
Що жар колись ятрили в моїй крові.

І на моє бурливе серце руку
Кладе той привид, зимну, як змія,
І в серці втишує всі думи й муку.

На привид тихо, не змигнувши, я
Гляджу. Він хилиться, без слів, без згуку
Моргає: “Цить! Засни! Я смерть твоя!”

Postać ta pochyla się nade mną,
Złe mary płoszy... Z drżeniem, oniemiały,
Znowu spoglądam w oczy smutku pełne,
Które niegdyś żar w krwi mojej wzniecały.

Na niespokojne serce kładzie rękę
Zimną jak żmija ta zjawa niedoli,
Ucisza w nim wszystkie myśli, udreki.

Patrzę na zjawę, która obok stoi,
Ona pochyla się bez słów, bez dźwięku,
Mruga: “Cicho, zaśnij! Jam śmierć twoja!”

Он надо мной склоняется, и мне
Вдруг виден призрак страшный и туманный...
Смотрю в глаза и вижу в глубине
Мой давний жар, волнующий и странный.

И призрак мне кладет на сердце руку,
Холодную, как скользкая змея,
Как бы смиряя в сердце злую муку.

Не опуская глаз, на призрак я
Гляжу. Он клонится без слов, без звука,
Подмигивает: “Спи! Я смерть твоя!”

XVI

ПОХОРОН ПАНІ А. Г.

Так сталось! В труні металевій нині
Ота рука проклятая спочила.
Що ген-то, в добрій чи лихій годині
Нас розлучила.

Я бачив, як її зашрібували,
Вложили в склеп і привалили камінь,
Цементом заліпили й прикопали, —
Значить, і амінь.

А ти стояла зблизька у жалобі,
Заплакана, хоч сльози ті лиш з ока

XVI

POGRZEB PANI A. G.

Nareszcie wieko trumny metalowej
Przekłątą postać tę na wieki skryło,
Która w chwili dobrej albo pechowej
Nas rozłączyła.

Widziałem jak ją już zaśrubowano,
Włożono do grobowca, potem kamień
Wstawiono, wokół ziemią okopano.
Na wieki, amen.

Twarz zasmucona, oczy zapłakane,
Stałaś z pochyloną głową, w żałobie,

XVI

ПОХОРОНЫ ПАНИ А. Г.

Под крышкой металлического гроба
Проклятая навеки опочила,
Та, чья когда-то глупость или злоба
Нас разлучила.

Смотрел я, как ее заколотили,
Как тесный гроб был обручами схвачен,
Как, в склеп поставив, камнем привалили, —
Навеки, значит.

А ты склонилась в траурной вуали,
В прощании участвуя слезами,

Текли, чуття ж не зрушило зглибока
Те, що в тім гробі.

Ще душно, я ж стояв увесь холодний
Близ тебе й німо на сей гріб дивився,
Мов хмара з вітром, так в уяві бився
Засуд народний.

Хто вбив живую душу й перед смертю
За вбійство смертну не відтерпів муку,
Той по смерті з могили розпростерту
Простягне руку.

І з твоїх сліз, з лица твого блідого,
З очей, що скрилися у важку жалобу,
Я хтів дійти, чи та рука померша
Простягнесь з гробу?..

Ale swych uczuć nie złożyłaś w dani
Tej, co już w grobie.

Choć było parno, czułem chłód grobowy,
Stałem obok ciebie zadumany,
Z głębi myśli wypłynął gdzieś słyszany
Przesąd ludowy:

Kto zabił, duszę zgubił bez powodu
I za zabójstwo nie zapłacił męką,
Ten już po śmierci za karę, z za grobu
Wyciągnie rękę.

Patrząc na bladą twarz, zapadłe skronie,
Jak z żalu oczy łzami się zaszkliły,
Chciałem odgadnąć — może się wyłoni
Ręka z mogiły?

Но чувства в глубине твоей молчали
О той, что в яме.

Хоть было жарко, я стоял холодный
Так близко от тебя, в немом волненье.
И бил как вихрь в мое воображенье
Рассказ народный:

“Тот, кто убил и не набрался силы
Смертельную принять за грех свой муку, —
По смерти из разверзшейся могилы
Протянет руку”.

По бледности твоей, слезинкам редким,
Твоим глазам, что в грусть замкнулись оба,
Хотел понять я: может быть, простерлась
Рука из гроба?..

XVII

Я не кляв тебе, о зоре,
Хоч як сильно жаль мій ріс;
Насміх твій і власне горе
Я терпливо переніс.

Та боюсь за тебе дуже,
Бо любов — то мстивий бог;
Як одно її зневажить,
Любить мститися на обох.

Як сміючись ти вбивала
Чистую любов мою,
Чи ти знала, що вбиваєш
Все, чим в світі я живу?

XVII

Nie kłamię cię, gwiazdo jasna,
Choć czułem — żal mój rośnie,
Twe szyderstwa, ból mój własny
Znosiłem z cierpliwością.

Ale o ciebie się boję —
Miłość to Bóg, co karze,
Będą cierpieli oboje,
Gdy się ją zlekceważy.

Gdy śmiejąc się zniweczylaś
Moją czystą miłość skrycie,
Czyżbyś wtedy nie wiedziała,
Że jest wszystkim w moim życiu?

XVII

Никогда тебя не клял я,
Хоть тоска была сверх сил;
И насмешки и обиды
Молча я переносил.

За тебя боюсь я, зная,
Что любовь — недобрый бог.
Коль один его унижит,
То к обоим он жесток.

И когда любви несмелой
Ты казнила чистоту,
Разве знала, что казнишь ты
Жизнь мою, мою мечту?

Чи ти знала, що руйнуєш
Щастя власного підклад,
Те, чого життя так мало
Звикло всякому вділять?

Чи ти знала, що небавом,
От мов раз махнуть пером,
Ти не раз заплачеш гірко
За потоптаним добром?

XVIII

Ти плачеш. Сліз гірких потоки
На твоєму лиці блідому
Лишають слід свій — не глибокий,
Та замітний вже оку мому.

Czy nie wiedziałaś, że szczęścia
Swego niszczysz podstawę?
Tego, co życie każdemu
Zwykle tak mało daje?

Czy wiedziałaś, że niebawem —
Jakby pióra pociągnięciem —
Niejednokrotnie zapłaczesz
Nad swym zmarnowanym szczęściem?

XVIII

Плачеш. Горьких łez potoki
Na twoim obliczu bladym
Zostawiają nie głębokie,
Lecz jednak widoczne ślady.

Знала ль ты, что разрушаешь
Счастья собственного храм,
То, чого судьба так мало
Уделять привыкла нам?

Разве знала ты, что вскоре —
Только взмах один пером —
Ты не раз заплачешь горько
Над растоптанным добром?

XVIII

Ты плачешь. Горьких слез потоки
Стекают по щекам не скоро
И оставляют неглубокий
След, моему приметный взору.

Ти плачеш. Ти, що відіпхнула
Любов мою, як сиротину,
Тепер надармо просиш, ловиш
Любові хоч би крапелину.

Твоєю дивною красою
Надармо всіх маниш ти к собі:
Се труп убитої любові
Не допуска любові к тобі.

І марно линуть, марно гинуть
Літа найкращі, молодії!
Ти пам'ятник живий, небого,
На гробі власної надії.

Placzesz. Ale odrzuciłaś
Jak sierotę me uczucie.
A teraz błagasz o miłość —
Niech choć na chwilę powróci.

Swoją niezwykłą pięknoscia
Nadaremnie wabisz innych,
To trup zabitej miłości
Przeszkoda jest, boś jest winna.

Na próżno mijają lata
Twojej młodości, niebogo.
Niby żywy posąg płaczesz
Nad swojej nadziei grobem.

Ты плачешь. Ты, что оттолкнула
Мою любовь, разрушив счастье,
Теперь напрасно молишь, ловишь
Хотя бы капельку участия.

Напрасно за собою манишь
Всех несравненной красотой:
Холодный труп любви убитой
Лежит меж ними и тобою.

Дни тают тщетно, тщетно гибнут, —
Не быть любимой и влюбленной!
Ты — памятник живой над гробом
Твоей надежды несвершенной.

XIX

Я не жалуюсь на тебе, доле:
Добре ти вела мене, мов мати.
Таж де хліб родити має поле,
Мусить плуг квітки з корінням рвати.

Важко плуг скрипить у чорній скибі,
І квітки зітхають у сконанню...
Серце рвесь, уста німі, мов риби,
І душа вглибляєсь в люту рану.

А ти йдеш з сівнею й тихо сієш
В чорні скиби й незарослі рани
Нове сім'я, новії надії,
І вдихаєш дух життя рум'яний.

XIX

Nie narzekam na ciebie, ma doło,
Prowadziłaś mnie jak czuła matka.
Jeśli zboże ma rosnąć na polu
Musi pług wyciąć z korzeniem kwiatki.

Skrzypi pług, przewraca czarne skiby,
Umierają kwiaty wyrwane...
Serce drży, usta milczą jak ryby,
Dusza wtapia się w bolącą ranę.

A ty idziesz polami i siejesz,
Rzucasz w skiby i w otwarte rany
Ziarna pełne dobrej nadziei,
Wchłaniasz życia oddech wiośniany.

XIX

На тебя я не в обиде, доля:
Ты, ведя меня, была мне другом.
Чтоб колосьями шумело поле,
Все цветы срезают острым плугом.

Долго плуг скрипит по чернозему,
И цветы разбросанные вянут...
А душа, окутана в истому,
Погружается в немые раны.

Ты ж идешь за плугом и бросаешь
В черные царапины и раны
Семена надежды и вдыхаешь
Обновленной жизни дух румяный.

XX

ПРИВИД

Холодна ніч. Спокійно, важко, звільна
На місто сніг вогкий паде й паде;
З густої тьми журба якась могильна
Вихилює лице своє бліде.

Лампи горять. Колеса світлянії
Довкола них тісняться, меркотить
Кривавий блиск. Неначе сонні мрії,
Фіакри мигають і гинуть вмиць.

На тротуарах ще прокожих сила:
Циліндри, шуби, модні боа дам
І драні лахи — різнобарвна хвиля
Пливе, гуде, зіпреться тут і там.

XX

ZJAWA

Chłodna noc. Spokojnie, powoli, ciężko
Na ciemne miasto wilgotny śnieg pada.
Beznadziejny smutek zza mgły gęstej
Wychyla swoje oblicze blade.

Latarnie rzucają świetliste kręgi,
Krwawymi odblaskami migają.
Jak marzenia senne fiakry, zaprzęgi
Mkną ulicą i szybko znikają.

Przechodnie zapełniają trotuary.
Cylindry, futra, modne boa dam
Lub nędzne łachy — wielobarwna fala
Płynie, szumi, przystanie tu i tam.

XX

ПРИЗРАК

Ночь холодна. За непроглядной далью
Снег падает на город без конца.
Здесь встретишься с могильною печалью —
О, как страшны черты ее лица!

Огни горят, и светлыми кругами
Блестит кровавый отблеск на земле,
И кажутся таинственными снами
Фиакров фонари в туманной мгле.

На тротуарах множество прохожих:
Цилиндры, шубы, туалеты дам,
И рваные лохмотья видны тоже, —
Все движется, толпится тут и там.

І я в юрбі, сумний і самотній,
Пливу безвладно, щоб від власних дум
Втекти — та, невідступний і глибокий,
У серці все несеш з мною сум.

І наче той, що тоне і в знесиллі
Шукає гілки, корня, стебельця, —
Так я між лиць тих в пестрій люду хвилі
Шукаю щиро дружнього лица.

І враз я здеревів і стрепенувся,
Щось горло стисло, в груді сперло дух...
Втікати бажав, та не поворухнувся,
Мов оглушив мене важкий обух.

То не обух! То йшла передо мною
Висока постать, пряма та струнка.

A w tłumie ja — samotny, frasobliwy,
Bezwolnie płynę, by od myśli uciec,
Ale głęboki i nieustępliwy
Ukryty w sercu biegnie ze mną smutek.

Niby tonący, który siły tracąc,
Szuka korzenia, łodygi, gałązki,
Idąc w barwnej ciżbie ludzkiej braci
Szukam twarzy przyjaznej i swojskiej.

Przystanąłem nagle i zadrzałem,
Ucisk w gardle, w piersi dech zaparło...
Pragnąłem uciec, lecz bez ruchu stałem,
Niby ogłuszony ciężką pałą.

Bo zobaczyłem idącą przede mną
Postać wysoką, smukłą, zadbaną.

И я в толпе блуждаю, одинокий,
Стараясь убежать от дум своих,
Но неотступны думы и глубоки,
И в сердце я ношу повсюду их.

Я словно тот, кто тонет и рукою
Хватается за ветки, камыши, —
В чужой толпе, снедаемый тоскою,
В любом лице ищу родной души.

Я вдруг оцепенел... и встрепенулся,
Из онемевшей груди рвался стон...
Бежать хотел, но и не шевельнулся,
Как обухом тяжелым оглушен.

Не обух то! Она передо мною,
И я узнал овал ее лица:

Оглянулась, хитнула головою,
Моргнула на прохожого панка.

Оглянулась ще раз. Великі очі,
Глибокі, темні, мов та чорна ніч,
Зустрілись з моїми й в бездонній ночі
Пропали. Двоє їх спішило пріч.

А я стояв мов стовп. Юрба юрбою
Мене тручала, штовхала раз в раз,
Та я не чув ні холоду, ні болю,
Мов огник свідомості в мізку згас.

“Вона!” — Із уст одно те слово присло,
Та в нім була магічна міць страшна!
Мов камінь млиновий, за шию тисло
Мене одно се словечко: “Вона!”

Spojrzała wstecz, lekko głową skinęła,
Mrugnęła do przechodzącego pana.

Znów obejrzała się. Oczy tak ciemne,
Głębokie niby nocy podwoje.
Spotkały me spojrzenie i zniknęły
W mroku nocy. Odeszli oboje.

Stałem jak skamieniały, a tłum wokół
Potraçał mnie, popychał raz po raz,
Ale nie czułem bólu ani chłodu,
Bo promyk świadomości w mózgu zgasł.

“Ona!” To jedno słowo zadźwięczało,
Lecz dziwna moc w nim była utajona.
Jak kamień młyński pierś mą przygniatało
Tylko jedno krótkie słówko: “Ona!”

Красивою тряхнула головою,
Взглянула на прохожого юнца.

И оглянулась вновь. О, эти очи!
Так глубоки и так черны, как ночь,
На миг блеснули мне во мраке ночи, —
И двое те уже спешили прочь.

Я стал как столб — уже не слушал звуки,
С толпою колыхался, весь в снегу,
Не чувствовал ни холода, ни муки,
Огонь сознания гас в моем мозгу.

“Она!” Из сердца вылетело слово,
Как власть его волшебна и страшна!
Как жернов мельничный, оно готово
На грудь мне лечь, словечко то: “Она!”

Вона, ся гарна квітка “сон царівни”,
Котрої розцвітом втішався я,
Котрої запах був такий чарівний,
Що й досі п’яна ним душа моя!

Вона, котрій я все бажав віддати,
Весь скарб душі, всі думи, всі чуття,
Котрої слід я рад був цілувати,
В котрій вбачав красу і ціль буття!

Та, що мене одніським словом своїм
Могла героєм, генієм зробить,
Обдарувать надією й спокоем,
Заставить все найвищеє любить, —

Та, що в руці від раю ключ держала,
Вона його закинула в bagno

Ona, ten cudny kwiat “śpiąca królowna”,
Który pięknem swym mnie oczarował,
Jego aromat pierś moją napełnia,
Dusza upajać się nim wciąż gotowa.

Ta, której wszystko chciałbym ofiarować,
Skarby mej duszy, myśli i natchnienia,
Ślady jej stóp gotów byłem całować,
W niej widziałem piękno, cel istnienia.

Ona by mogła jednym słowem swoim
Zrobić ze mnie bohatera, geniusza,
Obdarzyć mnie nadzieją i spokojem,
Sprawić, by wielkość pokochała dusza.

Ta, która w ręku klucz do raju miała,
Lecz wyrzuciła go do błota,

Она, “царевнин сон”, цветок любимый,
Что так была когда-то хороша!..
О, аромат ее неповторимый,
Которым и сейчас пьяна душа!

И мнил я, что она одна такая,
Ей нес все думы, весь сердечный хмель,
Я видел в ней, следы ее лобзая,
И красоту и милой жизни цель!

Та, что меня одним своим ответом
Могла героєм сделать навсегда,
Жизнь озарить неугасимым светом
Надежды и высокого труда, —

Та, что в руке от рая ключ держала
И в топь его закинула, на дно, —

І чарівного слова не сказала...
Чи хоч в душі гризе її воно?

Не словом — рухом, поглядом холодним
Мене зіпхнула в темний рів без дна.
Лечу!.. Валюсь! Та там внизу, в безодни,
Хто се пропащий, стоптаний? Вона!

Стій, привиде! Скажи, яка неволя
Тебе зіпхнула з радісних вершин?
Хто смів красу й пишноту сього поля
Втоптать в болото і з яких причин?

Чи голод, холод і сирітства сльози,
Чи та жага, що серце рве й скребе,
Що хилить волю, мов та буря лози,
На сей торг ганьби випхнула тебе?

Magicznego słowa nie powiedziała...
Czyż nie było to udręką potem?

Jednak nie słowem, lecz zimnym spojrzeniem
Zepchnęła mnie w mroczny wąwóz bez dna.
Spadam, a w tej przepaści pełnej cieni
Zdeptana, poniżona — miła ma!

Nieszczęsna zjawo, powiedz jaka siła
Strąciła cię z radosnej wyżyny?
Czyja wola piękność, wdzięk zatopiła
W brudzie błota i co jest przyczyną?

Чы їзы сieroce, хлѐд і глѐд co вiєзи,
Луб прагнення, ктѐре серце дра́жи
І їамie волѐ як бурза гаїєzie
Змуси́ли ciє, by w hańbie siє погра́зиць?

Волшебного мне слова не сказала...
Но, может быть, ее грызет оно?

Не словом, нет, — одним холодным взором
Она меня столкнула в ров без дна...
Кто ж там внизу под грязью и позором,
Кто там погибший до конца? Она!

Скажи мне, призрак, что за злая доля
Тебя с вершины бросила во тьму?
Кто смел и красоту и пышность поля
Втоптать в болото? Кто и почему?

Иль холод, голод и сиротства слезы,
Иль страсть, что сердце бедное рвала,
Склоняя волю, словно буря лозы,
Тебя на торг постыдный привела?

Постій! Постій! Я вмію се відчутти.
Моя любов не згасла, ще горить,
Зуміє райський ключ із дна добути,
Зуміє рай запертий отворить.

Не чує? Щезла з ним у пітьмі ночі,
Лиш вид її прошиб мене, як ніж.
О, щоб були мої осліпли очі,
Було б в душі ясніш і спокійніш!

Відень, 6 листопада 1892 р.

Poczekaj! Uczuć mych nic nie ochłodzi,
Miłość moja nie zgasła, nadal płonie,
Potrafi klucz do raju z dna wydobyć,
Rajski ogród swoją otworzyć dłońią.

Nie słyszy? Z nim odeszła w mroki nocy,
Jej widok wstrząsnął mną jak uderzenie.
Ach, gdyby oślepieno moje oczy
Duszę by nappełniło ukojenie.

Wiedeń, 6 listopada 1892 r.

О, погоди! Зову тебя, сгорая.
Могу любовью чудеса творить:
На самом дне найду я ключ от рая,
Сумею рай замкнутый отворить.

Не слышит? С ним исчезла в мраке ночи
И смертной болью взор мой обожгла.
Когда б мои теперь ослепли очи,
Душа моя покой бы обрела!

Вена, 6 ноября 1892 г.

ЕПІЛОГ

Розвійтеся з вітром, листочки зів'ялі,
Розвійтеся, як тихе зітхання!
Незгоєні рани, невтишені жалі,
Завмерлеє в серці кохання.

В зів'ялих листочках хто може вгадати
Красу всю зеленого гаю?
Хто знає, який я чуття скарб багатий
В ті вбогії вірші вкладаю?

Ті скарби найкращі душі молоді
Розтративши марно, без тями,
Жебрак одинокий, назустріч недолі
Піду я сумними стежками.

ЕPILOG

Niech wiatry uniosą was, zwiędłe listki,
Rozwieją jak ciche westchnienie!
Jątrzące się rany i żale me wszystkie,
O byłej miłości wspomnienia.

Czy ktoś w zwiędłych listkach zobaczyć potrafi
Czar gajów i lasów zielonych?
Kto zgadnie też jaki skarb uczuć bogaty
Jest w wierszach mych skromnych złożony?

Wspaniałe bogactwa młodzieńczej duszy
Straciwszy bezmyślnie, bezwolnie,
Jak żebrak znużony samotnie wyruszę
Smutnymi ścieżkami niedoli.

ЭПИЛОГ

Увядшие листья! Умчитесь в туманы,
Развейтесь, как в буре дыханье!
Немые печали, открытые раны,
Замершие в сердце желанья.

По листьям увядшим не видно прохлады
Лесной и деревьев высоких.
Кто знает — какие душевные клады
Вложил я в убогие строки?

Те лучшие клады растратив впустую,
Тропою печальной и снежной,
Как нищий с котомкой, один побреду я
Навстречу беде неизбежной.

ДРУГИЙ
ЖМУТОК

(1895)

DRUGA
GARSTKA

(1895)

ВТОРАЯ
ГОРСТЬ

(1895)

I

В Перемишлі, де Сян пливе зелений,
Стояв на мості я в важкій задумі,
Про тебе думав я, душе моя,
Про щастя те, що, наче сонний привид,
Явилось, всміхнулося і шезло,
Лишивши жаль по собі невмирущий,
І я згадав одно оповідання,
Що тут над Сяном від народу чув.

Зима була, замерз зелений Сян,
І по блискучім льодовім помості
Гладкий протерли шлях мужицькі сани.

Ось раз була неділя. В самий південь
Із церкви люди вийшли. Сяло сонце,

I

W Przemyślu, tam gdzie San zielony płynie,
Na moście stałem w myślach pogrążony.
Myślałem wciąż o tobie, moja miła,
O szczęściu, które niby senna mara
Przyszło, uśmiechnęło się, zniknęło,
Pozostawiając żal nieutulony.
Przypomniałem sobie opowiadanie,
Którą nad Sanem wtedy usłyszałem.

Było to zimą, zielony zamarzał San,
A po błyszczącym lodowym pomoście
Przetarły gładką drogę chłopskie sanie.

W południe pewnej zimowej niedzieli
Wierni wyszli z cerkwi. Skrzył się w słońcu śnieg.

I

Где Сан течет зеленый, в Перемышле,
Стоял я на мосту с тяжелой думой,
Я думал о тебе, душа моя,
О счастье том, что, словно сонный призрак,
Явилось, усмехнулось и исчезло,
Оставив сожаленье по себе.
И повесть мне одна пришла на ум,
Которую я здесь над Саном слышал.

Зима была, замерз зеленый Сан,
И на блестящем ледяном покрове
След от саней крестьянских был заметен.

То воскресенье было. В самый полдень
Сияло солнце — люди шли из храма,

Іскрився сніг. Юрба народу вийшла
Над Сян, велись веселі розговори.

За Сяном ось на полі сніговому
Щось зачорніло, дзвоники бреньчать,
Копита стукають о змерзлу землю,
І вчвал жене по втоптаній дорозі
Препишна чвірка. Упряж дорога
Полискує до сонця; наче вихор,
Карета мчиться, з батога візник,
Мов з пістолета, лускає...

Убогий

Сільський народ глядить на сю появу,
Дивується. І хто се міг би їхать?
Ніколи тут ні чвірки, ні карети
Такої не видали. Ні старі,
Ні молоді придумати не можуть,

Tłum ludzi zgromadził się nad Sanem,
Wokół dźwięczały rozmowy i śmiech.

Za Sanem, na polu pokrytym śniegiem,
Coś w dali się zjawilo, dzwonią dzwonki,
Głośno dźwięczą po grudzie kopyta
I cwałem pędzi po przetartej drodze
Wspaniała czwórka w bogatej uprzęży
Błyszczącej w słońcu. I niby wichura
Pędzi karetą, woźnica batogiem
Strzela jak z pistoletu...

Ubogi

Lud wiejski spogląda ze zdziwieniem
Na to zjawisko. Kto tak szybko pędzi?
Nigdy nie widziano tu takiej uprzęży,
Ani karety. I najstarsi ludzie,
Jak również młodzież pojęcia nie mają

Искрился снег, вокруг народ толпился,
Над Саном гулко голоса звучали.

Но вот за Саном в оснежённом поле
Вдруг зачернело что-то, колокольчик
Звенит, копыта по земле замерзшей
Стучат, и по утопанной дороге
Четверка мчится. Упряжь дорогая
Блестит на солнце, и быстрее вихря
Летит карета, и бичом возница,
Как выстрелами, шелкает...

Убогий

Народ глядит на это появление
И поражен. Кто мог бы это ехать?
Здесь никогда еще таких упряжек
Не видели. И старики и дети
Глазеют и не могут догадаться,

Хто се так їде, відки і куди?
Ось чвірка, не спиняючись ні хвили,
На лід влетіла. Глухо застогнав
Поміст хрустальний, дзвінко задудніли
По нім копита кінські, заскрипів
Замерзлий сніг під шинами коліс.
Ї луснув з батога візник, мов вихор,
Неслася чвірка.

Та нараз посеред
Ріки, де криє льодова кора
Найглибший вир, щось хруснуло — лиш раз,
Одніський раз щось хруснуло! Широкий
Круг льоду, мов обкroений, подався,
Ї чвірка, і карета, і візник,
Ї що було в кареті, наче сон,
Неначе ясний привид, враз пропало.

Kto mógłby tak jechać, skąd i dokąd?
I oto zaprząg, nie wstrzymując biegu
Wjechał na lód. Zadudnił głucho
Kryształowy pomost, głośno zadźwięczały
Na nim kopyta koni i zaskrzypiał
Śnieg zamarznięty pod jego kołami.
Woźnica batem trzasnął, niby wichur
Pędziła czwórka.

Nagle w środku rzeki
Tam, gdzie lodowa tafla pokrywa
Najgłębszy odmęt, lód raptem zatrzeszczał,
Jedyny raz zatrzeszczał i szeroka
Połać lodu zsunęła się, jak ścięta.
Czwórka koni, kareta i woźnica,
Oraz wszystko co w karecie — niby sen,
Niby zjawą pod lodem zniknęło.

Кто едет так — откуда и куда?
Но вот четверка, не остановившись,
На лед влетела. Глухо застонал
Покров хрустальный, звонко застучали
По нем копыта конские — скрипел
Замерзший снег под шинами колес.
Бичом хлестнул возница, и, как вихрь,
Неслась четверка...

Но посередине
Реки, где кроет ледяной покров
Речную глубь, вдруг что-то захрустело
Один лишь раз — единственный! Широкий
Круг льда, как бы отмеренный, подался,
И кучер и карета, в краткий миг,
И что в карете было — будто сон,
Как призрак, — сразу подо льдом исчезло.

Лиш Сян забулькотів, неначе дьявол,
Ї облизався. Лиш зелена хвиля
Широким валом хлюпнула верх льоду
Ї знов вернула в таємничу тоню,
А чвірки ні карети — ні сліду.
Ї не дізналися ніколи люди,
Хто се так їхав, відки і куди.
Ніхто за ними не питав ніколи,
Ані в ріці ніхто останків жадних
Не віднайшов. Коли б один хто бачив
Се диво, а не сотня свідків, саме він
З часом собі би вірить перестав,
Сам він з часом на тому би спинився,
Що се був сон.

Се мого серця драма!

Якби не ті літа важкої муки,
Пекучих болів, сліз і божевілья,

Zaś San zbulgotał jak sam diabeł,
Zachłysnął się. A fala zielona
Szeroki krag zatoczyła po lodzie
I powróciła w tajemnicze tonie.
Po czwórce i karecie — ani śladu.
I ludzie nigdy się nie dowiedzieli,
Kto wtedy jechał, skąd i dokąd.
Nikt potem nigdy o nic nie zapytał,
Ani w rzece nikt szczątków nie odnalazł.
Gdyby tylko ktoś jeden to widział,
A nie świadków dziesiątki, pewnie sam by
Z upływem czasu przestał sobie wierzyć
I potem sam by siebie przekonywał,
Że był to sen.

Podobnie było ze mną.

Gdyby nie owe lata ciężkich cierpień,
Męczących bólów, łez oraz szaleństwa,

Лишь Сан забулькал, будто дьявол сам,
И облизнулся. Лишь одна волна
Зеленая прошла по льду неспешно
И вновь ушла в таинственную глубь,
Не стало ни четверки, ни кареты.
И никогда там не узнали люди,
Кто это ехал, путь держал куда.
Никто о них не приходил справляться,
Да и в реке потом останков смертных
Никто не находил. Когда б один,
А не десятки видели бы это,
То увидевший наверно б не поверил
Своим глазам. И стал бы после думать,
Что то был сон.

Не то же ль и со мною?

Когда бы не года тяжелой муки,
Страданий жгучих, слез и унижений,

Глухої резигнації, скажених бунтів
Придавленого серця, то я сам,
Пригадуючи першу нашу стрічу
І той промінчик ясної надії,
Що блис мені тоді, — присяг би нині,
Що се був сон, надсянська легенда.

II

Полудне.
Широкее поле безлюдне,
Довкола для ока й для вуха
Ні духу!
Ні сліду людей не видать...
Лиш трави, мов море хвилясте,
Зелене, барвисте, квітчасте,
І сверщики в травах тріщать.

Uległej rezygnacji, wściekłych buntów
Poranionego serca, sam zapewne,
Nasze spotkanie pierwsze wspominając,
I jasny promyk zwodniczej nadziei,
Który wtedy zabłysnął — byłbym przysięgi,
Że był to sen i legenda znad Sanu.

II

Południe.
Pole szerokie i bezлюдne,
A wokół — popatrz, posłuchaj —
Ani ducha!
Krok ludzki ciszy nie maćci,
Dokoła traw morze zielone,
Szumiące, barwne, rozkwieczone,
A w trawie świerszcze grające.

Покорности и возмущений буйных
Раздавленного сердца, то я сам,
Припомнив наше первое свиданье,
И ясный луч надежды несравненной,
Что мне блеснул, — пошел бы под присягу,
Что то был только сон, легенда Сана.

II

Мне трудно...
Полднеевое поле безлюдно,
Для самого тонкого слуха
Все глухо!
И тени людской не видать...
Лишь в травах, как в море волнистом,
Зеленом, блестяще-цветистом,
Кузнечикам любо трещать.

Без впину
За річкою геть у долину,
І геть аж до синіх тих гір
Мій зір
Летить і в тиші потопає,
У пахощах дух спочиває, —
У душу тепла доливає
Простір.

Втім — цить!
Яке ж то тихеньке ридання
В повітрі, мов тужне зітхання,
Тремтить?
Чи се моє власнеє горе?
Чи серце стрепалося хоре?
Ах, ні! Се здалека десь тільки
Доноситься голос сопілки.

Daleko
W głębi doliny, za rzeką
I tam, gdzie giną gór cienie
Spojrzenie
Leci i wtapia się w ciszę,
Ma pierś zapachami dyszy,
A duszę grzeją, kołyszą
Przestrzenie.

Ciszej!
Jak gdyby cichutkie łkanie,
Podobne tak do wzdychania
Słyszę.
Czy serce chore zadrżało?
Nieszczęście me zapłakało?
Ach, nie! To zdala się niosą
Wiejskiej fujarki odgłosy.

И в зное
Стремится долиной речною
К уступам синеющих гор
Мой взор,
Летит он все выше и выше,
Где липы душистые дышат, —
И душу ласкает, колышет
Простор.

Но тише!
Как сжатое в горле дыханье,
Так тихое где-то рыданье
Я слышу.
Мое ли то горе родное?
Иль сердце заныло больное?
Ошибся я, в самом же деле
Доносится голос свирели.

І ось
На голос той серце мое потяглось,
В тім раю без краю воно заридало
Без слів.
Тебе, моя зоре, воно спогадало,
І стиха до строю сопілки
Поплив із народним до спілки
Мій спів.

III

Зелений явір, зелений явір,
Ще зеленіша ива;
Ой між усіма дівчатоньками
Лиш одна мені мила.

I oto
Na dźwięk ten me serce spowite tęsknotą
W tym raju wspaniałym bezgłośnie załkało
W cierpieniu.
Bo ciebie, ma gwiazdka najmiłsza, wspomniało
I razem z fujarki dźwiękami
Rozległy się nad polami
Me pienia.

III

Jawór zielony, jawór zielony,
Wierzba — bardziej zielona,
A pośród wszystkich znanych mi dziewcząt
Najmiłszą jest mi ona.

И вот,
В ответ на напев, что зовет и влечет,
Вдруг сердце мое зарыдало
Без слов.
И ты, о звезда моя, в памяти встала,
И, вторя народному ладу,
Понесся по лугу и саду
Мой зов.

III

Явор зеленый, явор зеленый,
Но зеленее ива;
Так для меня из девушек милых
Только одна красива.

Червона рожа, червона рожа
Над усі квіти гожа;
Не бачу рожі, не бачу рожі,
Лиш її личка гожі.

Золоті зорі в небеснім морі
Моргають серед ночі,
Та над всі зорі внизу і вгорі —
Її чорнії очі.

Голосні дзвони, срібнії тони,
Слух у них потопає,
Та її голос — пшеничний колос,
Аж за серце хапає.

Широке море, велике море,
Що й кінця не видати,

Czerwona róża, czerwona róża,
Wśród kwiatów najpiękniejsza,
Nie widzę róży, nie widzę róży,
Tylko jej twarz najwdzięczniejszą.

Зіоте gwiazdeczki jak w oceanie
W nocnym niebie migocą,
Lecz najpiękniejsze, najbarziej lśniące
Są miłej czarne oczy.

Srebrzyste tony dalekich dzwonów
W ciszy się rozlegają,
Dźwięki jej głosu jak żyta kłosa
Serce me zachwycają.

Morze ogromne, morze szerokie,
Gubi się w dalach sinych,

Алая роза, алая роза
Других цветов горделивей;
Не вижу розы, не вижу розы,
Лицо ее роз красивей.

Звезды и зори в небесном море
От края до края ночи;
Ясней, чем звезды в ночном просторе,
Блистают черные очи.

Медные звоны неугомонны,
Слух наш в них утопает,
Но ее голос — пшеничный колос —
За сердце он хватает.

Синее море, грозное море
Бескрайно и бесконечно,

Та в моїм серці ще більше горе:
Я навик її втратив.

IV

Ой ти, дівчино, з горіха зерня,
Чом твоє серденько — колоче терня?

Чом твої устонька — тиха молитва,
А твоє слово остре, як бритва?

Чом твої очі сяють тим чаром,
Що то запалює серце пожегаром?

Ох, тії очі темніші ночі,
Хто в них задивиться, й сонця не хоче!

W serce zapadła rozpacz głęboka:
Na zawsze ją utraciłem.

IV

Jesteś jak smaczny orzech, dziewczyno,
Dlaczego serce masz jak tarnina?

Czemu twe usta — cicha modlitwa,
Słowa zaś ostre są niby brzytwa?

Dlaczego oczy rzucają czary,
Które wzniesają w sercu pożary?

Twe czarne oczy — jak noc kusząca,
Ten, co w nie spojrzysz — nie pragnie słońca.

Но от утраты — бескрайней горе
Скорби моей сердечной.

IV

Стройная девушка, меньше орешка,
Что ж в твоём сердце злая насмешка?

Что ж твои губы — словно молитва,
Что ж твои речи — острая бритва?

Нежно сияют глаз твоих чары,
Что зажигают в сердце пожары.

Ах, эти очи, пасмурной ночи,
Тот, кто их видел, солнца не хочет!

Ї чом твій усміх — для мене скрута,
Серце бентежить, як буря люта?

Ой ти, дівчино, ясная зоре!
Ти мої радощі, ти моє горе!

Тебе видаючи, любити мушу,
Тебе кохаючи, загублю душу.

V

Червона калино, чого в лузі гнешся?
Чого в лузі гнешся?
Чи світла не любиш, до сонця не пнешся?
До сонця не пнешся?

Czemu twój uśmiech spokój naruszył
I wstrząsa sercem jak poryw burzy?

O ma dziewczyno, gwiazdko w ciemności,
Tyś mą niedolą, moją radością!

Patrząc na ciebie — kochać cię muszę,
A kiedy Kocham — zatracam duszę.

Y

Kalino czerwona ku ziemi schylona,
Ku ziemi schylona,
Dlaczego ku słońcu nie wznosisz ramiona?
Nie wznosisz ramiona?

Что ж мне улыбка стала страданьем,
Сердце, как в буре, бьется желаньем?

Ясная зорька, что в твоём взоре?
Ты — моя радость, ты — мое горе!

Встречи добившись, пылко люблю я,
Пылко влюбившись, душу сгублю я.

V

Красная калина, что ты долу гнешься?
Что ты долу гнешься?
Света ль ты не любишь, к солнцу не влечешься?
К солнцу не влечешься?

Чи жаль тобі цвіту на радощі світу?
На радощі світу?
Чи бурі боїшся, чи грому з блакиту?
Чи грому з блакиту?

Не жаль мені цвіту, не страшно і грому,
Не страшно і грому.
І світло люблю я, купаюся в ньому,
Купаюся в ньому.

Та вгору не пнуса, бо сили не маю,
Бо сили не маю.
Червоні ягідки додолу схиляю,
Додолу схиляю.

Я вгору не пнуса, я дубам не пара,
Я дубам не пара;

Czy szkoda ci kwiatów, by dawać je światu?
By dawać je światu?
Czy boisz się burzy, błyskawic skrzydlatych?
Błyskawic skrzydlatych?

Nie szkoda mi kwiatów, gromu się nie boję,
Gromu się nie boję.
Kocham jasność światła, bo mnie blaskiem stroi,
Bo mnie blaskiem stroi.

Do góry się nie pnę — brakuje mi siły,
Brakuje mi siły.
Czerwone jagody ku ziemi się chyłą,
Ku ziemi się chyłą.

Nie pnę się do góry — nie zrównam się z dębem,
Nie zrównam się z dębem.

Иль, цветы жалея, ты боишься бури?
Ты боишься бури?
Или ты боишься молнии с лазури?
Молнии с лазури?

Нет, не жаль цветов мне, не боюсь я молний,
Не боюсь я молний.
Свет люблю безмерно, свет меня наполнил,
Свет меня наполнил.

Мне тянуться к небу силы не хватает,
Силы не хватает.
Красных ягод кисти вниз меня склоняют,
Вниз меня склоняют.

Не тянусь я к небу, словно дуб могучий,
Словно дуб могучий:

Та ти мене, дубе, отінив, як хмара,
Отінив, як хмара.

VI

Ой ти, дубочку кучерявий,
Ой, а хто ж тебе скучерявив?

Скучерявили густі лози,
Підмили корінь дрібні сльози.

Скучерявили темні ночі,
Зранили серце чорні очі.

Чорнії очі, пишна врода,
Гордая мова, непогода.

Przysłonił mi słońce niby chmury ciemne,
Niby chmury ciemne.

VI

Oj, dąbku z kędzierzawą koroną,
Kto ci poskręcał listki zielone?

Giętkie łozy je zakręciły,
Gorzkie łyż korzenie podmyły.

Poskręcały je ciemne noce,
Serce zraniły czarne oczy.

Czarne oczy, wdzięczna uroda,
Dumne słowa i niepogoda.

На меня ты бросил тень свою, как туча,
Бросил тень, как туча.

VI

Ах ты дубок, дубочек кудрявый,
Кто и когда тебя закудрявил?

Ветви обвили мне гибкие лозы,
Корни подмыли мне частые слезы.

Лист закудрявили темные ночи,
Ранили сердце черные очи.

Черные очи красавицы властной,
Гордые речи ночи ненастной.

Гордая мова — вітер зимний,
Вічна розлука — жаль нестримний.

Вже ж моє серце сохне, тане,
Вже ж моя краса в'яне, в'яне.

Вже моя сила слабне, гнеться,
Вже мені весна не всміхнеться.

Падуть листочки зв'ялі, зв'ялі —
От так і сам я впаду далі.

Решту краси, решту сили
Поріжуть живо острі пили.

Острі пили, людська злоба,
Стопче байдужість, як худоба.

Wyniosłe słowa — jak chłodny wiatr,
Ból rozłąki na serce spadł.

Zbolałe serce z tęsknoty schnie,
Uroda więdnie i jest mi źle.

Resztki mych sił smutki uniosły —
Nie uśmiechnie się do mnie wiosna.

Opadają listki zeschnięte,
Wkrótce upadnę bólem podcięty.

Resztki urody, resztki siły
Rozetną nienawiści piły.

Ostre piły ludzkiej podłości
Zniszczą wszystko z obojętnością.

Речи те — ветра холодного звуки,
Вечная боль нестерпимой разлуки.

Вот уже сердце и сохнет и тает,
Вянет моя красота, пропадает.

Сила былая слабеет и гнется, —
Видно, ко мне и весна не вернется.

Желтые листья лежат на равнине, —
Сам я последую скоро за ними.

Все, что осталось от славы и силы,
Быстро разрежут злоречия пилы.

Злость затаенная в пилах звенящих
Все перетопчет, как скот проходящий.

VII

Ой жалю мій, жалю,
Гіркий непомалу!
Упустив я голубочку
Та вже не спіймаю.

Як була близенько,
Не дав їй принади, —
А тепер я не знаходжу
Для серця розради.

Як була близенько,
Я ще вагувався,
Щоб так швидко улетіла,
Я й не сподівався.

VII

Oj żalu, mój żalu
Gorzki jak cykuta,
Uciekła mi gołabczka —
Złapać się nie uda.

Kiedy była blisko —
Przynęty nie było,
A teraz me biedne serce
Spokój utraciło.

Kiedy blisko była
Jeszcze się wahałem,
Że tak prędko stąd odleci
Nie oczekiwałem.

VII

О, печаль моя, горе
Без дна и без края!
Упустил я голубку
И уже не поймаю.

Я ей не дал приманки,
Когда были мы рядом, —
И теперь не утешусь
Я ни вздохом, ни взглядом.

Когда были мы рядом,
Я еще колебался,
Я не ждал, чтоб так быстро
Друг мой нежный умчался.

А як улетіла,
Вернуть не схотіла,
То забрала за собою
Мою душу з тіла.

Забрала всі мрії,
Всі втіхи, надії,
Як весна бере з собою
Квіти запашнії.

VIII

Я не тебе люблю, о ні,
Моя хистка лілеє,
Не оченька твої ясні,
Не личенько блідеє.

A gdy odleciała,
Powrócić nie chciała.
I w tę drogę bezpowrotną
Duszę mą zabrała.

Uniosła nadzieje,
Marzenia skrzydlate,
Jak zabiera piękna wiosna
Odchodząc swe kwiaty.

VIII

To nieprawda, że kocham cię,
Moja lilijko wiotka,
Ani błyszczące oczy twe,
Ani twe liczko słodkie.

А когда улетела,
То назад не хотела,
И с собой захватила
Мою душу из тела.

Все погибли утехи
И надежды бывые, —
Так с весною уходят
Все цветы полевые.

VIII

Я не тебя люблю, о нет,
Душистая лилея,
Не глаз твоих прозрачный свет,
Что всех других милее,

Не голос твій, що, мов дзвінок,
Мою бентежить душу,
І не твій хід, що кождий крок
Відчути серцем мушу.

Не ті уста, з котрих вже я
Не вчую слова ласки,
Не вид, в котрім душа твоя
Виднієсь вся без маски.

Не стать твою, не скромний стрій,
Котрим вона вповита,
Не гармонійний вигляд твій,
Мов пісня сумовита.

Я не тебе люблю, о ні,
Люблю я власну мрію,

Nie głos, niby dzwoneczka ton
Przenikający w duszę,
Ani twój chód, gdy krok i skłon
Sercem tym odczuć muszę.

Nie usta, które dobrym słowem
Nigdy mnie nie obdarzą,
Nie twarz — gdzie dusza bez osłony,
Bez maski, makijażu.

Nie postać twą, nie skromny strój,
W który spowita jesteś,
Nie harmonijny wygląd twój,
Niby dźwięk smutnej pieśni.

Nie ciebie kocham, chyba nie,
Kocham własne marzenie,

Не твой звенящий голосок,
Что прямо в душу льется,
Не поступь легких стройных ног,
Что в сердце отдается,

Не губы, от которых я
Не слышу слова ласки,
Не облик, где душа твоя
Давно видна без маски,

Не стан, что скромностью повит,
Красою безыскусной,
Не весь твой гармоничный вид,
Подобный песне грустной.

Я не тебя люблю, о нет,
Мечту свою люблю я:

Що там, у серденьку на дні,
Відмалечку лелію.

Все, що дало мені життя,
В красу перетопляв я,
І всю красу, весь жар чуття
На неї перелляв я.

Вона мій спів, вона мій хліб!
Душа моя — аж дивно —
До неї, наче той поліп,
Приссалась невідривно.

Усіми нервами приляг
Мій дух до неї, мила, —
І тут вона — аж страх! аж страх! —
Твій вид мені явила.

Które skrywam na serca dnie
Od zarania istnienia.

Wszystko, co los mi w życiu dał
Na piękno przetopiłem,
To piękno i uczucia żar
Przelałem na mą miłą.

Jest ona pieśnią mą i chlebem!
Dusza do mojej miłej
Niby polip w morza głębi
Mocno się przykleiła.

Nerwy spowiły siecią złudną
Mą duszę razem z miłą,
A ona — aż uwierzyć trudno —
Twą twarz mi obnażyła.

Люблю глубокий в сердце бред,
Что сызмала таю я.

Всем, что досель мне жизнь дала,
Я красоту восславил,
Мой дар душевного тепла
В нее я переплавил.

Она мне хлеб, она мне дом,
Она мне песней стала,
И, как полип на дне морском,
Душа к мечте пристала.

И в повседневности и в снах
Мой дух тянулся к милой...
И тут она — о страх, о страх! —
Твой облик мне явила.

Неначе блискавка ярка,
Що зразу сліпить очі,
Що враз і тишить, і ляка,
Ніч робить з дня, день з ночі, —

Отак для мене був твій вид
І розкішню й ударом;
Я чув: тут смерть моя сидить,
Краси вповита чаром.

Я чув, і з жаху весь тремтів,
І розкішню впивався;
Від тебе геть тікати хотів,
Круг тебе все снувався.

Мов той Іксіон, вплетений
У колесо-катушу,

Niby srebrzysta błyskawica,
Która oślepia oczy,
Jednako straszy i zachwyca,
Noc robi z dnia, dzień z nocy —

Takim był dla mnie widok twój:
Ciosem oraz rozkoszą,
Niby spowita w piękny strój
Śmierć obok stała z kosą.

Czułem ją, ze strachu drżałem,
Czar rozkoszy chłonałem,
Choć uciec od ciebie chciałem,
Lecz chodziłem wokół.

Jak biedny Iksjon wpleciony
Byłem w koło katuszy,

Подобно молнии, что вдруг
Слепит, блистая, очи,
Что вместе радость и испуг,
Дни превращает в ночи, —

Так был прекрасен образ твой,
Грозя мне тайным жалом;
То смерть стояла предо мной
Под дивным покрывалом.

И я от страха трепетал,
Но пьян был красотой;
Я от тебя дорог искал,
Но был всегда с тобою.

Я, как на спицах Иксион,
Сплетений не разрушу, —

Так рік за роком мучусь я,
І біль мою жре душу.

І дармо ліку я шукав
На сю свою хворобу;
Кого зрадливий сфінкс піймав,
Не пустить аж до гробу.

Ні, не тебе я так люблю,
Люблю я власну мрію!
За неї смерть собі зроблю,
Від неї одурію.

IX

Чому не смієшся ніколи?
Чи в твоєму серці зима,

Rok po roku ból szalony
Przepalał moją duszę.

Nadaremnie szukam, pytam
O lek na mą chorobę,
Kogo Sfinks zdradziecki schwyta —
Nie opuści do grobu.

Nie ciebie kocham tak bardzo,
Kocham własne marzenie.
Przez nie rozsądek utracę,
Wstąpię w zaświatów cienie.

IX

Dlaczego się nigdy nie śmiejesz?
Czy w sercu zima panuje,

И год за годом бьется стон
И боль сжигает душу.

Лекарств напрасно я искал
Для возрожденья силы:
Кого предатель Сфинкс поймал,
Тот болен до могилы.

О нет, я не тебя люблю,
Свою мечту люблю я!
Я без тебя себя убью,
С тобой с ума сойду я.

IX

Зачем ты совсем не смеешься?
Не холод ли в сердце твоём?

Ї горе зморозило душу,
Що сміху у горлі нема?

Чому не смієшся ніколи?
Чи, може, лежить який гріх
Великий на твоїм сумлінні
Ї здавлює радісний сміх?

Лежить якийсь смуток таємний
На твоїм чудовім чолі,
Ї усміх твій — наче під осінь
Всміхається сонце у млі.

Lub duszę zmroziło nieszczęście,
Które twój śmiech powstrzymuje?

Dlaczego się nigdy nie śmiejesz?
Czy może zbyt ciężki grzech
Zaciążył na twoim sumieniu
I gasi radosny śmiech?

Jakiś tajemny smutek cieniem
Na twoje piękne czoło legł,
A uśmiech twój — niby jesienią
Słońce uśmiecha się we mgle.

Не с горя ли сердце застыло
И смех не рождается в нем?

Зачем ты совсем не смеешься?
Быть может, какой-нибудь грех
На совесть налег и сжимает
Задорный и радостный смех?

Неявной печали отметка
Лежит на прекрасном челе.
Улыбка твоя — как под осень
Блистание солнца во мгле.

X

В ВАГОНІ

Мов сполохана, без тьми,
Так земля з-під моїх ніг
Утіка — стовпи, смереки
Гонять, тільки миг-миг-миг.

Наче полотно простерте
Велетенська рука
Враз стяга, так лан за ланом,
Сад за садом утіка.

Тільки я стою, та зорі,
Що високо там горять,
Не втікають, мов на доказ,
Що є в світі стійкість, лад.

X

W WAGONIE

Jak spłoszona, nieświadomie,
Ucieka ziemia spod nóg,
Migają słupy i świerki,
Słychać kół pędzących stuk.

Niby rozpostarte płótno
Dłoń olbrzyma szybko ściaga —
Uciekają łan za łanem,
Sad za sadem, pole, łąka.

Stoję tylko ja i gwiazdy
Płonące na wysokości,
Na dowód, że gdzieś istnieją
Ład i poczucie stałości.

X

В ВАГОНЕ

Как с испуга, без сознания,
Так земля из-под меня
Убегает, — пихты, ели
И столбы назад гоня.

Словно пестрые полотна
Великанова рука
Тянет вспять, и убегают
Нивы, рощи, сад, река.

Только я стою, и звезды,
Что сияют в вышине,
Аргументом постоянства
И порядка служат мне.

І сміються вічні зорі,
Іронічно миготять;
“Ми і ти! — неправда? — доказ,
Що є в світі стійкість, лад!”

XI

Смійтесь з мене, вічні зорі!
Я нещасний, я черв'як!
В мене серце, нерви хорі,
Не подужають ніяк.

Сам з собою у роздорі,
Своїх власних дум боюсь...
Смійтесь з мене, вічні зорі!
Я слабкий, над труси трус.

Migocą odwieczne gwiazdy
I ironicznie się śmieją,
“My i ty — to chyba dowód,
Że na świecie ład istnieje!”

XI

Śmiejcie się, gwiazd roje, ze mnie!
Jestem nieszczęsnym robakiem!
Serce chore mam i pewnie
Wyzdrowieć już nie potrafię.

Jestem w niezgodzie sam z sobą,
Walczę z własnymi myślami...
Gwiazdy śmiać się ze mnie mogą —
Jestem tchórzem nad tchórzami.

И насмешливо мигают
Звезды с черной высоты:
“Доказательство порядка
В мире — только мы и ты!”

XI

Смейтесь, звезды, надо мною!
Я несчастен, я червяк!
С грудью слабою, больною
Мне не справиться никак.

Я в раздоре сам с собою,
Мыслей собственных боюсь...
Звезды, смейтесь надо мною!
Я безвольный, слабый трус.

Сам від себе геть, за море
Я тікаю... Чи втечу?
Я — кайданник! Власне горе
За собою волочу.

XII

Чого являєшся мені
У сні?
Чого звертаєш ти до мене
Чудові очі ті ясні,
Сумні,
Немов криниці дно студене?
Чому уста твої німі?
Який докір, яке страждання,
Яке несповнене бажання
На них, мов зарево червоне,

Uciekam przed sobą samym,
Lecz czy uda się ucieknąć?
Me nieszczęścia jak kajdany
Za mną wciąż się będą wlekły.

XII

Dlaczego wciąż nawiedzasz mnie
We śnie?
Dlaczego ku mnie zwracasz oczy,
Których spojrzenie do mnie lgnie.
Oczy twe
Lśnią niby wód głębia przeźrocza.
Dlaczego milczą usta twoje?
Jakie wyrzuty i cierpienia,
Albo niespełnione życzenie
Niby łuna na nich zapłonie,

От себя бежать за море
Я хочу... Не убегу!
Я — колодник! Я от горя
Оторваться не могу.

XII

Зачем приходишь ты ко мне
Во сне?
И взгляд роняешь сквозь ресницы?
Глаза прекрасные ясны,
Грустны,
Как бы холодные криницы.
Зачем привыкла ты молчать?
Какой укор или страданье,
Неисполнимое желанье,
Как пламя, на устах пылает.

Займається і знову тоне
У тьмі?

Чого являєшся мені
У сні?
В житті ти мною згордувала,
Мое ти серце надірвала,
Із нього визвала одні
Оті ридання голосні —
Пісні.
В житті мене ти й знать не знаєш,
Їдеш по вулиці — минаєш,
Вклонюся — навіть не зирнеш
І головою не кивнеш,
Хоч знаєш, знаєш, добре знаєш,
Як я люблю тебе без тьми,
Як мучусь довгими ночами
І як літа вже за літами

Zapała i znowu zatonie
We mgle?

Dlaczego wciąż nawiedzasz mnie
We śnie?
Na jawie ty mną pogardzałaś,
Serce na strzępy rozdierałaś,
Które wydawać było w stanie
Jedynie głośnie szlochanie —
Me pieśni.
Nie chcesz mnie zauważyć w życiu,
Mijasz szybko, idąc ulicą,
Nie patrzysz, kiedy się ukłonię,
Nawet nie zrobisz znaku dłonią.
Dobrze też wiesz, choć jesteś płocha,
Że tak szalenie ciebie Kocham,
Że nocami cierpię okropnie,
A kiedy rok biegnie za rokiem

Лишь миг — во мраке пропадает
Опять?

Зачем приходишь ты ко мне
Во сне?
Как в жизни мной пренебрегла ты,
Как сердце мне надорвала ты,
Лишь песни вызвала одни
Из сердца, и слезам сродни
Они...
На улице, со мною рядом,
Меня ты не окинешь взглядом,
А поклонюсь — так обойдешь
И головою не кивнешь.
Ты такова, прекрасно зная,
Как я люблю и как страдаю,
Как мучусь долгими ночами,
И вот уж годы за годами

Свій біль, свій жаль, свої пісні
У серці здавлюю на дні.

О, ні!
Являйся, зіронько, мені
Хоч в сні!
В житті мені весь вік тужити —
Не жити.
Так най те серце, що в турботі,
Неначе перла у болоті,
Марніе, в'яне, засиха, —
Хоч в сні на вид твій оживає,
Хоч в жалошах живіше грає,
По-людськи вільно віддыха
І того дива золотого
Зазнає, щастя молодого,
Бажаного, страшного того
Гріха!

Swe bóle, zále, pieśni me
Wciąż ukrywát na serca dnie.

Ach, nie!
Ma gwiazdko, nadal zjawiaj się
We śnie!
Będę z pewnością tęsknić wiecznie —
Serdecznie.
Więc niech to serce umartwione,
Jak perła w błocie pograżone
Więdnie, marnieje i usycha.
Lecz we śnie widząc cię — ożywa,
W smutku pograżone — wypływa,
Jak człowiek — swobodniej oddycha.
Niechaj zazna szczęścia innego,
Cudownego, wymarzonego,
Tak pożądaney pociechy —
Grzechu!

Душу я в сердце боль свою
И песен горькую струю.

О нет!
Являйся, милая, ко мне
Хотя б во сне!
Мне в жизни целый век тужить,
Не жить.
Так пусть же сердце, что в тревоге,
Как пыльный жемчуг на дороге
Тускнеет, нету силы в нем, —
Хотя б во сне живет тобою,
Все переполнено мольбою,
Переливается огнем.
И если счастье может длиться,
То чуду должен я молиться.
Чтобы безумным насладиться
Грехом!

XIII

Отсе тая стежечка,
Де дівчина йшла,
Що з мого сердечка
Щастя унесла.

Ось туди пішла вона
Та гуляючи,
З іншим своїм любчиком
Розмовляючи.

За її слідами я,
Мов безумний, біг,
Цілував з сльозами я
Пил із її ніг.

XIII

Oto ta ścieżynka,
Którą szła dziewczuszka,
Ona skradła szczęście
Z mojego serduszka.

Poszła w tamtą stronę,
Tam spacerowała,
Ze swym ukochanym
Cicho rozmawiała.

W ślad za nią pobiegłem
Niby oszalały,
Ze łzami pył z nóg jej
Kornie całowałem.

XIII

Вьется та тропиночка,
Где она прошла
И из сердца запросто
Счастье унесла.

Вот туда пошла она,
Все гуляючи,
Со своим возлюбленным
Напеваючи.

Словно сумасшедший,
Я бежал за ней.
Обливал слезами я
След среди камней.

Наче потопаючий
Стебелиночку,
Зір мій вид її ловив
На хвилиночку.

І мов нуток перли ті
На морському дні,
Сквапно так мій слух ловив
Всі слова її.

Отсе тая стежечка
Ізвивається,
А у мене серденько
Розривається.

Залягло на дні його
Те важке чуття:

Jak ten, który tonąc
Chwyta nawet słomę,
Wzrokiem jej szukałem —
Chociażby na moment.

Jak nurek w głębinach
Morza perły łowi,
Skwapliwie słuchałem,
Jak płyną jej słowa.

Ścieżka, którą idzie
Wije się jak wstążka,
Moje biedne serce
W bólu się pogrąża.

Na jego dnie leży
Ciężkie oskarżenie:

Словно утопающий,
Как спасение,
Взглядом я ловил ее
На мгновение.

Как в лесах коралловых
В глубине морской,
Слух ловил мой с жадностью
Жемчуг речи той.

Вот идет тропиночка,
Извивается,
А сердечко бедное
Разрывается.

Залегла на дне его
Мысль всего одна:

Тут навіки згублений
Змисл твого буття.

Все, що найдорожче,
Найулюблене,
Чим душа жива була,
Тут загублене!

Чим душа жива була,
Чим пишалася...
Отсе тая стежечка,
Щоб запалася!

XIV

Якби знав я чари, що спиняють хмари,
Що два серця можуть ізвести до пари,

Tutaj zagubiłem
Sens swego istnienia.

Wszystko, co najdroższe,
Najbardziej kochane,
To, czym dusza żyła —
Tu jest pochowane.

Czym żyła ma dusza,
Z czego dumną była ...
Oby tę ścieżynkę
Wnet trawa pokryła.

XIV

Gdybym odkrył kiedyś takie dziwne czary,
Które serca ludzi mogą łączyć w pary,

Что вот тут загублена
Жизнь моя сполна.

Все, что мне милей всего,
Мной взлелеяно,
Чем душа была жива,
Здесь развеяно!

Чем душа была жива,
Было — минуло...
Ах, чтоб эта тропочка
Вовсе сгинула!

XIV

Знать бы чары лучше, что сгоняют тучи,
Те, что сердце к сердцу накрепко приручат,

Що ламають пута, де душа закута,
Що в поживу ними зміниться отрута!
То тебе би, мила, обдала їх сила,
Всі би в твоїм серці іскри погасила,
Всі думки й бажання за одним ударом.
Лиш одна любов би вибухла пожаром,
Обняла б достоту всю твою істоту,
Мислі б всі пожерла, всю твою турботу, —
Тільки мій там образ і ясніе й гріе...
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

Якби я був лицар, і мав панцир добрий,
І над всіх був сильний і над всіх хоробрий,
Я би з перемоги вороги під ноги,
Що мені до тебе не дають дороги!
Я б добувсь до тебе через мури й стіни,
Я побив би смоки, розметав руїни,

Co kruszą kajdany, gdy dusza w więzieniu,
Kiedy w pożywienie trucizna się zmienia!
Wtedy w ciebie miła wstąpiłaby siła,
Która by w twym sercu wszystkie skry zgasila,
Jednym uderzeniem — myśli i życzenia,
By jedyna miłość gorzała płomieniem.
Objęłaby ona całą twą istotę,
Pochłoneła myśli i wszystkie kłopoty,
By tylko mój obraz duszę twą zapełniał...
Fantastyczne myśli! Cudowne marzenia!

Gdybym był rycerzem, miał pancerz ze stali,
Byłbym najsilniejszy, wszyscy by się bali,
Zwyciężyłbym pewnie najgroźniejszych wrogów,
Którzy mi do ciebie zamykają drogi;
Doszedłbym do ciebie poprzez grube mury,
Sam bym smoka zabił, poruszyłbym góry,

Что ломают путы, где сердца замкнуты,
Что лишают яды силы их в минуту!
Если бы покрыла вдруг тебя их сила,
Все бы в твоём сердце искры погасила,
Мысли и желанья, лишь одним ударом,
Чтоб одна любовь там вспыхнула пожаром,
Чтоб в одно мгновенье смыла с сердца тленье,
Пожрала тревогу и твои сомненья, —
Пусть один мой образ греет, а не ранит...
Пыл воображенья! Пыл моих мечтаний!

Если б был я рыцарь, был одет в кольчугу,
Если б был я грозен недругу и другу,
Я б врагов чертоги повергал под ноги,
Что стоят меж нами, не дают дороги!
Я б к тебе пробился через все препоны,
Разметал бы стены и убил дракона,

Я б здобув всі скарби, що їх криє море,
І до ніг би твоїх положив, о зоре!
Де б тебе не скрито, я б зламав верії...
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

Якби я не дурень, що лиш в думках кисне,
Що співа і плаче, як біль серце тисне,
Що будуще бачить людське і народне,
А в сучаснім блудить, як дитя голодне,
Що із неба ловить зорі золотії,
Але до дівчини приступить не вміє, —
Ідеали бачить геть десь за горами,
А живеє щастя з рук пустив без тями
І тепер, запізно, плаче і дуріє —
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

Odnalazłbym skarby, które kryje morze,
Moja gwiazdka, wszystko do stóp twych bym złożył.
Gdyby cię ukryto — zburzyłbym więzienie...
Fantastyczne myśli! Cudowne marzenia!

Gdybym nie był głupcem pogrążonym w myślach,
Co śpiewa i płacze, gdy ból serce ściska,
Który widzi przyszłość tak po ludzku dobrą,
A w teraźniejszości jest jak dziecię głodne,
Który w niebie łowi gwiazdeczki błyszczące,
Ale do dziewczyny nie umie przystąpić,
Widzi ideały za górą, za rzeką,
Nie widząc jak szczęście przez palce przecieka,
Gdy już jest za późno — płacze z udręczenia,
Fantastyczne myśli! Cudowne marzenia!

Я со дна морского добывал бы клады
И к твоим ногам их клал, моя отрада!
Башни крепостные я бы рушил в брани...
Пыл воображенья! Пыл моих мечтаний!

Был бы я не дурень, что поет и плачет,
Если он давящей болью сердца схвачен,
Что в грядущем видит перст судьбы народной,
А сегодня бродит как бедняк голодный,
Что на небе ловит яркие кометы,
А перед любимой не найдет ответа, —
Идеалы видит где-то за горами,
А не может счастье ухватить руками,
Опоздал — и плачет, голова — в дурмане...
Пыл воображенья! Пыл моих мечтаний!

XV

Що щастя? Се ж ілюзія,
Се привид, тінь, омана...
О ти, ілюзіє моя,
Зрадлива і кохана!

Кринице радощів, чуття
Ти чарочко хрустальна!
Оmano дум, мого життя
Ти помилко фатальна!

Я хтів зловить тебе, ось-ось,
Та враз опали крила;
З тобою жить не довелось,
Без тебе жить несила.

XV

Czymże jest szczęście? Iluzją,
Cieniem, fatamorganą...
O, cudowna ma iluzjo,
Zdradliwa i kochana.

Jesteś moich uczuć źródłem,
Kielichem z kryształu,
Życia oraz myśli złudą,
Omyłką fatalną.

Chciałem schwytać ciebie w sidła,
Ale mi nie sądzono,
Opadły bezsilnie skrzydła,
Bez cię życie stracone.

XV

Что счастье жизни? Лжи струя,
Ночное привиденьице...
О ты, иллюзия моя,
Любимая изменница!

Ты чаша радости моей
И вся ты — страсть живая!
Ты дум обман, ты жизни всей
Ошибка роковая!

Чуть не поймал тебя я в сеть,
Да крылья вдруг опали:
Не смог я за тобой лететь,
Один томлюсь в печали.

З тобою жить — важка лежить
Завада поміж нами;
Без тебе жить — весь вік тужить
І днями, і ночами.

Нехай ти тінь, що гине десь,
Мана, луда — одначе
Чому ж без тебе серце рвесь,
Душа болить і плаче?

Нехай ти тінь, мана, дім з карт
І мрія молодеча,
Без тебе жить — безглуздий жарт,
І світ весь — порожнеча.

Як той Шлеміль, що стратив тінь,
Ходжу я, мов залятий,

Być z tobą — ciągle kłopoty,
Przeszkody między nami,
Bez ciebie — wieczna tęsknota
Dniami oraz nocami.

Jesteś znikającym cieniem,
Złudzeniem, zjawą raczej,
Bez ciebie — w sercu cierpienie,
Dusza boli i płacze.

Choć jesteś zjawą, domkiem z kart,
Młodocianym marzeniem,
Życie bez ciebie — głupi żart,
Świat jest próżnią, złudzeniem.

Jak Schlemihl — człowiek bez cienia,
Błądzą smutny, bez siły,

С тобою жыть? Так много лжи
Теперь стоит меж нами;
В разлуке жить — весь век тужить
И днями и ночами.

Пускай ты тень, пускай ты мрак,
Видение пустое, —
Зачем же сердце рвется так,
Душа болит и ноет?

Пускай ты юная мечта
И тень и обольщенье, —
Мне вся вселенная пуста
В моем отъединеньи.

Как Шлемиль, что утратил тень,
Хожу я как залятый,

Весь світ не годен заповнити
Мені твоєї страти.

XVI

Як не бачу тебе,
Кожда хвиля — тяга безконечна;
Як побачу тебе,
Відновляється рана сердечна.

Як не бачу тебе,
То довкола і зимно, і темно;
Як побачу тебе,
Запече щось у серці страшенно.

Щоб побачить тебе,
Мов несуть мене ангельські руки;

Cały świat mi nie zamieni
Utraty mojej miłej.

XVI

Kiedy nie widzę cię —
Każda chwila — niekończący się lament.
Kiedy zobaczę cię —
Otwierają się w moim sercu rany.

Kiedy nie widzę cię —
Tylko chłód i ciemności dokoła,
Kiedy zobaczę cię —
W sercu coś zapieczę, zaboli.

Żeby zobaczyć cię —
Aniołowie mnie wiodą za rękę,

И не заполнит целый свет
Одной такой утраты.

XVI

Коль не вижу тебя —
Мне минуты, как век, бесконечны;
Коль увижу тебя —
Вновь страдаю от раны сердечной.

Коль не вижу тебя —
Я окутан морозом и мглою;
А увидев тебя —
Опален я горящей смолою.

Чтоб увидеть тебя —
Понесут меня ангелов руки;

Як побачу тебе,
Геть мов гонять пекельнії муки.

Ні без тебе нема,
Ні близ тебе спокою, мій світе!
І земля не прийма,
Ох, і небо навіки закрите.

XVII

Як почувеш вночі край свого вікна,
Що щось плаче і хлипає важко,
Не тривожся зовсім, не збавляй собі сна,
Не дивися в той бік, моя пташко!

Се не та сирота, що без мами блука,
Не голодний жебрак, моя зірко;

A gdy zobaczę cię —
Uciekam cierpiąc piekielne męki.

I bez ciebie mi źle,
Z tobą również niepokój, zamęty,
Ziemia odpycha mnie,
Niebo też jest przede mną zamknięte.

XVII

Kiedy usłyszysz koło swego okienka,
Że ktoś wzdycha i łka jak szalony,
Niech cię to nie obudzi i nie lęka,
Nie patrz nawet, mój ptaszku, w tę stronę.

To nie biedna i zabłąkana sierota,
Ani żeбрак — zgłodniały i drżący,

A увижу тебя —
Гонят прочь меня адские муки.

Я утратил покой
И с тобой и в разлуке с тобою!
Я не принят землей
И отвергнут небес синевою.

XVII

Если ночью услышишь ты, что за окном
Кто-то плачет уныло и тяжело,
Не тревожься совсем, не прощайся со сном
И в окно не смотри, моя пташка!

Там не тянется нищей сиротки рука,
Там не стонет бродяга бездомный;

Се розпука моя, невтишима тоска,
Се любов моя плаче так гірко.

XVIII

Хоч ти не будеш цвіткою цвісти,
Левкоєю пахуче-золотою,
Хоч ти пішла серед юрби плисти
У океан щоденщини й застою,
То все ж для мене ясна, чиста ти,
Не перестанеш быть мені святою,
Як цвіт, що стужі не зазнав ні спеки,
Як ідеал все ясний — бо далекий.

Я понесу тебе в душі на дні
Облиту чаром свіжості й любові,
Твою красу я перелю в пісні,

To rozpacz głęboka, ogromna tęsknota,
Moja miłość tak gorzko płacząca.

XVIII

Choć nie zakwitniesz niby kwiat cudny —
Złota lewkonia pachnąca wolnością,
Chociaż płyniesz bezwolnie wraz z tłumem
W oceanie szarej codzienności,
Mnie zachwycasz swym pięknem i dumą,
Na zawsze pozostaniesz świętością.
Jak kwiat, co mu obce upały, chłody,
Niby ideał tak jasny jak woda.

Ukryję cię w duszy mojej smętnej
Spowitą czarem uczucia, świeżości,
Płomień wzroku przemienię w słów dźwięki,

Это воеет отчаянье, плачет тоска,
Это вопли любви неумемной.

XVIII

Хоть не цвести тебе в тиши полян
Душистою кувшинкой золотою,
Хоть ты плывешь с толпою в океан
Обыденности серой и застою,
Но лик твой вечно будет осиян,
Ты для меня останешься святою,
Как бури не выдавший лепесток,
Как идеал, что ясен и далек.

Тебя я в душу заключу мою,
За свежесть обаянья благодарный;
Твою красу я в песни перелью,

Огонь очей в дзвінкій хвилі мови,
Коралі уст у ритми голосні...
Мов золота мушка, в бурштиновий
Хрусталь залита, в нім віки триває,
Цвістимеш ти, — покіль мій спів лунає.

XIX

Як віл в ярмі, отак я день за днем
Свій плуг тяжкий до краю дотягаю;
Немов повільним спалююсь огнем,
Та ярко бухнуть сили вже не маю.

Замерли в серці мрії молодечі,
Ілюзії криниця пересхла;
Різкі, сухі мої зробились речі, —
Пора худого жнива надійшла.

W pieśń przeleję urok twej piękności,
Korale ust zamienię w rytm piosenki...
Jak złota muszka w żółtej przejrzystości
Bursztynu skryta wiekami nie zginie,
Ty będziesz kwitła — póki śpiew mój płynie.

XIX

Jak wół w zaprzęgu dzień po dniu ciągnę
Swoją ciężką pług aż do końca zagonu.
Jak słaby ogień tęg się powoli
I już zbyt jasno nie mogę zapłonąć.

Dawne marzenia spętały okowy,
Źródło iluzji już jest wyczerpane,
Suche i ostre stały się me słowa,
Nadeszły czasy żniw nieudanych.

Огонь очей — в напев мой светозарный,
Кораллы уст — в гармонии струю...
Ты золотая мушка, что в янтарный
Хрусталь попала: в нем навеки спит.
Цвети же ты, пока мой стих звенит.

XIX

Как вол в ярме, вот так я, день за днем,
Влачу свой плуг, куда хватит силы;
В усталости не вспыхну я огнем,
А дотлеваю тихо и уныло.

Расстался я с мечтами молодыми,
Иллюзии колодец пересох;
Мои ответы сделались сухими, —
Готова жатва, урожай же плох.

Худее жниво! Сіялось, мабуть,
Замало й ненайкращої пшениці.
А час не ждав! Холодні зливи йдуть, —
Важку ворожать осінь нам зірниць.

XX

Сипле, сипле, сипле сніг.
З неба сірої безодні
Міриадами летять
Ті метелики холодні.

Одностайні, мов жура,
Зимні, мов лихая доля,
Присипають все життя,
Всю красу лугів і поля.

Niedobre żniwa! Posiano widocznie
Nie najlepszą pszenicę i zbyt mało.
Chłodne deszcze wkrótce się rozpoczną —
Niełatwą jesień zorze zwiastowały.

XX

Pada, pada, pada śnieg
Z nieba głębokości szarej,
Miriadami lecą te
Motylki chłodne i białe.

Jednostajne niby troska,
Zimne jak nieszczęsna dola,
Zasypują życie, losy,
Piękność łąk, powaby pola.

Плох урожай! Я, видно, сеял тут
И мало, и не лучшую пшеницу.
А время нас не ждет! Дожди идут,
И осень тяжкую сулят зарницы.

XX

Сыплет, сыплет, сыплет снег,
С сероватости бездонной
Мирадами летит
Вниз снежинок рой студеный.

Одинаковы, как грусть,
Холодны, как злая доля,
Присыпают всюду жизнь,
Всю красу лугов и поля.

Білий килим забуття,
Одубіння, отупіння
Все покрив, стискає все
До найглибшого коріння.

Сипле, сипле, сипле сніг,
Килим важче налягає...
Молодий огонь в душі
Меркне, слабне, погасає.

Biały całun zapomnienia,
Skostnienia i otępienia
Wszystko przykrył i przycisnął,
Nawet głębokie korzenie.

Pada, pada, pada śnieg,
Ziemię ściska coraz ciaśniej...
Jasny ogień w duszy mej
Tli się, słabnie, wreszcie gaśnie.

Отупенье, забытье
Все покрыло пеленою,
Крепко стиснуло, прижав
Даже корни под землею.

Сыплет, сыплет, сыплет снег,
Тяжелее налегает...
Молодой огонь в душе
Меркнет, слабнет, угасает.

ТРЕТІЙ
ЖМУТОК

(1896)

TRZECIA
GARSTKA

(1896)

ТРЕТЬЯ
ГОРСТЬ

(1896)

I

Коли студінь потисне,
Не хвилює вода, не блищить.
Коли лампа розприсне,
То і світло її не мигтить.

Коли струна порветься,
То від неї музики не жди.
Чом же пісня та летиться
Під вагою турбот і біди?

Чи те горе, як праса,
Щоб із серця пісень надушить?
Чи пісні ті, як дзвони,
Щоби горя завід заглушить?

I

Gdy chłód ziemię spowije —
Lód pokrywa wody powierzchnię,
Gdy lampa się rozbije
Nie załśni jej światło o zmierzchu.

Gdy struna nagle pęknie —
Melodii odtworzyć się nie da,
Dlaczego pieśń brzmi tak pięknie,
Gdy dręczą kłopoty i biedy?

Czy nieszczęścia jak prasa
Wyciskać z serca pieśni muszą?
Czy pieśni te jak dzwony
Odgłosy nieszczęścia zagłuszają?

I

Льдом студеным покрыта,
Не волнуется в речке вода;
Если лампа разбита,
Свет ее не дрожит никогда.

Не услышишь мелодий,
Если сломан на части смычок.
Как же песни выходят
Из-под бремени злобных тревог?

Иль как пресс это горе,
Чтоб из сердца стихи выжимать?
Иль как колокол — песня,
Чтобы горестный плач заглушать?

II

Вона умерла! Слухай! Бам! Бам-бам!
Се в моїм серці дзвін посмертний дзвонить.
Вона умерла! Мов тяжезний трам,
Мене цілого щось додолу клонить.
Щось горло душить. Чи моїм очам
Хтось видер світло? Хто се люто гонить
Думки з душі, що в собі біль заперла?
Сам біль? Вона умерла? Вмерла! Вмерла!

Ось бач, ще рожі на лиці цвітуть
І на устах красніє ще малина...
Та цить! І подихом одним не тругь
Її! Се твоїх бажань домовина.
Бам-бам! Бам-бам! Далеко, зично чуть
Сеї дзвін... Припадь і плач, немов дитина!

II

Umarła! Słyszę dźwięk dziwny taki —
To w moim sercu dzwon pośmiertny dzwoni.
Umarła! Jak gdyby ciężar jakiś
Całą moją postać ku ziemi kłoni.
Zdławione gardło. Czy światło gasi
Ktoś w moich oczach? Kto pragnie wygonić
Myśli z duszy, co ból w sobie zawarła?
Tylko ból? Ona umarła! Umarła!

Popatrz, widać na twarzy rumieniec
I usta są podobne do maliny...
Niechaj nie dotknie jej nawet tchnienie,
Nastąpił kres twoich marzeń niewinnych.
Głosy dzwonów słyszać z oddalenia...
Przykleknij i płacz jak mała dziecina.

II

Да, умерла она. Бам-бам! Бам-бам!
Посмертний колокол в душе трезвонит.
Меня сгибает что-то пополам
И тяжестью к земле холодной клонит.
За горло кто-то душит, и очам
Не видно света. Кто так злобно гонит
Все то, что боль под сердцем заперла?
Сама ли боль? Погибла! Умерла!

А на щеках горит сиянье роз,
Еще уста пылают, как малина...
Но не тревожь покой ушедших грез,
Здесь всех твоих желаний домовина.
Бам-бам! Далече колокол разнес
Про это весть... Рыдай как сиротина!

Се ж твоїх мрій заслону смерть роздерла,
Розбила храм твій! Цить! Вона умерла!

І як се я ще досі не вдурів?
І як се я гляджу і не осліпну?
І як се досі все те я стерпів
І у петлю не кинувся коніпну!
Адже ж найкращий мій огонь згорів!
Адже ж тепер повік я не окріпну!
Повік каліка! Серце гать пожерла,
Сточила думи всі! Вона умерла.

Лиш біль страшний, пекучий в серці там
Все заповнив, усю мою істоту.
Лиш біль і се страшенне: бам, бам, бам,
А сліз нема, ні крові, ані поту.

To śmierć zasłonę marzeń twych rozdarła,
Rozbiła twą świątynię! Ona umarła!

To dziwne, że jeszcze nie oszalałem.
Dlaczego wszystko widząc nie oślepnę?
Choć dużo przeżyłem, przecierpiałem,
Lecz jednak nie wsunąłem głowy w pętlę.
Wszystko najlepsze już we mnie zgorzało!
Już nie odzyskam zdrowia nigdy więcej.
Wieczny kaleka! Zmiją bólu zżarła
Serce oraz myśli. Ona umarła!

Brzemię ciężkiej rozpaczki w sercu mam,
Ból przepełnił całą moją istotę.
Wyłącznie ból i straszny dźwięk: бам, бам...
Zabrakło mi łez, do życia ochoty.

Мечты завесу смерть разодрала.
Разбила храм твой! Тише! Умерла!

Как я не обезумел? Где предел?
И как я до сих пор смотрю на это?
И как я это до сих пор терпел,
Не заглянувши в дуло пистолета?
Ведь тут же лучший пламень мой истлел!
Я, став калекой, не увижу света
Навеки! Сердце нечисть пожрала,
Все источила. Горе! Умерла!

И только боль сжигает сердце — там,
Внутри меня, она по венам кружит.
Лишь боль и это страшное: бам-бам,
И нету слез, и меркнет свет снаружи.

Ї меркне світ довкола, і я сам
Лечу кудись в бездонну стужу й сльоту.
Ридать! кричать! — та горло біль запер.
Вона умерла! — Ні, се я умер.

III

Байдужісінько мені тепер
До всіх ваших болів і турбот,
До всіх ваших боїв і гризот!
Всі ідеї ваші, весь народ,
Поступ, слава, — що мені тепер?
Я умер!

Хоч вались про мене весь сей світ,
Хоч брат брата тут мордуй і ріж, —
Нічого мені тепер глядіть,

Już gaśnie światło dzienne. Jestem sam,
Lecę, a wokół tylko chłód i ślota.
Chcę szlochać, krzyzczeć. Rozpacz usta zwarła.
Ona umarła! — Nie, to ja umarłem!

III

Są mi teraz tak obojętne
Wszystkie bóle oraz kłopoty,
Te wszystkie walki i zgryzoty.
Cały naród, idee piękne,
Sława, postęp — czyż nie są marne?
Umarłem!

Niechaj cały świat się zawali,
Brat brata zabije w zapale —
Nie obchodzi mnie to wcale,

Я одиноч! И вот, срываясь, сам
Лечу куда-то вниз, в пустую стужу.
Рыданьем сдавлена гортань моя,
Она ли умерла! Нет, умер я.

III

Мне теперь навеки дела нет
До волнений ваших и забот,
До тревог, волнующих народ,
До идей, что будоражат свет!
Слава и прогресс — не для меня.
Умер я!

Для меня весь мир хоть пропади;
Хоть брат брата мучь или убей, —
Нет мне больше жизни впереди,

Горіли зорі надо мною,
І неба темная глибинь,
Мов океан тиші, спокою,
Лилася в душу. Як же я
Ще вчора вас любив, о зорі,
Тебе, блакити! Як моя
Душа в безмірному просторі
Купалася, на ті прозорі
Луки летіла, де цвітуть
Безсмертні квіти, де гудуть
Несказанно-солодкі співи!
А нині темні і тяжкі ви
Для мене, весь ваш чар погас.
Ненавиджу я нині вас!
Ненавиджу красу, і силу,
І світло, й пісню, і життя,
Ненавиджу любов, чуття, —

Wysoko roje gwiazd się złocą.
A nieba głębiny ciemne
Jak ocean ciszy, spokoju
Napełniły duszę moją.
Jeszcze wczoraj was tak kochałem,
Gwiazdy i ciebie, błękitcie,
W przestrzeniach twoich się kąpała
Dusza lecąca w zachwycie
Na owe pola przezroczyście,
Gdzie kwitną kwiaty wieczyste,
Gdzie rozbrzmiewają słodkie śpiewy.
Dzisiaj jesteście mroczne, gniewne,
Cały wasz urok dla mnie zgasł.
Obecnie nienawidzę was!
Nienawidzę piękna i siły,
Pieśni, światła, życia mgnienie,
Gardzę miłości płomieniem,

И звезд росинки надо мною
Горели; неба глубина,
Как будто океан покоя,
Лилась мне в душу. О, как я
Еще вчера любил светила
И синь небесную! Моя
Душа в просторе том парила
И с высоты опять спешила
На те поляны, где цветут
Цветы бессмертья, где плывут
Благословенные напевы!
А ныне — все темно. О, где вы?
Внезапно весь ваш блеск погас,
Я ныне ненавижу вас!
Я ненавижу свет, и силу,
И песнь, и прелесть бытия,
Любовь возненавидел я, —

Одно люблю лиш — забуття,
Спокій, безпам'ятну могилу.

В алеї нічкою літною
Я йшов без тями, наче тінь.
Поперед мене, поза мною
Снували люди. Дзінь-дзінь-дзінь!
Дзвонив біцикл. Неслися шепти
Любовних пар, далекий спів...
Та в серці мойому засів
Біль лютий, на який не вспів
Ніхто ще видумать рецепти.
Я йшов, та знав, що я — могила,
Що нерв життя у мене вмер,
Що тут, внутрі, на дні тепер
Душа моя похоронила
Всі радощі і всі страждання,

Kocham tylko zapomnienie,
Spokój i ciszę mogiły.

Letnią nocą piękną aleją
Szedłem jak cień, nieświadomie,
Jak nieraz — błądziłem bez celu,
Tłum ludzi snuł się koło mnie.
Zadźwięczał gdzieś bicyklu dzwonek.
Szept zakochanych, śpiew daleki
Słyszać. W sercu udręczonym
Zagnieździł się ból szalony,
Na który jeszcze nie ma leku.
Szedłem, ale jak martwy byłem,
Czułem, że sens życia stracił,
Że nie tylko swoje racje,
Lecz na dnie duszy ukryłem
Wszystkie radości i cierpienia,

Я жажду только забытья,
Люблю покой, люблю могилу.

В тени дерев ночной порою
Я шел без мысли, словно тень.
То позади, то предо мною
Сновали люди в темноте.
Уста любовников шептали
Любовный вздор. И кто-то пел...
От жгучей боли я немел,
Всех мук перешагнув предел,
Но нет лекарства от печали.
Я шел и знал, что я — могила,
Что в жизнь навек замкнута дверь
И что на дне своем теперь
Душа моя похоронила
Все радости, и все страданья,

Весь спів, що вже не встане знов,
Своє найвище бажання,
Свою остатню любов.

V

Покоїк і кухня, два вікна в партері,
На вікнах з квітками вазонки,
В покою два ліжка, підхилені двері,
Над вікнами білі заслонки.

На стінах годинник, п'ять-шість фотографій,
Простенька комода під муром,
Насеред покою стіл круглий, накритий
І лампа на нім з абажуром.

Śpiew, który nie zabrzmie więcej,
Swoje najskrytsze marzenia,
Miłości ostatniej więzy.

V

Pokoik i kuchnia, dwa okna błyszczące
I kwiaty w glinianych wazonach,
W pokoju dwa łóżka oraz drzwi skrzypiące,
Na oknach białutkie zasłony.

Stary zegar wisi, pięć-sześć fotografii,
Skromiutka komoda pod ścianą,
Pośrodku pokoju okrągły stół stoi
I lampa w abażur przybrana.

И песнь, что не воскреснет вновь, —
Свое безмерное желанье,
Свою последнюю любовь.

V

Два белых окна с кружевной занавеской,
Ярчайшей геранью увиты.
Там спальня и кухня, две чистых постели,
И накрепко двери закрыты.

На стенах часы, календарь, фотографий
Пять-шесть на комоді невзрачном,
На круглом столе одинокая лампа
Стоит в абажуре прозрачном.

На кріслі при ньому сидить моє щастя,
Само, у тужливій задумі:
Когось дожидає, чийсь хід, мабуть, ловить
У вуличнім гаморі й шумі.

Когось дожидає... Та вже ж не для мене
В очах її світло те блима!
Я, сумерком вкритий, на вулиці стою,
У рай той закрився очима.

Ось тут моє щастя! Як близько! Як близько!
Та як же ж далеко навіки!
І крається серце, та висохли сльози,
Огнем лиш пашіють повіки.

Гаряче чоло я в долоні зціпивши,
Втікаю від тихої хати,

Przy stole z makatą siedzi moje szczęście
Samotnie, na czole zaduma,
Oczekuje kogoś, wsłuchuje się w kroki
Wśród gwaru ulicy i szumu.

Oczekuje kogoś, jednakże nie dla mnie
Blask nagle zabłysnął w jej oku!
W mroku ukryty stałem na ulicy
W ten raj przenikając wzrokiem.

To właśnie me szczęście! I jest takie bliskie!
Lecz dzielą nas całe wieki!
Serce z bólu pęka, lecz łzy już obeschtły,
Zapiekły jedynie powieki.

Objąwszy rękoma rozpalone czoło
Uciekam zgnębiony od progu,

А в кресле мое драгоценное счастье
Сидит в одиноком раздумье,
И ждет напряженно, и хочет услышать
Шаги чьи-то в уличном шуме.

Да, ждет... Не меня, для другого кого-то
В глазах ее искры мелькают!
Я, сумраком скрытый, стою за окошком,
Лишь взглядом приблизившись к раю.

Вот тут мое счастье! Как близко! Как близко!
И так же далёко навеки!
И сердце разбито, и высохли слезы,
Горят воспаленные веки.

Бегу от окна я, сжимая руками
В отчаянье лоб раскаленный,

Мов ранений звір той тікає у нетрі,
Щоб в своїй берлозі здихати.

VI

Розпука! Те, що я вважав
Святим і близьким ідеалу, —
Отой бездушний міль узяв
І там гризе собі помалу.

Те, що в душі лелівав я
Як скарб, як гордощі природи,
В руках у того муравля
Є іграшка, котру без шкоди

Зламати можна, попсувать
І в кут закинути по хвили.

Jak zwierzę zranione ucieka do kniei,
By zginać tam w swoim barłogu.

VI

O rozpaczy! To, co dla mnie
Było świętością, ideałem —
Tym mól bezduszny zawładnął
I gryzie gdzieś tam pomалу.

To, co w duszy wypieściłem
Jak jakiś skarb, cudo przyrody,
Dla owada tego było
Zabawką, którą bez przeszkody

Można zepsuć i połamać,
Odrzucić do kąta po chwili.

Как раненый зверь, что скрывается в дебри,
Чтоб сгинуть в норе потаенной.

VI

Отчаянье! Что я считал
Святым и даже близким к богу, —
Себе червяк бездушный взял
И пожирает понемногу.

То, что в душе лелеял я
И мнил на свете самым лучшим,
Теперь под властью муравья
Игрушка: потрепать, помучить

Он может, даже разломать
И бросить в угол по желанью.

А я гляджу на се — й ридать
Ні допомгти не маю сили.

Гляджу, як квіточка моя
В руках нелюбих ув'ядає,
Як сіра, зимная змія
По моім раю походжає.

Мене аж душить почуття,
Гірке, болоче і скажене...
Сто раз прокляте те життя,
Що так собі закило з мене!

VII

Не можу жить, не можу згинуть,
Нести не можу ні покинуть

Patrzę na to — ani płakać,
Ani pomóc nie mam siły.

Widzę jak mój kwiatek miły
W obcych rękach więdnie. Czuję
Jak szara, oślizgła żmija
Po mym raju spaceruje.

Dławi uczucie goryczy,
Bólu, złości. Nadaremnie
Przeklinam to podle życie,
Które tak zakpiło ze mnie.

VII

Nie mogę żyć — i nie odchodzę,
Brak sił by nieść lub rzucić w drodze

А я, несчастный, ни рыдать,
Ни помогать не в состояньє.

Смотрю, как та, что всех нежней,
В руках жестоких увядает,
Как этот равнодушный змей
По моему гуляет раю.

И горло стиснуто мое
Больного бешенства волною...
Я проклиная бытие,
Что надругалось надо мною.

VII

Жить не могу — не погибаю,
Нести не в силах — не бросаю

Проклятий сей життя тягар!
Ходжу самотній між юрбою
І сам погорджую собою...
Ох, коб останній впав удар!

Не жаль мені життя ні світа,
Не жаль, що марно кращі літа
У горі й праці протекли.
Пропало все! Та й що ж? Пропало!
А що ж передо мною стало!
Безодня, повна тьми і мли.

Зневіривсь я в ті ярма й шлії,
Що тягну, мов той віл на шиї,
Отсе вже більш як двадцять літ —
Зовсім як хлопчик той, сарака,

Ten życia ciężar niełatwy!
Samotny pośród tłumu chadzam,
Zbyt często sam sobą pogardzam...
Niech już spadnie cios ostatni!

Nie żał mi życia, ani świata,
Nie żał mi, że najlepsze lata
W pracy i bólu minęły.
Wszystko przepadło! I cóż z tego?
Co miałem przed sobą dobrego?
Przepaść mgieł, ciemności pełną.

Zważyłem w jarzma te niegodne,
Które jak wół uparcie ciągnę
Ponad dwadzieścia kilka lat.
Zupełnie niby głupi malec,

Тяжелый груз проклятых дней!
Один в толпе хожу, унылый
И самому себе постылый...
Удар последний, грянь скорей!

Не жаль ни света, ни природы,
Не жаль утраченные годы,
Не жаль, что даром жизнь прошла.
Пропало все! Ну что ж? Пропало!
А что же предо мной предстало?
Лишь бездна, где туман и мгла.

Изверился в хомут и шлеи,
Что я тяну как вол на шею
Уж более чем двадцать лет, —
Как бедный мальчик, дури полный,

Прутком по бистрій хвилі швяка, —
Чи з того є на хвилях слід?

Даремно биться, працювати,
І сподіваться, і бажати!
Пропала сила вся моя.
Лиш чорних мар гуляє зграя
І резигнація безкрая
Засіла в серці, як змія.

VIII

Я хтів життю кінець зробити,
Марну лушпину геть розбити,
Хотів зусиллям власних рук
Здобути вихід з страшних мук,

Który patyczkiem chłószcze fale —
Czy na falach zostanie ślad?

Nadaremnie walczyć, pracować,
Pragnąć i nadzieję zachować!
Utraciłem wszystkie siły.
Błądzą tylko czarne upiory
I rezygnacja bez oporu
W sercu zaległa jak żmija.

VIII

Życie swe zniweczyć chciałem,
Stłuc skorupę próbowałem,
Pragnałem swą własną ręką
Przerwać tę okropną mękę,

Что хлещет прутиком по волнам,
Ну разве есть на волнах след?

Напрасно биться и стараться,
Надеяться и добиваться, —
Пропала сила вся моя!
Повсюду бродят злые тени,
И полное непротивленьє
Засело в сердце, как змея.

VIII

Да, я хотел себя убить,
Пустую скорлупу разбить
Усилим своих же рук,
Найти исход из страшных мук,

Хотів я вирватись з ярма
Твого чару — та дарма!
Зусиллям всім наперекір
У мні трусливий, підлий звір
Бунтуєсь, плаче, мов дитя, —
Сліпая привичка життя,
Прив'язання до тих кутів,
Де я не жив, а животів,
До праці, що з'їдає дни,
А замість рож дає терни,
До того краю, що, мов смок,
Із серця ссе найкращий сок,
Аж висхне віра в нім жива, —
Тоді отрути долива.
Я чую се — не варто жить,
Життям не варто дорожить,
Тебе утративши навик,

Zrzucić jarzmo twoich czarów,
Ale mi się nie udało.
Na przekór sile zamierzeń
Siedzi we mnie podłe zwierzę,
Buntuje się, płacze skrycie
Ślepe przywiązanie do życia.
Przyzwyczajenie do miejsc owych,
Gdzie tylko wegetować mogłem,
Do pracy ciężkiej i biernej,
Zamiast róż dającej ciernie,
Do tego kraju co jak smok
Z serca wysysa życia sok,
A gdy wiara w nim zamiera,
Wtedy truciznę dolewa.
Czuję — życie nie ma sensu,
Nie warto je cenić więcej.
Utraciwszy cię na zawsze

Из сети вырватись тугой
Такой ценою дорогой.
Вотще! Всему наперекор
Во мне трусливый зверь — позор! —
Вопит внутри меня опять
Желание существовать,
Привязанность к пустым углам,
Хоть не жил, прозябал я там,
К труду без цели и мечты,
Что терны дарит, не цветы,
К стране жестокой, что сердца
Высасывает до конца,
Живую веру иссуша,
Льет яд туда же не спеша.
Я знаю все — не стоит жить,
Не стоит жизнью дорожить,
Тебя утративши вполне,

Я чую се — єдиний лїк,
Се кулька в лоб. Та що ж, хитка
Не піднімається рука.

Увесь свій жаль, увесь свій біль,
Хтїв я в одну звернути цїль,
В один набїй страшний, як грїм,
Зібрать свою всю силу в нїм
Ї вилить голосно, мов дзвїн,
Остатній спїв, страшний проклїн,
Такий проклїн, щоб мерзла кров,
В ненависть зстилася любов,
Змїнялась радїсть в темний сум,
Ї щоб краси не бачив ум,
Ї щоби уст цурався смїх,
Ї від повїк би сон відбїг,
Тюрмою б весь зробився свїт

Wierzę — jedynym lekarstwem
Jest kula w skroń. Lecz ręka słaba
Nie potrafi bronią władać.

Cały żal i ból szalony
Kierowałem w jedną stronę —
Chciałem skupić moc ogromną
W jednym naboju jak w gromie,
By zadźwięczał niby dzwon
Ostatni śpiew, przekleństwa ton.
Klątwa — by krew stygła w żyłach,
By miłość nienawiścią była,
Radość niosła smutku brzemię,
A rozum piękna nie cenił,
Z ust radosny śmiech uciekał,
Snu nie zaznały powieki,
W więzienie świat się zmienić mógł,
By w łonie matki ginał płód.

Я знаю, что лекарство мне —
Лишь пуля в лоб. Увы! робка,
Не поднимается рука.

Вся боль, живущая со мной,
Пусть к цели движется одной:
Создать один заряд как гром,
Собрав свои все силы в нем,
Чтоб словно колокола звон
Из уст проклятье вышло вон
Такое, чтобы мерзла кровь,
Сменялась злобою любовь,
Веселье делалось тоской,
Ум не пленялся красотой,
Чтоб алых губ не трогал смех,
Чтоб сон бежал с тяжелых век,
Чтоб мир тюрьмою душной стал

І в лоні мами гиб би плід —
І сей проклін, душе моя,
Хотів на тебе кинуть я
За насміх твій, за весь твій чар,
За той болючий, клятий дар —
З тернових колючок букет.
Та в серці мойому поет
Бунтуєсь, плаче, мов дитя,
Для нього ти краса життя,
Струя чуття, пісень пора —
Проклін у горлі завмира.

IX

Тричі мені являлася любов.
Одна несміла, як лілея біла,
З зітхання й мрій уткана, із обснов

Taką klątwę, serce moje,
Na siebie rzucić pragnąłem
Za twoje drwiny, piękna czar,
Za bolący przeklęty dar —
Wiązanekę z kolców cierniowych.
Lecz poeta w sercu moim
Buntuje się, łka jak dziecko,
Boś ty dlań najmiłsza w świecie,
Źródło pieśni, uczuć szczerych —
Klątwa na ustach zamiera.

IX

Мілоść trzykrotnie mi się objawiła.
Jedna nieśmiała, niby lilia biała,
Z westchnień i marzeń utkana była,

И плод в утробе умирал.
В тебя метнуть, любовь моя,
Хотел проклятье это я
За то, что в жизни не цветы,
А терны мне дарила ты,
К страданью чарами гоня, —
Но плачет в сердце у меня,
Как мальчик, брошенный в лесу,
Желанье петь твою красу.
Ты — чувств струя, ты — песни звон,
Мой крик к гортани пригвожден.

IX

Любовь три раза мне была дана.
Одна, бела как лилия, несмело
Из всходов и мечтаний соткана,

Сріблястих, мов метелик, підлетіла.
Купав її в рожевих блисках май,
На пурпуровій хмарі вранці сіла

Ї бачила довкола рай і рай!
Вона була невинна, як дитина,
Пахуча, як розцвілий свіжо гай.

Явилась друга — гордая княгиня,
Бліда, мов місяць, тиха та сумна,
Таємна й недоступна, мов святиня.

Мене рукою зимною вона
Відсунула і шепнула таємно:
“Мені не жить, тож най умру одна!”

Z kokonu jak motylek wyleciała,
W różowe blaski przystrajał ją maj,
Na purpurowej chmurce przysiadła,

Widziała dookoła tylko raj,
Niby dziecko niewinna, niedosiężna,
Pachnąca jak rozkwitający gaj.

Pojawiła się druga — dumna księżna,
Błada jak księżyc, smutku miała znamię,
Niedostępna jak świątynia potężna.

Zimną ręką odtrąca me ramię
Szepcząc tajemniczo i z godnością:
“Umrę samotna — życie nie dla mnie!”

Как мотылек серебристый подлетела.
Ее купал в янтарных блесках май,
На облаке пурпуровом воссела

И видела повсюду только рай!
Как малое дитя была невинна,
Цвела как наш благоуханный край.

Пришла вторая — гордая княгиня,
Бледна, как юный месяц, и грустна,
Тиха и недоступна, как святиня.

Меня рукой холодной она
Коснулась и шепнула еле-еле:
“Нет, мне не жить, пусть я умру одна!”

І мовчки щезла там, де вічно темно.
Явилась третя — жінщина чи звір?
Глядиш на неї — і очам приємно,

Впивається її красою зір.
То разом страх бере, душа холоне
І сила розпливається в простір.

Спершу я думав, що бокує, тоне
Десь в тіні, що на мене й не зирне —
Та враз мов бухло полум'я червоне.

За саме серце вхопила мене,
Мов сфінкс у душу кігтями вп'ялилась,
І смочче кров, і геть спокій жене.

Potem zniknęła w odwiecznej ciemności.
Zjawiła się trzecia — Kobieta? Zwierzę?
Często patrzę na nią z przyjemnością,

Upajam się jej pięknnością szczerze,
Ale i strach przejmuję, duch zamiera
I rozplywa się siła w eterze.

Myślałem, że przechodzi obok nieraz,
Cień ją skrywa, nie spojrzysz na mnie więcej,
Lecz nagle płomień czerwienią wystrzela.

W ręce swe schwyciła biedne serce,
Niby Sfinks w duszę szpony zatopiła,
Spokój zabrała i krew mą chłepce.

И, замолчав, исчезла в темной щели.
Явилась третья — дева или гриф?
Глядишь — и взгляд иной не хочет цели.

Глаза очарованьем поразив,
Вдруг ужасом меня околдовала,
Всю силу по пространству расплыл.

Она утонет, думал я сначала,
В воде полночной, в тине где-нибудь, —
Вдруг полымя багровое восстало.

Как сфинкс она в мою вцепилась грудь
И, разодрав, за сердце ухватила
И лижет кровь, сменив покой на жуть.

Минали дні, я думав: наситилась,
Ослабне, шезне... Та дарма! Дарма!
Вона мене й на хвилю не пустилась,

Часом на груді моїй задріма,
Та кігтями не покида стискати;
То знов прокинешь, звільна підійма

Півсонні вії, мов боїться втрати,
І око в око зазира мені.
І дивні іскри починають грати

В її очах — такі яркі, страшні,
Жагою повні, що аж серце стине.
І разом щось таке в них там на дні

Czas płynął, myślałem, że się nasyciła,
Osłabnie, zniknie... Wszystko nadaremnie!
Nawet na chwilę mnie nie opuściła.

Czasem się na piersi mojej zdrzemie,
Ale szpony nadal mocno zaciska.
Znowu się budzi, z obawy ze mnie

Nie spuszcza wzroku, znów spogląda z bliska
Oko w oko — jak w głębię przepastną.
I dziwne iskry zaczynają błyskać

W jej oczach, takie straszne i jasne,
Pełne pragnień, aż serce bić przestaje,
Lecz głębia ich odzwierciedla właśnie

Шли дні, я ждал: ее ослабнет сила,
Она исчезнет — тень среди теней...
Да где там! И на миг не отпустила

Она, то дремлет на груди моей,
Как сытый зверь, когтистый и косматый,
То устремляет вновь своих очей

Взгляд полусонный, — в нем боязнь утраты, —
И прямо очи в очи смотрит мне,
И тут искрится этот взор проклятый,

И яркий блеск сияет в глубине
Ее очей, и снова страх змеится,
Но вдруг, рождаясь там, на самом дне,

Ворушиться солодке, мелодійне,
Що забуваю рани, біль і страх,
В марі тій бачу рай, добро єдине.

І дармо дух мій, мов у сіті птах,
Тріпочеться! Я чую, ясно чую,
Як стелиться мені в безодню шлях

І як я ним у п'їтму помандрую.

X

Надходить ніч. Боюсь я тої ночі!
Коли довкола світ увесь засне,
Я тільки сам замкнуть не можу очі:
Загиб спокій, і сон мина мене.

Dziwną słodycz, melodie, co sprawiają,
Że zapominam co to ból i strach.
W tej zjawie widzę dobroć, piękno raj.

Daremnie dusza ma jak w sieci ptak
Trzepoce. Dobrze widzę oraz czuję —
W głęboką przepaść wieździe mnie ten szlak.

A po nim w wieczną ciemność powędruję.

X

Zbliża się noc. Tak boję się tej nocy!
Kiedy snu błogość cały świat spowija,
Jedynie ja nie mogę przymknąć oczu:
Straciłem spokój i sen mnie omija.

Мелодия блаженства сладко длится.
Я забываю раны, боль и страх,
И голос счастья в грудь мою стучится.

Моя душа, как соловей в силках,
Щебечет, бьется, рвется — бесполезно!
Мне ясен путь, хоть я иду впотьмах

Вниз, по дороге, уводящей в бездну.

X

Подходит мрак. Боюсь я этой ночи!
Когда повсюду сон приводит ночь,
Лишь я один сомкнуть не в силах очи:
Покоя нет, и сон уходит прочь.

Я сам сиджу, і риюсь в своїй рані,
І плачу й тужу, плачу і клену,
І мрії всі летять, біжать, мов п'яні,
До неї! Бачать лиш її одну.

І бачиться, що з мріями отими
Й душа моя летить із тіла геть;
І щось, немов крилаті серафими,
Несе її — і чую я їх лет.

До мене ж безгранична тривога,
Бліда розпука підсідає вмить
І чорні думи, мов з фортуни рога,
На мене лле, щоб світ мені затьмить.

І бачиться, що я в якійсь безодні,
Де холод, слизь і вітер, темно скрізь,

Sam jestem, rozdrapuję swoje rany,
Tęsknię i płaczę, płaczę i przeklinam,
Marzenia biegną, lecą jak pijane,
A żeby ujrzeć tylko tę jedyną.

Wydaje się, że z myślami pospołu
Dusza moja wyrwała się z ciała,
Niby ją niosą skrzydlate anioły,
Ona z nimi w przestrzeń uleciała.

Ogarniają mnie trwoga, ciężkie dumy,
Błada rozpacz oraz ból na mnie spadł.
I czarne myśli jak z rogu Fortuny
Spływają na mnie, by przesłonić świat.

Zdaje mi się, że w przepaść wpadł jak głaz,
A tam zgnilizna, ciemność, wiatr zawodzi,

Сижу один, свои тревожа раны,
Грущу и плачу, плачу и кляню,
И все мечты, одною ею пьяны,
Лишь к ней летят! Хотят ее одну.

И кажется, что с этими мечтами
Моя душа летит из тела вон;
И серафимы с белыми крылами
Несут ее, — и крыл я слышу звон.

А я изнемогаю от бессилья,
И бледная тоска, подсев ко мне,
Льет щедро, как из рога изобилья,
Отчаянье, чтоб стал весь мир темней.

И кажется, — я в пропасти глубокой,
Средь влажной и холодной темноты,

І виють звірі, люті та голодні,
І стогне бір, і гіллям б'ється ліс.

Ось на розпутті я стою пустому
І весь тремчу, гадюка серце ссе,
Не видно шляху, тільки голос грому
Якусь погрозу дикую несе.

І я безсильний, хорий, і утома,
Мов млинове каміння, тисне грудь, —
Бездомний — я бажав би бути дома,
В теплі бажав би, в щасті відітхнути.

Я, що так довго, гаряче кохаю
І за любов знайшов погорду й глум,
Бажаю хоч на хвилию бути в раю,
Обнять тебе, ціль моїх мрій і дум.

Gdzie słychać trzask gałęzi, jęczy las,
Wyją zwierzęta rozwścieczone głodem.

Przystanąłem na pustym rozdrożu,
Drzę cały, żmija krew z serca wysysa,
Nie widać drogi, jedynie w przestworzach
Odgłos gromu straszy groźbą dziką.

Jestem chory, bezsilny, zmęczony,
Bezład jak kamień młyński pierś uciska,
Bездомны — chciałbym wreszcie być w domu,
Szczęśliwy koło swojego ogniska.

Kocham cię już tak dawno, z taką siłą,
Otrzymując za to wzgardę w darze,
Chciałbym być w raju chociażby przez chwilę
Objąć cię — cel myśli mych i marzeń.

Где вой зверей голодный и жестокий,
Где стонет лес, ветвями бьют кусты.

Я на распутье, в чаще незнакомой,
Из сердца кровь мою змея сосет;
Дорог не видно, только голос грома
С собой угрозу дикую несет.

И я больной и слабый, утомленье,
Как тяжкий жернов, давит мне на грудь.
Бездомный, я хотел бы на мгновенье
Быть дома, в счастье тихо отдохнуть!

Я так тебя люблю и так страдаю,
Хоть надо мною издевалась ты,
Но я хочу хотя б минуты рая;
Обнять тебя — вот цель моей мечты.

Обнять тебе, до серця пригорнути,
Із твоїх уст солодкий нектар пить,
В твоїх очах душею потонути,
В твоїх обіймах згинуть і ожить.

Та дощ січе, скрипить обмокле гілля,
Вихри ревуть: “Дарма! Дарма! Дарма!”
І заревло скажене божевілля
У серці: “Ні! Чи ж виходу нема?”

Ні! Мусить бути! Не хочу погирати,
Не знавши хоч на хвилечку її!
Хоч би прийшлося і чорту душу дати,
А сповняться бажання всі мої!”

І чую, як при тих словах із мене
Обпало щось, мов листя, мов краса,

Przytulić cię do serca pełen wzruszeń,
Z twych ust kochanych słodki nektar pić,
Pragnąć, by w oczach utonęła dusza,
W objęciach twoich umrzeć i znów żyć.

Deszcz siecze, trzeszczą zmoknięte gałęzie,
Wichura wyje: “Wszystko nadaremnie!”
Wściekle ryczy szaleństwo na uwieży
W sercu mym: “Czy jest wyjście z tej ciemni?”

Musi być! Nie chcę cierpieć katuszy
Nie poznawszy jej chociaż na мгніenie!
Chociażbym diabłu oddać musiał duszę
Jednakże spełnią się moje życzenia!”

Przy słowach tych jakby nagle opadło
Coś ze mnie — jak piękne liście, złuda,

Обнять тебя, прижать к груди влюбленно.
Из уст твоих сладчайший нектар пить
Душою утонуть в очах бездонных
У ног твоих погибнуть и ожить.

А дождь сечет, скрипят под ветром ветки,
А вихрь ревет: “Напрасно!” Дикий бред!
И сердце вдруг в грудной метнулось клетке
И вскрикнуло: “Ужель исхода нет?”

Нет! Должен быть! Я никогда не струшу,
Чтоб взять хоть на мгновение ее!
Хотя б пришлось отдать мне черту душу,
А сбудется желание мое!”

И тут же что-то вдруг с меня свалилось, —
Так осенью летит дерев краса, —

А щось влилося темне і студене, —
Се віра в чорта, віра в чудеса.

XI

Чорте, демоне розлуки,
Несповнимих диких мрій,
Недрімаючої муки
І несправджених надій!

Слухай голосу розпуки!
Буду раб, невольник твій,
Весь тобі віддамся в руки,
Лиш те серце заспокій!

Враз з тобою на страждання
Я готов навек піти, —

Coś ciemnego do serca się zakradło —
Wiara w diabła oraz wiara w cuda.

XI

Diable, demonie rozstania
I marzeń niespełnionych,
Męki nie do wytrzymania,
Nadziei zawiedzionych!

Posłuchaj głosu rozpaczyny!
Będę niewolnikiem twoim,
Całym życiem swym zapłacę,
Byleś serce me ukoj.

Nawet najcięższe cierpienia
Znosił bym rok za rokiem,

А что-то темное в меня вселилось —
То вера в черта, вера в чудеса.

XI

Бес нечистый, дух разлуки
И погубленной мечты,
Некончающейся муки
И душевной пустоты!

Отзовись на эти звуки!
Буду раб, невольник твой,
Весь тебе отдамся в руки,
Только сердце успокой!

На жестокие мученья
Я согласен. Так и быть!

Лиш одно мені бажання
Заспокій тепера ти.

За один її цілунок
Най горю сто тисяч літ!
За любов її і ласку
Дам я небо, рай, весь світ.

XII

І він явивсь мені. Не як мара рогата,
З копитами й хвостом, як виснила багата
Уява давніх літ,
А як приемний пан в плащі і пелерині,
Що десь його я чув учора або нині —
Чи жид, чи єзуїт.

Gdyby jedyne życzenie
Mógłbyś spełnić bez zwłoki.

Za jeden jej pocałunek
Niechaj płonę tysiąc lat!
Za miłość jej oraz czułość
Oddam niebo, raj i świat.

XII

Pojawił się nagle, nie jak zjawą rógatą
Z ogonem, kopytami, jak mówi bogata
Legenda niespożyta,
Lecz jak pan w płaszczu z peleryną — zdaje mi się,
Którego gdzieś słyszałem wczoraj albo dzisiaj —
Żyd albo jezuita.

Но хотя бы на мгновенье
Дай желанье утолить.

За одно ее объятие
Пусть горю сто тысяч лет!
За любовь ее и ласку
Дам я небо, рай, весь свет!

XII

И он пришел ко мне! Не призраком крылатым
И не с копытами, хвостатым и рогатым
(Его обычный вид), —
А как пристойный пан, в широкой пелерине
(Как будто я его встречал вчера иль ныне):
Еврей? Иезуит?

Спинивсь. Лиця йому у пiтьми не видати.
Зареготавсь та й ну мене в плече плескати.
«Ха-ха! Ха-ха! Ха-ха!
Ось новiсть! Курiоз! Ось диво природниче!
Пан рацiоналiст, безбожник — чорта кличе!
Ще й душу напиха!

Мiй панцю, адже ж ви не вiруете в Бога!
Я ще недавно чув край вашого порога —
Пiдслухую не раз —
Як голосили ви так просто конфiскабль:
“Ne croyant pas au Dieu je ne croye pas au diable!”¹
Що ж сталось нинi з вас?

¹ Не вiрячи в Бога, я не вiрю в чорта! (Франц.)

Zatrzymał się, ciemność oblicze jego skrywa,
Zaśmiał się, zaczął mnie po plecach poklepywać,
Śmiechem się zachłystuje.
«Oto wybryk natury! I co za nowina!
Pan ateista z diabłem rozmowę zaczyna
I duszę ofiaruje.

Szanowny panie, przecież pan jest niewierzącym,
Jeszcze niedawno usłyszałem niechcąc —
Podśluchuję czasami —
Że pan przemawiał głośno i powiedział nagle:
“Ne croyant pas au Dieu je ne crois pas au diable!”¹»
Co się stało z panem?

¹ Nie wierząc w Boga, nie wierzę w diabła! (Franc.)

Присел. Его лица в потемках мне не видно.
Толкнув меня в плечо, захохотал бесстыдно:
«Ха-ха! Ха-ха! Ха-ха!
Вот новость. Вот курьез невиданного сорта:
Пан рационалист, безбожник, — кличет черта!
Какая чепуха!

Мой милый пан, ведь вы ж не веруете в Бога!
Я слышал как-то раз у вашего порога —
Подслушать я мастак —
Вы разорались так, что были confiscable*:
“Ne croyant pas au Dieu je ne croye pas au diable!”¹
Зачем теперь вы так?

* Подлежащий конфискации (франц.)

¹ Не веря в Бога, я не верю в черта! (Франц.)

Невже ж я — а, pardon¹, що зараз не представивсь!
Та думаю, що ви, хто я є, догадались —
Невже ж я ближчий вам
Чи можливіший вам здаюсь від пана Бога?
Чи легша вам здалась до сатани дорога,
Аніж на небо там?

Спасибі вам за се довір'я! Розумію!
У вас бажання є, ви втратили надію,
Сказали: як біда,
То хоч до жида йди чи пак до чорта; що там,
Що стільки літ його мішали ви з болотом,
Кричали: чорт — луда!

¹ Пробачте (франц.).

Czyżbym — przepraszam, żem się nie przedstawił
jeszcze,
Lecz myślę, że kim jestem, pan domyślił się
wreszcie, —

Czyżbym był bliższy panu?
Może pan sądzi, żem dostępniejszy od Boga,
Lub może lżejsza zdaje się do piekła droga,
Niż do niebieskiej bramy?

Dziękuję za to zaufanie! Zrozumiałem —
Pan pragnie, lecz nadzieję stracił, więc z zapalem
Rzekł pan: gdy się nie uda
To trzeba wprost do Żyda iść, albo szatana.
Niegdyś pan go błotem obrzucał — rzecz to znana.
Pan wołał: diabeł — złuda!

И неужели же, — pardon¹, я не представлен!
Но догавались вы, надеюсь, кто вам явлен, —
Ужель я ближе к вам,
Иль показалось вам, что я сильнее Бога?
Или удобнее вам к сатане дорога,
Чем прямо к небесам?

Ну, за доверие спасибо! Понимаю!
Чтоб ублажить себя, вы, способа не зная,
Сказали: коль беда,
Хоть к черту самому теперь ступай ты! Разве
Значительно, что вы его мешали с грязью,
Кричали: “Ерунда!”

¹ Простите (франц.).

Ось бачите, куди веде неосторожність!
Ускочили в таке, що хоч вдаряйсь в побожність
Або до чорта в путь!
Та ще й з душею! Ах! Даруйте за нечемність!
Сміяться мушу знов. Пекельна се приемність
Від вас про душу чуть.

Сто тисяч літ горіть готові? Ха-ха! Друзе!
Се спорий шмат часу! А ще недавно дуже
Чи не казали ви:
“Душа — то нервів рух?” Значить, загинуть нерви,
То і душі капут! То як же се тепер ви
Згубили з голови?

І що ж, скажіть мені, оферта ваша варта?
Се ж газардовій грі фіктивна, кепська карта.
Чи чесно се, скажіть?

Czy widzi pan, dokąd prowadzi nieostrożność?
Wdepnął pan w coś złego, więc udawaj pobożność,
Albo do diabła biegnij.
Poza tym dusza! Proszę wybaczyć brak ogłady!
Znów zaśmiał się. Radość sprawiają mi doprawdy
Pańskie o duszy brednie.

Gotów pan gorzeć lat tysiące? Przyjacielu!
Duży to okres czasu. Przeszło dni niewiele
Gdy pan przemawiał pięknie:
«Dusza to tylko nerwy». Gdy nerwy zaginą
To zginie dusza. Dlaczego pan zapomina
O tym tak obojętnie?

Proszę powiedzieć, co oferta pańska warta?
Przecież w grze to fikcyjna i niedobra karta,
Czy tak uczciwie jest?

Смотрите же, куда ведет неосторожность:
У вас есть в набожность удариться возможность
Иль прямо к черту в ад!
Да и с душой еще! Приличье вновь нарушу,
Но снова засмеюсь! Ну что ж, болтать про душу
Я с вами адски рад.

Сто тысяч лет гореть готовы? Ха-ха! Пане!
Изрядный это срок. Не вы ли сами ране
Кричали этак вот:
“Движенье нервов — дух!” Так, значит, если нервы
Погибнут — нет души? Выходит, вывод первый
Вдруг стал наоборот?

Так, в карточной игре, для вашего азарту,
Подсунуть вздумали крапленую вы карту,
Нечестно это, нет!

Вам хочесь те і те... конкретне, а мені ви
Даєте пшик. Се стид! Не думав, що такі ви,
І з чортом так не слід!

А втім, голубчику, оферта ваша пізна!
Та ваша душенька — се коршма та заїзна, —
Давно в ній наш нічліг.

Чи я дурний у вас добро те купувати,
Що й без куповання швиденько буду мати
Без клопотів усіх!

І знайте ще одно. Ота, що так за нею
Ви побиваєтесь і мучитесь душею,
Є наша теж якраз.
Спішіться ж, паночку, до пекла, як до балю!
Там власноручно сам віддам вам вашу кралю.
Au revoir¹ у нас!»

¹ До побачення (франц.).

Pan pragnie czegoś konkretnego. Ale dla mnie
Pan nic nie robi. Nie myślałem, że pan kłamie,
Nie dla diabła ten gest.

Zresztą oferta pana jest już opóźniona,
A pańska dusza — niby karczma przepelniona,
W niej nocleg mam gotowy.
Po co nam towar, który bez zbędnych problemów,
Nie kupując, w najkrótszym czasie zdobędziemy
Już bez kłopotów nowych.

Zapewniam także szczerze, że pańska wybrana,
O którą pan walczy z sercem całym w ranach
Też jest zdobyczą naszą.
Niechaj więc pan spieszy jak na bal — do szatana,
Gdzie własnoręcznie oddam panu ukochaną,
Au revoir¹, zapraszam».

¹ До видzenia (франц.).

Вам нужно то да се... конкретное, за это
Вы пшик даете мне! Не нахожу ответа!
И с чертом так не след!

К тому ж, голубчик мой, вы просто опоздали:
Мы в вашу душеньку давно уже попали,
Давно ночуем в ней.
Я не такой глупец и не такой богатый,
Чтобы платить за то, что можно взять без платы,
Пора бы стать умней!

А вот еще одно: возлюбленная ваша,
По ком вы тужите, недавно стала наша.
Чтоб кончить ваш кошмар,
Спешите прямо в ад, мой милый, без печали,
Собственноручно там вам выдам вашу кралю.
Итак, au revoir¹!»

¹ До свиданья (франц.).

Ще раз зареготавсь і по плечі легенько
Мене він поклепав та й геть пішов швиденько,
Мов пильне діло мав.
А я стояв, мов стовп, лице моє горіло,
Стид душу жер; замість добуть, на що кортіло,
Я ще від чорта облизня спіймав!

XIII

Матінко моя ріднесенька!
В нещасний час, у годину лиху
Ти породила мене на світ!

Чи в тяжкім грісі ти почала мене,
Чи прокляв мене в твоїм лоні хто,
Чи лиш доля отак надо мною смієсь?

Raz jeszcze zaśmiał się i lekko po ramieniu
Poklepał mnie i potem szybko zniknął w cieniu,
Niby miał pilną sprawę.
Ja z palającą twarzą osłupiałym stałem
Wstydem przejęty, zamiast otrzymać co chciałem —
Dostałem od diabła odprawę.

XIII

Mateczko moja ukochana!
W nieszczęsą porę, w złą godzinę
Wydałaś mnie na ten świat dziwny!

Czy poczęłaś mnie w ciężkim grzechu,
Czy ktoś mnie w twoim łonie przeklął,
Czy poprostu los śmieje się ze mnie?

Еще похотав, своим весельем полон,
Ударил по плечу меня и прочь пошел он,
К другим делам спеша.
А я стоял как столб, лицо мое горело,
Стыд душу пожирал; не выгорело дело, —
И черту не нужна моя душа!

XIII

Матушка ты моя родненькая!
В годину злую, в недобрый час
Ты родила меня на свет!

Иль в тяжком грехе зачала ты меня,
Иль был кем-то я проклят в утробе твоей,
Иль просто смеется судьба надо мной?

Не дала ти мені чарівної краси,
Не дала мені сили, щоб стіни валить,
Не дала мені роду почесного.

Ти пустила мене сиротою у світ,
Та дала ще мені три недолі в наділ,
Три недолі важкі, невідступнії.

Що одна недоля — то серце м'яке,
То співацькеє серце вразливеє,
На красу, на добро податливе.

А що друга недоля — то хлопський рід,
То погорджений рід, замуrowаний світ,
То затроєний хліб, безславний гріб.

Nie dałaś mi piękności wyszukanej,
Nie dałaś sił, żeby rozwalić ściany,
Nie dałaś mi też szlachetnego rodu.

W świat wprowadziłaś mnie jako sierotę,
W udziale dałaś mi trzy smutne losy,
Trzy ciężkie losy, co mnie prześladowają.

Pierwszy los — miękkie serce otrzymałem,
Wrażliwe serce śpiewaka biednego
Na piękno i dobro uczulonego.

Drugi los — to chłopskie pochodzenie,
Świat zabity deskami, ród mój pogardzony,
Zatruty chleb, grób zbezczeszczony.

Не дала красоти, щоб людей чаровать,
Не дала ты мне сил, чтобы стены валить,
Не дала мне и знатного рода.

В этот мир ты пустила меня сиротой
И дала три тяжелых несчастья в надел,
И все три неизменно со мною!

Первое несчастье — это сердце доброе,
Это сердце нежное, чуткое, певучее,
Что с рожденья тянется к красоте и благости.

А второе несчастье — мужицкий мой род,
То униженный род, что в потемках бредет,
То отравленный хлеб, обесславленный гроб.

А що третя недоля — то горда душа,
Що нікого не впустить до свого нутра,
Мов запертий огонь сам в собі згора.

Матінко моя ріднесенька!
Не тужи ти за мною, не плач в самоті,
Не клени, як почувеш, що я зробив!

Не сумуй, що прийдеться самій доживать,
Що прийдеться самій у гріб лягати,
Що не буде кому очей затулити!

Не клени своє бідне, безсиле дитя!
Доки міг, то я тяг сю тачку життя,
Та тепер я зламався і збився з пуття!

A trzeci los — to dusza pełna dumy,
Która nikomu do wnętrza wejść nie pozwala,
Jak ogień w zamknięciu — sama siebie spala.

Mateczko moja ukochana!
Nie płacz w samotności, nie tęsknij za mną,
Gdy dowiesz się com uczynił — nie przeklinaj.

Nie smuć się, że sama musisz życie dożyć,
Że obcy ktoś do trumny cię położy,
Że przymknać oczy twe nie będzie komu.

Nie przeklinaj swe biedne i bezsilne dziecię,
Dopóki mogłem, wlokłem ciężar życia przecież,
Lecz siły straciłem i po drodze zabłądziłem.

Гордость духа — несчастье третье мое,
Что не хочет к себе допустить никого,
Как огонь взаперти, иссушая его.

Матушка ты моя родненькая!
Не плачь одиноко и зря не тужи,
Узнав, что свершил я, меня не кляни!

Ну грусти, что придется одной доживать,
Не тоскуй, что придется одной умирать,
Что не сын похоронит скорбящую мать!

О бессильном дитяти своем не грусти!
Тачку жизни я вез, сколь был в силах везти,
А теперь я сломался и сбился с пути!

Я не могу, не могу спинити того,
Що, мов чорная хмара, на мене йде,
Що, мов буря, здалека шумить-гуде!

Я не хочу на світі завадою быть,
Я не хочу вдурить і живцем озвіріть —
Радше темную ніч, аніж світло зустріть!

XIV

Пісне, моя ти підстрелена пташко,
Мушиш замовкнуть і ти.
Годі ридати і плакати тяжко,
Час нам зо сцени зійти.

Годі вглибляться у рану затрутую,
Годі благать о любов.

Nie mogę, choć pragnę — powstrzymać tego,
Co zbliża się do mnie jak czarna chmura,
Szumi i huczy niby zła wichura.

Nie pragnę zadawać bólu nikomu,
Nie chciałbym nigdy oszaleć z rozpaczy —
Wolę noc ciemną niż światło zobaczyć.

XIV

O pieśni moja, zraniona ptaszyno,
Zamilknij, stań się niemą.
Szloch niechaj ścichnie i łzy niech nie płyną,
Trzeba opuścić scenę.

Nie trzeba jątrzyć znów rany zatrutej,
Błagać o miłość zdraдлиwą,

Я не в силах, не в силах того удержать,
Что, как черная туча, идет на меня,
Что бушует как буря, гудя и стена!

Не хочу никому я помехою быть,
Не хочу озвереть, обезуметь — о нет.
Вечный мрак мне желанней, чем утренний свет!

XIV

Песня, подбитая милая пташка,
Смолкнуть приходит пора.
Полно рыдать нам и горько и тяжко,
Кончилась эта игра.

Полно тревожить нам рану открытую,
Полно вопить про любовь,

З кожною строфою, з кожною нотою
Капае з серденька кров.

З кожною строфою, з кожною нотою
Слабшае відгомін твій...
Пісне, напоена горем-отрутою,
Час тобі вже на спокій.

XV

І ти прощай! Твого ім'я
Не вимовлю ніколи я,
В лице твоє не гляну!
Бодай не знала ти повік,
Куди се я від тебе втік,
Чим гою серця рану.

Bo z każdą strofą i z każdą nutą
Krew z serca mego splywa.

Bo z każdą strofą i z każdą nutą
Słabną dźwięki twych rymów...
Pieśni, nieszczęściem i bólem zatruta,
Czas odejść na spoczynek.

XV

Żegnaj, niechaj twoje imię
W pamięci mojej zaginie,
Nie chcę patrzeć w oczy twe.
Nie pragnę, żebyś wiedziała
Dokąd od cię uciekałem,
Jak wyleczę rany swe.

С каждой строфою и с каждою нотою
Каплет горячая кровь.

С каждой терциною, с каждой октавою
Ритм ослабляется твой...
Песня напитана горем-отравою, —
Время идти на покой.

XV

И ты прощай! Теперь тебя
Не назову вовеки я,
В лицо твоє не гляну!
Чтоб ты не знала никогда,
Ушел я от тебя куда
И чем лечу я рану.

Мене забудь швиденько ти,
Своїх діток люби, пести,
Будь вірна своєму мужу!
І не читай моїх пісень,
І не воруш ні вніч ні вдень
Сю тінь мою недужу.

А як де хтось мене згада,
Най тінь найменша не сіда
На вид твій, квітку зв'яла!
І не блідній, і не дрожи,
А спокійнісінько скажи:
“Ні, я його не знала!”

Zapomnij o mnie bez zwłoki,
Dzieci pieść, kochaj głęboko,
Bądź zawsze wierną żoną.
Nie wspominaj moich pieśni,
Nie wołaj mnie nawet we śnie,
Niech spocznie cień znużony.

A jeżeli ktoś przypadkiem
Wspomni o mnie, zwiędły kwiatku,
Byś spokój udawała.
Nie zadrżysz i się nie złękni,
Tylko powiedz obojętnie:
“Nigdy jego nie znałam!”

Ты позабудь меня скорей,
Люби, воспитывай детей,
Будь верною женою!
И не читай стихов моих,
И не веди бесед ночных
Как с призраком — со мною.

А вспомнят люди обо мне,
Будь безразлична ты вполне,
О роза, что увяла!
И не бледней и не дрожи,
А собеседнику скажи:
“Нет, я его не знала!”

XVI

Даремно, пісне! Щез твій чар —
Втишати серця біль!
Не вирне сонце вже з-за хмар!
Пропала ярь! Пропала ярь!
На душу впала цвіль.

Даремно, пісне! Тихо будь!
Не сип ще мук до мук!
Без тебе туга тисне грудь, —
Та ти в ту ж путь, та ти в ту ж путь
Несеш жалібний згук.

Даремний спів! В акордах слів
Не вилию своїх скрут.
Як мовчки я терпів, болів,

XVI

Cóż, pieśni! Pocieszenia dar
Tyś już utraciła.
Chmury przykryły słońca żar,
Odeszła wiosna, znikł jej czar,
Duszę pleśń pokryła.

Zamilcz, pieśni, nie bądź wroga,
Nie przysparzaj męki!
W piersiach jęczy smutek srogi,
A ty w drogę, ty w tę drogę
Ślesz żałobne dźwięki.

Akordy słów w moich pieniach
Nie zaleczą rany.
Jak milcząc trwałem w cierpieniu —

XVI

Что песнь! Утратила она
Дар — сердце утешать.
Глянь — туча налегла, черна.
Прошла весна! Прошла весна!
И в тлении душа.

Напрасно, песня! Тихой будь,
Не умножай мне мук!
И так тоска сжимает грудь, —
А ты в тот путь, ты в тот же путь
Несешь свой скорбный звук.

Ведь в том, что я пою и пел,
Не вылить боли мне.
Как молча муки я терпел,

Так мовчки впаду без жалів
В нирвани темний кут.

XVII

Поклін тобі, Буддо!
В темряві життя
Ти ясність, ти чудо,
Ти мир забуття!

Спокійний, величний,
Ти все поборов:
І блиск царювання,
І гнів, і любов.

З царя жебраком ти,
Душею моцар,

Milcząc znajdę ukojenie
W objęciach nirwany.

XVII

Chwała ci, o Buddo!
W mroku istnienia
Tyś jasnością, cudem,
Ciszą zapomnienia!

Wspaniały, spokojny,
Zawsze zwyciężałeś
Świat gniewu, miłości,
Panowania chwałę.

Z króla — tyś żebrakiem,
A duszą — bohater,

Так молча им найду предел
В нирваны глубине.

XVII

Поклон тебе, Будда!
Во тьме бытия
Ты ясность, ты чудо,
Ты мир забытья!

Достойно, спокойно
Тобой побежден
Мир похоти, гнева
И блеска корон.

Царем был — стал нищим,
Душой — богатырь.

Півсвіту осяяв
Твого духу чар.

Ти царство покинув,
Щоб духом ожить;
Зірвав усі пута,
Щоб нас слобонить.

І довгії літа
Промучився ти,
Щоб корінь страждання
Людського знайти.

Знайшов ти той корінь
У серці на дні,
Де пристрасті грають,
Надії марні.

Urok twojej myśli
Jaśniej nad światem.

Królestwo oddałeś,
By duchem wzlecieć,
Zrzuciłeś okowy,
By nas oświecić.

Straciłeś lat wiele
W męce, strapieniu,
Żeby cierpień ludzkich
Odkryć korzenie.

Korzeń ten znalazłeś
Aż w sercu właśnie,
Gdzie kipi namiętność,
Nadzieja gaśnie.

Тобой озарилась
Подлунная ширь.

Ты царство покинул,
Чтоб духом ожить;
Сорвал все оковы,
Чтоб нас просветить.

Ты мучился годы
Под сенью плюща,
Истоки страданья
Людского ища.

Нашел ты источник
В души глубине,
Где страсти роятся,
Играя на дне.

Де гнів палахкоче,
Любов процвіта,
Луди павутинням
Наш дух опліта.

І мулить, і мулить,
Прогонює мир,
І тягне в сансару,
В життя дикий вир.

Та з пристрастів пекла
Ти вивів людей,
Не тьмив їх туманом
Загробних ідей.

Безсмертне лиш тіло,
Бо жаден атом

Tam gniew ogniem pała,
Miłość rozkwita,
Pajęczyną złudy
Duch jest spowity.

I dręczy i męczy,
Pozbawia spokoju,
Zaciąga w sansarę,
W wir życia i znoju.

Z piekła namiętności
Ludzi ocalałeś,
Wizjami zza świata
Ich nie ogłupiałeś.

Nieśmiertelne — ciało,
Bo atomy jego

Любовь там возникла,
И гнев там рожден,
И дух — паутиной
Страстей оплетен.

Покой прогоняет,
И давит, и жмет,
И тянет в сансары
Водоворот.

От страха пред адом
Увел ты людей,
Без мути туманной
Загробных идей.

Бессмертно лишь тело, —
Ведь атом любой

Його не пропаде
На віки віком.

Та те, що в вас плаче,
Горить і терпить,
Що творить, що знає,
Що рветься й летить —

Те згасне, мов огник,
Мов хвиля пройде,
В безодні нирвани
Спокій віднайде.

Поклін тобі, світлий,
Від бідних, блудних,
Що в пристрастів пугах
Ще б'ються міцних!

Pozostaną sobą
Aż do dnia sądnego.

A to, co w nas płacze,
Płonie, cierpi, draży,
Tworzy i ulata,
Ku wiedzy podąża

To zgaśnie jak płomyk,
Odpłynie z falami
I spokój odzyska
W przepastnej nirwanie.

Dzięki, najjaśniejszy,
Od biednych, wyklętych,
Którzy walczą z sobą
W namiętności pętach.

Пребудет вовеки
Самим же собой.

A то, что в нас плачет,
Болит и горит
И рвется к познанию,
Творит и летит, —

Погаснет как искра,
Уйдет как волна
И канет в нирвану
Без граней и дна.

Поклон тебе, светлый,
От бедных людей,
Что быются отчаянно
В путах страстей!

Поклін і від мене,
Що скочу як стій
Із тиску сансари
В нирвани спокій!

XVIII

Душа безсмертна! Жить віковічно їй!
Жорстока думка, дика фантазія,
Лойоли гідна й Торквемади!
Серце холоне і тьмить ся розум.

Носити вічно в серці лице твоє,
І знать, що з другим зв'язана вічно ти,
І бачить з ним тебе й томиться —
Ох, навіть рай мені пеклом стане!

I ja — twój wielbiciel
Także pragnę zmiany —
Ze szponów sansary
Wpaść w błogość nirwany.

XVIII

Dusza nieśmiertelna! Będzie żyć wiecznie!
Oto dręcząca myśl, fantazja dzika
Godna Loyoli oraz Torquemady!
Serce zamiera, mać się rozsądek.

Twoje oblicze wiecznie w sercu nosić
Wiedząc, żeś z innym złączona na wieki,
Widzieć cię obok niego i się męczyć —
Och, wtedy raj może się w piekło zmienić!

И я, твой поклонник,
Иду за тобой
От пытки сансары
В нирваны покой!

XVIII

Душа бессмертна! Жить ей бесконечно!
Вот дикая фантазия, достойна
Она Лойолы или Торквемады!
Мугится разум, застывает сердце.

Носить твоё лицо навеки в сердце
И знать, что ты привязана к другому,
Тебя с ним видеть вместе и томиться —
Ох, даже рай тогда мне станет адом!

Творця хвалити? За що хвалить його?
Що в моїм серці сей розпалив огонь
І в насміх призначив розлуку?
Рай показав і затріснув браму!

Та пану богу я не хочу блюзнить,
Бо пощо вірних щирі чуття дразнить?
Мов актор той, мечем махати
На паперовії страхопуди?

Я не романтик. Міфологічний дим
Давно розвіявся із голови мені;
Мене не тішать ані страшать
Привиди давньої віри млисті.

Бо що ж є Дух той? Сам чоловік його
Создав з нічого, в кожній порі й землі

Wychwalać Stwórcę? Za co go wychwalać?
Że w sercu moim ten ogień rozpałił
I jak na kpiny przeznaczył rozstanie?
Pokazał raj, potem zatrzasnął brame!

Ale nie pragnę bluźnić przeciw Bogu,
Po co uczucia wiernych profanować?
Niby aktor na scenie walczyć sztucznym
Mieczem z papierowymi straszidłami?

Romantykiem nie jestem. Szare dymy
Mitologiczne dawno uleciały.
Nie cieszą mnie, nie straszą mgliste zjawy
Dawno już utraconej starej wiary.

Czymże jest duch? Przecież stworzył go człowiek
Z niczego, na każdym skrawku ziemi

Творця хвалить? За что? Уж не за то ли,
Что в сердце у меня огонь возжег он,
В насмешку предопределив разлуку?
Рай показал и затворил ворота!

Но господу дерзить я не желаю;
Зачем мне трогать верующих чувства?
К чему уподобляться мне актеру,
Пугающему мир мечом картонным?

Я не романтик. Дым мифологичный
Рассеялся давно. Меня не тешит
И не пугает больше мгlistый призрак
Утраченной и стародавней веры.

Ведь что есть Дух? Он создан человеком
Из ничего, в любой стране, эпохе,

Дає йому свою подобу,
Сам собі пана й тирана творить.

Одно лиш вічне без початку й кінця,
Живе і сильне, — се є матерія:
Один атом її тривкіший,
Ніж всі боги, всі Астарті й Ягве.

Безмірне море, що заповня простір,
А в тому морі вир повстає сям-там —
Се планетарная система, —
Вир той бурлить, і клекоче, й б'ється.

В тім вирі хвилі — сонце, планети є,
В них мільярди бомблів дрібних кишать,
А в кождім бомблі щось там мріє,
Миниться, пиниться, поки не присне.

Stworzył go na podobieństwo swoje
Kreując dla się pana i tyrana.

Jedyna rzecz wieczna i nieskończona —
Rozwija się i krzepnie — to materia,
A jeden atom jej jest potężniejszy
Od wszystkich bogów, od Astart i Jahwe.

W burzliwym morzu bezbrzeżnej przcstrzeni
Gdziegdzie pojawiają się otchłanie,
Oto obraz układu słonecznego,
Gdzie otchłan kipi, szumi i bulgocze.

W otchłani tej są słońce i planety,
Tam roją się miliardy pęcherzyków,
A w każdym z nich coś nieokreślonego
Mieni się i pieni zanim nie pęknie.

Дал человек ему свое подобье
Затем, чтоб сотворить себе тирана.

Одно лишь безначально, бесконечно,
Материя — она живет и крепнет:
Ее один могущественней атом,
Чем боги все, все Ягве и Астарты.

В пространства бесконечном океане
Встречаются там-сям водовороты,
Они кружатся, бьются и клокочут,
И все они — планетные системы.

В пучине этой волны — все планеты,
В них пузырьков ничтожных миллиарды,
И в каждом что-то видится неясно,
Меняется, взбухает — до разрыва.

Се наші мрії, се наша свідомість,
Дрібненький бомблик в вирі матерії,
Та бомблі згинуть, вир утихне,
Щоб закрутиться знов десь-інде.

Безцільно, вічно круговорот отсей
Їде і йтиме; сонця, планет ряди
Ї інфузорії дрібненькі,
Всьому однакова тут дорога.

Лише маленькі бомблики людські,
Що в них частинка виру відбилася,
Міркують, мучаться, бажають
Вічності море вмістити в собі.

Ї уявляють вічність на образ свій,
Дають свій вигляд, власну подобу їй,

Są to marzenia nasze i doznania,
Mały pęcherzyk w otchłani materii.
Pęcherze pękną, prąd się uspokoi,
Aby gdzie indziej znowu zawirować.

Obieg ten wiecznie trwa i bezcelowo
Trwać będzie wiecznie. Słońca i planety,
Nawet najmniejsze żyjątka, bakterie,
Poruszają się w swej drodze jednakowo.

Tylko malutkie ludzkie pęcherzyki,
W których odbiła się cząstka otchłani
Rozmyślają, męczą się i pragną
Wchłonąć bezmiar wieczności wszechświata.

I do siebie upodabniają wieczność,
Nadając jej swój wygląd, podobieństwo,

Все это — наши чувства, наши знания,
Ничтожный шар в материи пучине.
С их гибелью водоворот утихнет,
Чтоб закружиться снова, в новом месте.

Круговорот бесцелен, безначален
Всегда и всюду; звезды и планеты,
Вплоть до бактерий или инфузорий,
Идут по одинаковой дороге.

Лишь маленькие пузырьки людские,
Вобравшие в себя кусок пучины,
Мечтают, мучаются и стремятся
Вместить в себя вселенной бесконечность.

Они ее себе уподобляют,
Дают ей облик, сходный с человеческим,

А там лякаються, мов діти,
Мар, що породила їх уява.

Я не дитина, я не лякаюсь мар,
Неначе в'язень з дому тортур і кар,
Душа моя на волю рветься
В мами матерії лоні вснути.

Бажає бомблик приснути радісно,
Згасить болючу іскорку — свідомість,
З людства свого ні пилінки
В вічність не хоче нести з собою.

XIX

“Самовбійство — се трусість,
Се втека з борні,

A potem boją się jak małe dzieci
Upiorów w wyobraźni swej poczętych.

Nie jestem dzieckiem, nie boję się upiorów,
Jestem jak więzień domu kar i tortur,
Dusza ma chciałaby odzyskać wolność,
W łonie materii pragnie się pogрузьć.

Pęcherzyk pęknąć chciałby bez wątpienia,
Zgasić bolącą iskierkę — świadomość,
Z przymiotów ludzkich nie pragnie niczego
Unieść gdzieś w wieczności nieskończoność.

XIX

“Samobójstwo — tchórzostwo,
Ucieczka bez walki,

Потом они пугаются как дети
Созданий своего воображенья.

Я не дитя, я не боюсь видений,
Я только узник в этом доме пыток,
Душа моя на волю жадно рвется,
В материю обратно хочет кануть.

Стремится бедный пузырек взорваться
И погасить больную искру — разум,
И ничего из свойств людских не хочет
С собою взять, спасаясь в бесконечность.

XIX

“Самоубийство — трусость,
Уход из рядов,

Ошуканська крида”, —
Так скажуть мені.

Ах, панове! Про трусість
Мовчіть ви мені!
Чи ви нюхали порох
В життєвій війні?

Чи ви лоб свій розбили
О дійсності мур?
Чи вам звісно, як смачно
На гаках тортур?

“Самовбійство — се прогріх,
Безправ’я і злість...”
Най вам сло́ве Христове
На се відповість.

Sfałszowane bankructwo” —
Mówią niedowiarki.

O tchórzostwie, panowie,
Nie opowiadajcie!
Czy uczestniczyliście
W trudnej życia walce?

Przebijaliście głową
Życiowe mury?
Poznaliście smak gorzki
Wiecznej tortury?

“Samobójstwo jest grzechem,
Bezprawiem niekiedy...”
Niech tu słowa Chrystusa
Odpowiedzią będą.

Злостное банкротство...”
Ох, как много слов!

Господа! Вы про трусость
Молчали бы лучше,
Вам известно ль, как сладко
На пыточных крючьях?

Вы ли нюхали порох
В бесконечной войне,
Вы ли лбом пробивали
Выход к свету в стене?

“Грешник — самоубийца,
Хуже грешника нет...”
Пусть вам слово Христово
Даст на это ответ.

Як Христос по землі ще
Навчати ходив,
То зустрів чоловіка,
Що в шабас робив.

“Як же можна! Се прогріх!” —
Обурився хтось,
Та робітнику строго
Промовив Христос:

“Коли знаєш, що чиниш, —
Блаженний еси;
А не знаєш, що чиниш, —
Проклятий еси.

Коли знаєш, що чиниш, —
Закон твій — ти сам;

Gdy Chrystus nauczając
Po świecie wędrował,
Spotkał w drodze człowieka,
Co w szabas pracował.

“Jak można, to grzech przeciw!”
Ktoś z uczniów powiedział,
Zaś Chrystus się odezwał
Do pracującego:

“Gdy wiesz dobrze, co czynisz —
Toś błogosławiony,
Kiedy nie wiesz, co czynisz —
Będziesz potępiony.

Gdy wiesz dobrze, co czynisz —
Prawem jesteś sam,

Шел Христос по дороге
С верной паствой своей,
И увидел: в субботу
Пашет в поле еврей.

“Не грешит ли он, авва?” —
Кто-то задал вопрос.
И к работнику строго
Обратился Христос:

“Если знаешь, что сделал, —
Блаженный еси,
А не знаешь, что сделал, —
Проклятый еси.

Если знал ты, что делал, —
То закон твой ты сам,

А не знаєш, що чиниш, —
Закон є твій пан”¹.

Для знаючих знання їх —
Найвищий закон;
Незнаючі в законі
Най гнуться карком.

Чи я знаю, чи чиню,
Се знаю лиш я —
І такий, що мене зна
Ще ліпше, ніж я.

¹ Слів тих даремно шукати в Євангелії, та вони заховалися в одному старім грецькім рукописі. “Коли знаєш, що чиниш, — блаженний еси, а коли не знаєш, що чиниш, — проклятий еси, яко переступник закону”.

Kiedy nie wiesz, co czynisz —
Prawo to twój pan”¹.

Dla świadomych ich wiedza
Jest najwyższym prawem,
A ten, kto nie jest świadom —
Kark gnie w pocie krwawym.

Moją wiedzę, me czyny
Sądzę tylko sam
I ten, który mnie poznał
Lepiej niżli ja.

¹ Słów tych nie warto szukać w Ewangelii, jednak zachowały się one w pewnym starym rękopisie greckim. «Kiedy wiesz, co czynisz — będziesz błogosławiony, a gdy nie wiesz, co czynisz — będziesz potępiony jako przestępca prawa».

А не знал ты, что делал, —
То закон тебе пан”¹.

Для знающих — знание
Их высший закон,
Закона не знающий
Пусть оземь бьет лбом.

Раз знаю, что делаю,
То знаю лишь я —
И тот, кто узнал меня
Полнее, чем я.

¹ Слова эти тщетно искать в Евангелии, но они сохранились в одной старинной греческой рукописи. “Если знаешь, что делаешь, — блажен еси, а если не знаешь, что делаешь, — проклят еси, яко преступник закона”.

XX

Отсей маленький інструмент,
Холодний та блискучий...
Один кивок... один момент...
І крові ключ кипучий...
Легенький крик... безсильний шепт,
А там — поклін покірний, —
Отсе весь лік, отсе рецепт
На весь мій біль безмірний.

В отсей маленький інструмент
Кладу маленьку кулю
І замість любки на момент
Його до серця тулю.

XX

Taki mały instrumencik,
Chłodny oraz błyszczący...
Jeden ruch... jeden momencik...
Potem krwi potok rwący...
Cichutki krzyk i słaby szept,
Następnie — ukłon niski,
Oto recepta, oto lek
Na ból, co serce ściska.

Biorę niewielki instrumencik,
Wkładam maleńką kulę,
Miast ukochanej na momencik

XX

Такой удобный инструмент,
Холодный и блестящий...
Один нажим... один момент...
И крови ключ кипящий...
Негромкий крик... А там, ей-ей,
Всему — поклон покорный.
Вот все лекарство для моей
Болезни — грусти черной.

В изящный этот инструмент
Патрончик задвигаю,
Взамен любимой, на момент,

Один кивок... легенький гук,
Неначе свічка здута,
І він з моїх упаде рук,
І з мене спадуть пута.

Один момент — хіба ж се гріх?
І пощо так страждати?
Марний комар, пустий горіх,
Та й пощо заважати?
Ядро завмерло — геть марну,
Порожнюю лушпину!
Один кивок! За мить одну
Навіки я спочину.

Do serca go przytulę.
Ruch jeden... i słabiutki dźwięk,
Niby świeczkę zdmuchnięto,
On lekko mi wypadnie z rąk,
Ze mnie zaś spadną pęta.

Czy przestępstwem jest grzech taki?
Po co cierpieć bez winy?
Jak pusty orzech, owad jakiś —
Nie chcę przeszkadzać innym.
Nie ma jądra — więc zniknął duch,
Wyrzuć skorupę pustą!
Wystarczy chwila, jeden ruch,
Żebym na wieki usnął.

Я к сердцу прижимаю
Его... Нажим... негромкий звук,
Как от свечи задутой...
Он мягко выпадет из рук,
С меня ж — сорвутся путы.

Один момент — ну, разве грех?
К чему нести страданье?
Хоть тут позвольте без помех
Мне выполнить желанье.
Истлел орешек — ну, так прочь
И скорлупу пустую!
Один нажим! И в эту ночь
Без снов навек усну я.

З М І С Т

<i>Біль, обернений у слово.</i> Микола Льницький	6
Передмова	... 43
Переднє слово до другого видання	... 46

ПЕРШИЙ ЖМУТОК (1886—1893)

I. “По довгім, важкім отупінню...”	50
II. “Не знаю, що мене до тебе тягне...”	51
III. “Не боюсь я ні Бога, ні біса...”	53
IV. “За що, красавице, я так тебе люблю...”	55
V. “Раз зійшлися ми случайно...”	56
VI. “Так, ти одна моя правдивая любов...”	58
VII. “Твої очі, як те море...”	60
VIII. “Не надійся нічого!..”	61
IX. “Я не надіюсь нічого...”	64
X. “Безмежнеє поле в сніжному завою...”	65
XI. “Як на вулиці зустрінеш...”	66
XII. “Не минай з погордою...”	68
XIII. “Я нелюд! Часто, щоб зглушить...”	69
XIV. “Неперехідним муром поміж нами...”	70
XV. “Не раз у сні являється мені...”	71
XVI. Похорон пані А. Г.	73
XVII. “Я не кляв тебе, о зоре...”	75
XVIII. “Ти плачеш. Сліз гірких потоки...”	76
XIX. “Я не жалуюсь на тебе, доле...”	78
XX. Привид	79
Епілог	85

ДРУГИЙ ЖМУТОК (1895)

I. “В Перемишлі, де Сян пливе зелений...”	88
II. “Полудне...”	92
III. “Зелений явір, зелений явір...”	94
IV. “Ой ти, дівчино, з горіха зерня...”	96
V. “Червона калино, чого в лузі гнешся?...”	97
VI. “Ой ти, дубочку кучерявий...”	99
VII. “Ой жалю мій, жалю...”	101
VIII. “Я не тебе люблю, о ні...”	102
IX. “Чому не смієшся ніколи?..”	106
X. В вагоні	108
XI. “Смійтесь з мене, вічні зорі!...”	109
XII. “Чого являєшся мені...”	110
XIII. “Отсе тая стежечка...”	113
XIV. “Якби знав я чари...”	115
XV. “Що щастя? Се ж ілюзія...”	118
XVI. “Як не бачу тебе...”	120
XVII. “Як почувеш вночі край свого вікна...”	121
XVIII. “Хоч ти не будеш цвіткою цвісти...”	122
XIX. “Як віл в ярмі...”	123
XX. “Сипле, сипле, сипле сніг...”	124

ТРЕТІЙ ЖМУТОК
(1896)

I. “Коли студінь потисне...”	128
II. “Вона умерла...”	129
III. “Байдужісінько мені тепер...”	131
IV. “В алеї нічкою літною...”	132
V. “Покоїк і кухня, два вікна в партері...”	135
VI. “Розпука!..”	137
VII. “Не могу жить, не могу згинуть...”	138
VIII. “Я хтів життю кінець зробиць...”	140
IX. “Тричі мені являлася любов...”	143
X. “Надходить ніч...”	147
XI. “Чорте, демоне розлуки...”	151
XII. “І він явивсь мені...”	152
XIII. “Матінко моя ріднесенька...”	157
XIV. “Пісне, моя ти підстрелена пташко...”	160
XV. “І ти прощай!..”	161
XVI. “Даремно, пісне! Щез твій чар...”	163
XVII. “Поклін тобі, Буддо!..”	164
XVIII. “Душа безсмертна! Жить віковічно їй!...”	168
XIX. “Самовбійство — се трусість...”	172
XX. “Отсей маленький інструмент...”	176

SPIS TREŚCI

<i>Ból, przetworzony w słowo.</i> Mykoła Ilnyckyj	6
Przedmowa	43
Przedmowa do drugiego wydania	46

PIERWSZA GARSTKA (1886—1893)

I. "W ślad za ciężkim otepieniem..."	50
II. "Nie rozumiem, co w tobie mnie pociąga..."	51
III. "Ni Boga, ni czarta się nie lękam..."	53
IV. "Za co tak kocham ciebie, moja piękna..."	55
V. "Spotkaliśmy się przypadkiem..."	56
VI. "Tylko ty jesteś mą miłością prawdziwą..."	58
VII. "Kolor morza — oczy twoje..."	60
VIII. "Niczego się nie spodziewaj..."	61
IX. "Niczego nie oczekuję..."	64
X. "Bezbrzeżne pole w puchowej szacie śniegu..."	65
XI. "Gdy mnie na ulicy spotkasz..."	66
XII. "Nie przechodź pogardliwie..."	68
XIII. "Jestem brutalem! By zagłuszyć..."	69
XIV. "Jak mur nie do przejścia między nami..."	70
XV. "Czasami cichą nocą mi się śni..."	71
XVI. Pogrzeb pani A. G.	73
XVII. "Nie kląłem cię, gwiazdo jasna..."	75
XVIII. "Płaczesz. Gorzkich też potoki..."	76
XIX. "Nie narzekam na ciebie, ma doło..."	78
XX. Zjawia	79
Epilog	85

DRUGA GARSTKA (1895)

I. "W Przemyślu, tam gdzie San zielony płynie..."	88
II. "Południe..."	92
III. "Jawór zielony, jawór zielony..."	94
IV. "Jesteś jak smaczny orzech, dziewczyno..."	96
V. "Kalino czerwona ku ziemi schyłona..."	97
VI. "Oj, dąbku z kędzierzawą koroną..."	99
VII. "Oj żalu, mój żalu..."	101
VIII. "To nieprawda, że kocham cię..."	102
IX. "Dlaczego się nigdy nie śmiejesz?..."	106
X. W wagonie	108
XI. "Śmieście się, gwiazd roje, ze mnie!..."	109
XII. "Dlaczego wciąż nawiedzasz mnie..."	110
XIII. "Oto ta ścieżynka..."	113
XIV. "Gdybym odkrzył kiedyś takie dziwne czary..."	115
XV. "Czymże jest szczęście? Iluzją..."	118
XVI. "Kiedy nie widzę cię..."	120
XVII. "Kiedy usłyszysz koło swego okienka..."	121
XVIII. "Choć nie zakwitniesz niby kwiat cudny..."	122
XIX. "Jak wół w zaprzęgu dzień po dniu ciągnę..."	123
XX. "Pada, pada, pada śnieg..."	124

TRZECIA GARSTKA
(1896)

I. "Gdy chłód ziemię spowije..."	128
II. "Umarła! Słyszę dźwięk dziwny taki..."	129
III. "Są mi teraz tak obojętne..."	131
IV. "Piękna aleją letnią nocą..."	132
V. "Pokoik i kuchnia, dwa okna błyszczące..."	135
VI. "O rozpacz! To, co dla mnie..."	137
VII. "Nie mogę żyć — i nie odchodzę..."	138
VIII. "Życie swe zniweczyć chciałem..."	140
IX. "Miłość trzykrotnie mi się objawiła..."	143
X. "Zbliża się noc. Tak boję się tej nocy..."	147
XI. "Diable, demonie rozstania..."	151
XII. "Pojawił się nagle, nie jak zjawa rogata..."	152
XIII. "Mateczko moja ukochana!..."	157
XIV. "O pieśni moja, zraniona ptaszyno..."	160
XV. "Żegnaj, niechaj twoje imię..."	161
XVI. "Cóż, pieśni! Pocieszenia dar..."	163
XVII. "Chwała ci, o Buddo!..."	164
XVIII. "Dusza nieśmiertelna! Będzie żyć wiecznie!..."	168
XIX. "Samobójstwo — tchórzostwo..."	172
XX. "Taki mały instrumencik..."	176

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Боль, обращенная в слово. Николай Ильницкий</i>	6
Предисловие	..43
Предисловие ко второму изданию46

ПЕРВАЯ ГОРСТЬ (1886—1893)

I. “На смену тоске отупенья...”	..50
II. “Ну, что меня влечет к тебе до боли?..”	...51
III. “Не боюсь я ни Бога, ни беса...”	..53
IV. “За что, красавица, я так тебя люблю...”	..55
V. “Повстречались мы с тобою...”	..56
VI. “Ты, только ты — моя единая любовь...”	...58
VII. “Эти очи словно море...”	...60
VIII. “Не надейся ни на что!..”	..61
IX. “Ни на что я не надеюсь...”	...64
X. “Бескрайное поле, где снег — пеленою...”	...65
XI. “Ты на улице при встрече...”	..66
XII. “Зря смеешься, девочка...”	..68
XIII. “Преступник Я! Чтоб заглушить...”	..69
XIV. “Судьба, стена меж нами! Как волнами...”	..70
XV. “Нередко мне является во сне...”	..71
XVI. Похороны пани А. Г.	..73
XVII. “Никогда тебя не клял я...”	..75
XVIII. “Ты плычешь. Горьких слез потоки...”	..76
XIX. “На тебя я не в обиде, доля...”	..78
XX. Призрак	..79
Эпíлог	...85

ВТОРАЯ ГОРСТЬ (1895)

I. “Где Сан течет зеленый, в Перемышле...”	..88
II. “Мне трудно...”	..92
III. “Явор зеленый, явор зеленый...”	..94
IV. “Стройная девушка, меньше орешка...”	..96
V. “Красная калина, что ты долу гнешься...”	..97
VI. “Ах ты дубок, дубочек кудрявый...”	..99
VII. “О, печаль моя, горе...”	101
VIII. “Я не тебя люблю, о нет...”	102
IX. “Зачем ты совсем не смеешься...”	106
X. В вагоне	108
XI. “Смейтесь, звезды, надо мною!..”	109
XII. “Зачем приходишь ты ко мне...”	110
XIII. “Вьется та тропиночка...”	113
XIV. “Знать бы чары лучше, что сгоняют тучи...”	115
XV. “Что счастье жизни? Лжи струя...”	118
XVI. “Коль не вижу тебя...”	120
XVII. “Если ночью услышишь ты, что за окном...”	121
XVIII. “Хоть не цвести тебе в тиши полян...”	122
XIX. “Как вол в ярме, вот так я, день за днем...”	123
XX. “Сыплет, сыплет, сыплет снег...”	124

ТРЕТЬЯ ГОРСТЬ
(1896)

I. “Льдом студеным покрыта...”	128
II. “Да, умерла она. Бам-бам! Бам-бам!...”	129
III. “Мне теперь навеки дела нет...”	131
IV. “Как тень, я шел порой ночью...”	132
V. “Два белых окна с кружевной занавеской...”	135
VI. “Отчаянье! Что я считал...”	137
VII. “Жить не могу — не погибаю...”	138
VIII. “Да, я хотел себя убить...”	140
IX. “Любовь три раза мне была дана...”	143
X. “Подходит мрак. Боюсь я этой ночи!...”	147
XI. “Бес нечистый, дух разлуки...”	151
XII. “И он пришел ко мне! Не призраком крылатым...”	152
XIII. “Матушка ты моя родненькая...”	157
XIV. “Песня, подбитая милая пташка...”	160
XV. “И ты прощай! Теперь тебя...”	161
XVI. “Что песнь! Утратила она...”	163
XVII. “Поклон тебе, Будда!...”	164
XVIII. “Душа бессмертна! Жить ей бесконечно!...”	168
XIX. “Самоубийство — трусость...”	172
XX. “Такой удобный инструмент...”	176

Літературно-художнє видання
Серія "Бібліотека слов'янської літератури"
Започаткована у 2001 р.

ФРАНКО Іван Якович
ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЯ
Лірична драма

Переклад польською мовою
Ангельської Кристини Фердинандівни

Переклад російською мовою
Ахматової Анни Андріївни

Упорядкування і вступна стаття доктора філологічних наук
Ільницького Миколи Миколайовича

Художнє оформлення
Пікулицького Богдана Романовича

Львів, Каменяр
(Українською, польською і російською мовами)

Редактор *В. Т. Звенигородський*
Художній редактор *І. Б. Штурма*
Технічний редактор *Л. Б. Пелехата*
Коректор *О. В. Криль*
Коректор польського тексту *Й. К. Павловська*

Здано на складання 04.04.1998. Підписано до друку 13.05.2003.
Формат 60 × 108 1/16. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times.
Офсетний друк. Умов. друк. арк. 13,8. Умов. фарбовідб. 14,25.
Обл.-вид. арк. 11,28. Тираж 500 прим. Замовлення № 101.

Видавництво "Каменяр". 79000, Львів, вул. Підвальна, 3
Свідоцтво Держреєстру: серія ДК, № 462.

Віддруковано з готових діапозитивів
на ВАТ "Патент"
88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 101

Франко Іван

Ф83 Зів'яле листя: Лірична драма / Пер. польськ. мовою К. Ф. Ангельської; Пер. рос. мовою А. А. Ахматової; Упоряд. і вступ. стаття М. М. Ільницького; Худож. оформл. Б. Р. Пікулицького. — Львів: Каменяр, 2003. — 183 с.: іл. — Укр., пол., рос.

ISBN 5-7745-0798-X

Книга містить поетичну збірку класика української літератури Івана Франка (1856—1916), яка належить до вершинних явищ світової лірики, мовою оригіналу та в перекладах польською і російською.

Ф 4702640002-18 Інформ. листок
2003

ББК 84УКР

ISBN 5-7745-0798-X